

FUZÛLÎ
VE
TÜRKÇE DIVANI'NDAN
SEÇMELER

Prof.Dr. Hasibe MAZIOĞLU

O Kflltttr Bakanlığı, 1992-ANKARA

ISBN 975-17-1108-8

Kapak Düzeni/Ümit SARIASLAN

Yayımlar Dairesi Başkanlığının
26.10.1992 tarih ve 928.0-2216 sayılı makam onayı
gereğince İkinci defa tıpkıbasım olarak
8000 adet bastırılmıştır.

Anadolu Üniversitesi Basınevi-ESKİŞEHİR

İnsanlığın geçirdiği büyük dönüşümlerin, elde ettiği değerlerin arkasında iki kavram yer almaktadır. "KİTAP" ve "OKUMA".

Hangi alanda olursa olsun somut, yapıcı, ulusal ve evrensel özelliklere sahip olumlu sonuçların elde edilmesi ancak düşünceinin üretilmesiyle olanaklıdır.

20. yüzyılı geride bırakmamıza çok az bir sürenin kaldığı günümüzde, bu iki kavram görselliğın sınır tanımaz etkinliği ve gücü ile savaş verir haldedir.- Ne var ki iletişimin teknolojik gelişmelerle değişen türleri yanında bu iki kavram, insanlara özgü haz duygusu nedeniyle özelliğini ve önemini her zaman koruyacaktır.

Dün olduğu gibi, bugün/de gelecekte de "OKUMAK" ve "YAZMAK" insanoğlunun günlük davranışları arasında yer alacak, insanlar düşünce üretilip kendilerini yenileme çabasıından vazgeçmeyeceklerdir.

Bütün iyi niyetimiz ve çabalarımıza rağmen yazılı bilgi, yazılı kültür birikimi, görsel bilgi edinme yollarının çoğalmasıyla önemli dar boğazlara itilmektedir. Özellikle televizyonun elinde bulundurduğu kolay erişilebilirlik gücü zaten okuma ve yazma alışkanlığı az olan insanımız için, çok önemli bu iki kavram açısından tehlike gibi görünmektedir. Karamsar olmamıza gerek yok. Aynı televizyon sinema sanatının da gerilemesine neden olmadı mı? Üstelik bu "olumsuz" gelişmeler okuma alışkanlığını yaygın, yazılı kültür birikiminin geniş olduğu Batılı toplumlarda da yaşanmıştır, yaşanmaktadır.

Soruna özellikle bu açıdan bakılırsa, Türkiye'nin karşısında duran çıkmazın, ya da aşılması gereken engelin biraz daha farklı olduğu görülebilir. O da, Batının yazılı kültür birikimini belli bir düzeye getirdikten sonra görsel kültüre onun zorlamasıyla geçtiği şu sıralarda, Türkiye'nin aynı olguyu, yazılı kültürünü henüz oluşturmada yaşamaya başlamış olmasıdır.

Asıl üstünde düşünülmesi gereken, asıl çözüm bulunması gereken sorun budur...

Böyle bir çözüm arayışı hiç kuşkusuz, kitaba toplum içinde gerek nitelik, gerekse nicelik açısından daha yaygın bir yer verilmesini bir ön koşul olarak sunar.

Oysa, tam da böyle bir geçiş döneminde, bir toplumda ve bir ülkede kitaplar yasaklanıyorsa, tutuklanıyorsa, kitaba yönelik girişimler "suç" olarak değerlendiriliyorsa, farklı düşüncelerin yazılı ürünleri zaman zaman dışlanıyorsa, kaygı verici bir yanlış yaşanıyor demektir.

Kültür Bakanlığı olarak, bu zorunlulukların bilinciyle, öncelikle kitaplara yönelik yasakları kaldırarak attığımız ilk adım, ikinci aşamada, insanlık tarihini, düşünce tarihini, aydınlanma geleneğini, demokrasi klasiklerini... kısacası, çağdaş insan düşüncesinin oluşumuna katkıda bulunmuş tüm verimleri dilimize kazandırarak, bu konudaki toplumsal üretimimizi destekleyerek sürdüreceğiz.

Toplumsal düşünce birikimimizi oluşturan, o arada da ulusal kültürümüze katkıda bulunmuş olan ve fakat özel yayınevleri tarafından yayınlanmasında bilinen güçlükleri yaşayan yapıtları yayınlayacağız. Böylece, ulusal kültürel birikimini, yalnızca bir koruma mantığıyla değil, günün gereksinimlerini karşılayacak bir yaklaşımla ele almış olacağız.

Okuma, öyle görünüyor ki, içinde yaşadığımız bu "görsel kirlenme" ortamında kişinin kendisiyle, kendi bireyliğiyle yalnız kalabildiği tek alandır. Kendi içine dönmenin ve kendi usunun ve anlayışının bilincine varıp, derinliğine ulaşabilmenin tek yolu da okumaktan geçiyor.

Türkiye gibi, genç nüfusun fazla olduğu toplumlarda, okuma edinimine ayrı bir işlev düştüğü ortadadır. Ancak bu yolla ulusal ve evrensel kültür birikimlerine ulaşabilmemiz olasıdır.

Bu gerekçelerle ve bu bilinçle "kitap-okumak" somutunda başlattığımız girişimlerin, bundan sonraki kuşakların soyut düşünsel çabalara ağırlık veren, çağı, içinden bakarak yaşayan kuşaklar olarak yetişmelerine önemli katkılarda bulunacağına içtenlikle inanıyorum.

D.Fikri SAĞLAR
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

Önsöz..... Z.....	IX
Fuzûlî'nin Hayatı	1
Fuzûlî'nin Edebî Kişiliği ve Şairliği	13
Eserleri	24
Kasideler	40
Gazeller	60
Beyitler	206
Müseddes	212
Murabba.....	220
Kıfalar	224
Rubailer	238
Bibliyografya	242

ONSOZ

Divan Edebiyatımızın ön sırada gelen sairlerinden şöhreti en yaygın olanı Fuzulî'dir. Fuzulî'nin şiirleri dört yüz yılı aşkın bir süreden beri bütün Türk ülkelerinde sevilerek okunmuştur. Divan sairlerimiz arasında Fuzulî kadar geniş ve sürekli etki yapmış şair yoktur. Divan Edebiyatında Fuzulî'ye nazire yazmamış şair bulunmadığı gibi, onun Tekke şairleri ve saz şairleri üzerinde de etkisi olmuştur. Ne varki Divan şairlerimiz o zamanın edebî anlayışına göre Osmanlıca denen Türkçe, Arapça ve Farsça karışık bir dille eserlerini yazdıklarından bu eserlerin bu gün okunup anlaşılması zordur. Bu yüzden Kültür Bakanlığı tarafından Türk Edebiyatının eski büyük temsilcilerini gençlere tanıtmak maksadıyla yayınlanan seri kitaplar arasında Fuzulî'yi tanımaları ve onun şiirlerini okuyup anlayabilmeleri için benden bu kitabı hazırlamam istendi. Kitap hazırlanıp daktilo edileceği sırada Kültür Bakanlığı tarafından rahmetli Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın "Fuzulî Divanı Şerhi" yayınlandı. Uç cilt halinde yayınlanmış olan bu kitapta Fuzulî'nin Türkçe Divan'ındaki sadece gazellerin şerhi yapılmıştır. Benim hazırladığım bu kitapta Fuzulî'nin tanınmış kasidelerinden "su" redifti na'ti ile Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu "gül" kasidesi 73 gazel, 2 müseddes, 1 murabba, Fuzulî'nin insan olarak kişiliğini tanıtan 21 kıt'a, 19 rubaî ve 31 beyit bulunmaktadır. Gazellerin bu günün diline çevirilerini bir kere de Tarlan Hocanın çevirileriyle kontrol etmem çok faydalı oldu. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın "Fuzulî Divanı Şerhi" Fuzulî'nin şiirlerinde tasavvufun tesirinin izahı ve bu açıklamalar dolayısıyla tasavvufla ilgili bilgiler verilmiş olması bakımından çok faydalı bir eserdir. Bilindiği

üzere tasavvuf düşüncesi Divan Edebiyatımızda büyük etki yapmıştır. Mevlânâ, Yunus Emre gibi şairlerinde yalnız ilâhî aşkı terennüm eden mutasavvıf şairler dışındaki şairlerimiz de tasavvuftan etkilenmişler, şairlerinde tasavvufa az veya çok yer vermişlerdir. Ben doğrudan doğruya talebesi olmadığım, fakat eserlerinden çok yararlandığım değerli Hoca Tarlan gibi Fuzûlî'nin bütün gazellerini tasavvuf düşüncesiyle yazmadığı, yani bütün gazellerinde Tanrı aşkını anlatmadığı kanaatindeyim. Bunun rahmetli Hoca'nın ruhuna saygısızlık sayılmamasını, benim şahsî görüşüm olduğunu belirtmek istiyorum. Kitaba aldığım örneklerde ve başka gazellerinde, musammatla-rında ve rubailerinde de bunu görmek mümkündür. Benim açıklamalarım da tasavvuf düşüncesinin bulunduğu yerlerde fazla açıklamalara gidilmemiştir. Çünkü bu kitabın amacı beyitleri bugünkü dile çevirmek, şerh değil açıklama mahiyetinde bilgiler vermektir. Şiirlerin bugünkü dile çevrilmesinde hazan Tarlan Hoca'nın ifadesi ile aynı olan cümlelerin bulunması bu gibi beyitlerin başka türlü söylenemeyeceğinden ileri gelmektedir. Ben, şiirlerin açıklamasında Fuzûlî'nin söyleyiş ustalığı ve şiir sanatlarına da yer verdim. Böylece «Fuzulî Divanı Şerhi» ile benim hazırladığım bu kitap Fuzûlî'nin şairliğini bütünüyle okuyucuya tanıtmış olacaktır.

Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu
Ankara, 1986

FUZÛLÎ'NİN HAYATI (Ölm. H. 963-M. 1556)

Divan Edebiyatımızı zirveye ulaştıran şairlerimizden biri olan Fuzûlî, edebiyatımızda en büyük lirik şair olarak ünlüdür. Bu büyük şairin hayatı hakkında bildiklerimiz çok sınırlı olup bunlar şuarâ tezkirelerindeki yetersiz bilgilerle Fuzûlî'nin kendi eserlerinden çıkartabildiklerimizden ibarettir. Bu yüzden şairin hayatı ancak kalın çizgileriyle tespit edilebilmektedir. Onun doğum yılı bilinmediği gibi, doğduğu yer de kesinlikle belli değildir. Tezkire yazarları Latîfî (Tezkiretü's-şuarâ, yaz. t. 953/1546), Ahdî (**Gülşen-i Şuarâ**, yaz. t. 971/1563) ve Âşık Çelebi (**Meşâ'irü's-şuarâ**, yaz. t. 974/1566) nin ondan Fu-zûlî-i Bağdadî diye söz etmeleri Fuzûlî'nin Bağdat havalisinden yetişmiş olması dolayısıyladır. Kmalızâde Hasan Çelebi (**Tezkiretü's-şuarâ**, yaz. t. 994/1586) Fuzûlî'nin Hilleli olduğunu, Riyâzî (**Riyâzü's-şuarâ**, yaz. t. 1018/1609) ise, Kerbelâ'da doğduğunu yazmıştır. Riyâzî, Fuzûlî'nin Farsça tanınmış bir kıt'asmdan dolayı onun Kerbelâlî olduğunu söyler ki, anlamı şudur: «Fuzûlî, mademki, benim makamım Kerbelâ toprağıdır o halde şiirim her gittiği yerde saygı görmesi gerekir. Benim şiirim altın değil, gümüş değil, inci değil, la'l değildir. Bu kulun şiiri bir topraktır, fakat Kerbelâ toprağıdır». Bu kıt'ada-ki «makam» yani «bulunulan yer» kelimesi «mevli» yani «doğulan yer» anlamına gelmediğinden bu kıt'a onun Kerbelâlî olduğunu kesin olarak halletmemektedir.

Fuzûlî'nin, **Türkçe Divan'm** önsözünde Irak-ı Arab'da doğup büyüdüğünü ve bütün ömründe başka yerlere gitmediğini söyledikten sonra, Kerbelâ toprağının diğer ülkelerin toprağından daha şerefli olduğunu, bu yüzden şiirinin mertebesinin yü-

çeliğini ve her yerde itibar görmesi gerektiğini söylemesinden onun Kerbelâh olduğu çıkarılabilir. Şairin bu ifadesi Riyâzî' nin kaydını güçlendirir gibi görünüyor da **Farsça Divan'm** önsözünde şiirlerinin Necef ve Kerbelâ toprağından yetiştiğini, veliler burcu Bağdat'ın suyu ve havası ile beslenip geliştiğini, bu sebeple de gittikleri yerde saygı görmelerini istemesi, bu arada Kerbelâ'da yazdıklarının oranın toprağından yapılan teşbih gibi elden ele dolaşması gerektiğini söylemesi, onun Kerbelâ'da doğmuş olduğunu göstermeyip şiirlerini buralarda yazdığını açıklar.

Fuzûlî'nin doğum tarihi de belli değildir. Ebuzziya Tefvik (**Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmaniyye**, İstanbul., 1308, s. 21) in onun 910-1504'te doğduğunu ve Hille müftüsünün oğlu olduğunu söylemesi hiçbir kaynağına dayanmaz. **Farsça Divan'da** Ak-koyunlu hükümdarlarından Elvend Bey için (ölm. 1504) yazmış olduğu kasideden o sırada en az 20-25 yaşlarında olduğu düşünülürse, Fuzûlî'nin 1480 civarında doğmuş olduğu çıkarılır.

Fuzûlî, adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğunu **Matla'u'l-i'tikâd** adlı eserinin önsözünde söyler. Kaynaklardan yalnız Keşfü'z-zünûn'da-onun bu eserinden alınarak-adının Mehmed bin Süleyman olduğu kaydedilmiştir.

Fuzûlî'nin Bayat aşiretinden olduğu, Sadıkî'nin **Mec-ma'u'l-havâs'**ında (yaz. t. 1007/1598) yazılıdır. Eski ve büyük bir Oğuz aşireti olan Bayatların Büyük Selçuklular zamanından beri Irak'ta yerleşmiş oldukları tarihî kaynaklarda yazılı bir gerçektir. Bu sebeple, A. E. Krinsky, Cl. Huart ve Minorsky gibi yabancı yazarların, Fuzûlî'nin aslen Kürt olduğunu söylemeleri tamamen yanlış olup gerçeğe aykırıdır. Ne kaynaklarda ne de şairin eserlerinde bu yabancı yazarların iddiasına dayanak olacak hiçbir delil yoktur. Fuzûlî'nin Türk olduğu münakaşa edilemeyecek kadar açık ve kesindir. Esasen Fuzûlî'nin kendisi de **Türkçe** ve **Farsça Divan'larının** önsözlerinde ve **Ha-**

dikatü's-süedâ adlı eserinde ana dilinin Türkçe olduğunu açıkça söylemiştir. Bu konuda Hadikatü's-süedâ'daki şu rubaisinde de bunu açıkça belirtir.

Ey feyz-resân-ı Arab u Türk ü Acem Kıldun
Arab'ı efsah-ı ehl-i âlem İtdün füsehâ-yı
Acem'i îsî-dem Men Türk-zebândan iltifat
eyleme kem

«Ey Arab'a, Türk'e ve Acem'e feyz bağışlayan (Tanrı), Arab'ı dünya halkının en fasihi (güzel konuşan ve güzel yazan), İran fasihlerini İsâ nefesli yaptın. Dili Türkçe olan benden de yardımını eksik eyleme».

Fuzûlî'nin çok iyi bir tahsil gördüğü, devrinin bütün ilimlerini öğrendiği eserlerinden anlaşılmaktadır. O, Türkçe, Arapça ve Farsça olarak eserler yazdığı gibi bu üç dilde de şiirler söylemiştir. Fuzûlî'nin kendisi de **Türkçe** ve **Farsça Divan'larının** önsözünde ve şiirlerinde naklî ve aklî bütün ilimleri elde etmek için ömrü boyunca ilim tahsili ile uğraştığını söyler. Fuzûlî'nin edebî ilimleri şair Habîbî'den, Arapçayı Rahmetullah' tan öğrendiği ve hocası Rahmetullah'm kızına âşık olup

«Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım» mısramm tekrarlandığı meşhur murabbainı onun için yazmış olduğu hiçbir kaynağına dayanmayan söylentilerdir.

Fuzûlî küçük yaşta, daha mahalle mektebinde kız çocuklarla birlikte ders okurken şiir yazmaya başlamıştır. **Türkçe** Divan'ının önsözünde şiire olan meylinin doğuştan geldiğini, yaratılışındaki şiir sevgisi tohumunun o mektebin havasından nem kaparak filizlenip geliştiğini, böylece oradaki güneş yüzlü güzellerin şevkiyle şiirler yazdığını ve az zamanda şairliğinin herkesçe kabul edildiğini yazar. Ne var ki o, şiir güzelinin ilim ve marifet süsünden yoksun olmasını istemez. İlimsiz şiiri temelsiz duvara benzeterek temelsiz duvarın sağlam olmayacağı

ğım söyler. Şiirlerini bilgi ve hünerele temellendirmek isteyen şair, ömrü boyunca ilim kazanmak için uğraşmıştır.

Fuzûlî, **Farsça** Divan'ının önsözünde «Fuzûlî» mahlasım niçin seçtiğini anlatır. Şiire yeni başlarken kendisine bir mahlas bulmak için günlerce düşündüğünü, sonra beğendiği her mahlası başkalarının da almış olduğunu görerek şöyle der: «Başkası ile ortak bir mahlas kullanır da şiirde başarısız olursam bana yazık olur. Eğer ben başarılı olursam mahlâsdaşıma zulüm etmiş olurum». Böylece o, kimsenin beğenmeyeceği «Fuzûlî» mahlasım almıştır. Fuzûlî kelimesinin bir anlamı ulûm ve fûnûn vezninde fazlın (erdemlilik, olgunluk) çoğulu olduğu gibi, ikinci anlamı da halk dilinde «fodul, edebe aykırı hareket eden, arsız» demektir. Bu anlamların her ikisinin de kendisine uygun düşüğünü şöyle anlatır: «Bundan daha edebe aykırı bir şey olabilir mi ki, ben yüksek âlimlerle oturup kalkmadığım, padişahların himayesinde yetişmediğim, başka memleketlere seyahatten nefret ettiğim halde naklî mübaheselerde âlimlerin hükümlerine itiraz eder, naklî, meselelerde fakihler arasında ihtilaflı meselelerin asıllarını ayırt etmek iddiasında bulunur, edebî ilimlerde hüsn-i ibare (ifade güzelliği) hakkında mübahase ve üslûp güzelliği hususunda münakaşaya girerim. Bu hareketim her ne kadar haddini bilmezliğin son derecesini gösterirse de, Fuzûlî'nin kemaline (mükemmelliğine) de bir işarettir». Şair ilminin ve faziletinin üstünlüğünü göstermek için kendisini fodullukla nitelendirerek ustaca bir ifade kullanmıştır. Fuzulî şiirlerinde ve eserlerinde daima tek kalmak ve eşsiz olmak arzusundadır. Bu yüzden Fuzûlî mahlasını seçen şair, kendisine başka şairlerden ayrı bir şiir dünyası yaratarak şiirlerinin mânâ ve ifade bakımından kusursuz olması için özen göstermekle edebiyatımızda tek kalmayı başarmıştır.

Fuzûlî'nin şiirleri içerisinde en eski olanı Diyarbakır ve çevresine halcim olan Elvend Bey (öl. 1504) için yazdığı Farsça kasidedir. Kasideden öğrendiğimize göre Fuzûlî ile daha önce-

den tanışmış olan Elvend Bey, Fuzûlî'nin bulunduğu yere gelmiştir. Elvend Bey'in bu ikinci gelişi Fuzûlî'yi sevindirmiş olup bu kasideyi sunmuştur. Bu tek kaside ile onun Elvend Bey' den ne gibi bir yardım görmüş olduğunu bilemiyoruz.

Fuzûlî'nin **Beng ü Bade** mesnevisi de onun ilk eserlerindendir. Fuzûlî bu eserini Bağdat ve havalisi 914/1508'de Safevî idaresine geçtikten sonra yazmış olup eserini Şah İsmail'e (öl. 930/1584) ithaf etmiştir. Fuzûlî bu sırada en az otuz yaşındadır. Şair eserinin başında Şah İsmail'i överken 916/1510'da doğuda Özbekleri yenen Şah İsmail'in Özbek Hanı Şeybek'in kellesini gümüşle kaplatarak şarap kadehi yaptığına da işaret etmiştir. Fakat ne bu mesnevisinde ne de başka bir şiirinde Şah İsmail'in Fuzûlî'ye herhangi bir yardımda bulunduğu dair bir işaret yoktur. Fuzûlî, Farsça iki gazelinde Safevîlerin başkenti olan Tebriz'e gitmek istediğini söyler. Böylece şahm yakınında bulunmak suretiyle onun ilgisini çekebileceğini düşünmüştür. Hindistan'da Dekkan'da hüküm süren Kutbşâhîler ailesinden Kutbü'l-mülûk'un Şîî imamların türbeleri için gönderdiği yardıma Fuzûlî Farsça bir kaside ile teşekkür eder. Ne-cef'te Hz. Ali türbesinde görev yapan Fuzûlî'yi Hindistan'dan gelen yardım sevindirecek ölçüde olmalı ki, Fuzûlî o ailenin himayesinde rahat yaşayabilmek için Hindistan'a gitmeyi bile göze almıştır. Bunu Osmanlıların Bağdat valisi Cafer Bey için yazdığı Farsça bir kasidesinde söyler. «Fakirlikten bazan kendi kendime Anadolu'ya gitmeyi kurdum, bazen da yokluk yüzünden Hindistan'a gitmek sevdasında bulundum» (Farsça **Divan** s. 51).

Fuzûlî, Safevîlerin Bağdat valilerinden Musullu İbrahim Han'ın ilgi ve himayesini görmüştür. Bu vali için yazmış olduğu iki kaside ve bir terci-i bendden İbrahim Han'a içten bağlandığı anlaşılmaktadır. **Sadık! Tezkiresi'nde** İbrahim Han'ın Fuzûlî'yi Hille'den Bağdat'a getirmiş olduğu yazılıdır. Ancak, yine Sadıkî'nin İbrahim Han'ın Kanunîye mağlup olduğu kay-

di tarihî gerçeklere uymaz. İbrahim Han'ı, yeğeni Zülfikar öldürerek (934/1527) Bağdat'a hakim olduğunda Fuzûlî Bağdat' tan ayrılmış ve muhtemelen Hille'ye dönmüş olmalıdır. Çünkü Sadıkî Kanunî'nin Bağdat'ı aldığı sırada Fuzûlî'nin Hille'de oturduğunu ve zahirî ilimlerde (medreselerde okutulan ilimler) geniş bilgi sahibi olduğunu yazmıştır.

Fuzûlî, eserlerinin bir kısmını bu sırada yazmış olmalıdır. Zülfikar Han'dan sonra Bağdat valiliğinde bulunan Safevî valisi Muhammed Han Tekelü için Fuzûlî'nin kasideler yazdığı tahmin edilmekte ise de bu validen ilgi görüp görmediği belli değildir. Fuzûlî Bağdat valiliğinde bulunan Osmanlı paşalarının adlarını bazen «beg» bazen «paşa» diye yazdığı için **Divan'** ında Muhammed Beg diye hitab edilen şahsın Muhammed Tekelü mü yoksa Osmanlı valisi Mehmed Paşa mı olduğunu ayırt etmek güçtür.

Kanunî Sultan Süleyman 941/1534'te Bağdat'ı savaşız teslim almış, halkın coşkun sevgisiyle karşılanmıştı. Fuzûlî de: «Geldi burc-ı evliyaya Pâdişâh-ı nâm-dâr» tarihini düşürdüğü ve nesib kısmında Bağdat'ı tasvir ettiği meşhur kasidesini yazarak padişaha sunmuştur. Osmanlı ordusu dört ay kadar Bağdat'ta kalarak kışı orada geçirmiştir. Bu aylar Fuzûlî için çok verimli olmuş, padişah başta olmak üzere Sadrazam İbrahim Paşa'ya, Nişancı Celâl-zade Mustafa Çelebi'ye ve Kazasker Kadir Çelebi'ye sunduğu kasidelerle Osmanlı devlet adamlarının himayesini ve yardımını rica etmiştir. Kanunî'ye sunduğu «gül» redifli ikinci kasidesinde Hazret-i Peygamber') de anarak Sünnî halifenin gözüne girmeye çalışmıştır. Fuzûlî, Kanunî'ye Türkçe, Arapça, Farsça karışık ustaca yazılmış mülemma bir kaside daha sunarak kendisine yardım etmesini rica edei. Fuzûlî'nin ne bu kasidesinde ne de başka bir şiirinde Ka-nunî'den herhangi bir lütuf gördüğüne dair teşekkür yoktur. Şair 942/1536'da tamamlayarak Bağdat valisi Üveys Bey'e sunduğu **Leylâ vü Mecnun** mesnevisinde bir yandan Kanunî'yi öv-

meye devam ederken bir yandan da cihan padişahının kendisine değer vermemiş olmasından yakınır. Bütün bu yazdıklarının karşılığı olarak Fuzûlî'ye Bağdat vilâyeti evkaf gelirinin artan kısmından (zevâid) günde 9 akçe gibi çok az bir maaş bağlanması hususunda padişah buyruğu (berât-ı hümayûn) çıkmıştır. Ancak şairin bu parayı evkaf memurlarından bir türlü alamadığını İstanbul'a Celal-zâde Mustafa Çelebi'ye yazmış olduğu «Şikâyetname» adıyla tanınan mektubundan öğreniyoruz.

Fuzûlî, şiirlerinde Kanunî'yi gerçekten samimi bir dille övmüş, Peygamberin halifesi, Müslümanların başı ve koruyucusu olarak onun Irak'a adalet ve düzen getirmesine sevinmiştir. Fakat Fuzûlî'nin sanatının bütün hünerlerini göstererek yazdığı övgüler Kanunî üzerinde etki yapmamış, padişah bu büyük sanatkâra lâyık olduğu ilgiyi göstermemiştir. Daha önce, Safevî hükümdarı Şah İsmail'i öven, koyu bir Şîî olduğu anlaşılan Bağdat valisi İbrahim Han'ı göklere çıkaran, Şîî imamlara bağlılığını Türkçe, Farsça ve Arapça kasideleriyle dile getiren Fuzûlî'ye, Sünnî halife Osmanlı padişahı fazla bir lütufta bulunmamıştır. Kendisi de şair oJan Kanunî'nin Fuzûlî' nin şairliğini takdir etmemesi mümkün değildir. Nitekim Fuzûlî'nin :

Nice yıllardur ser-i kûy-ı melâmet beklerüz Leşker-i
sultân-ı irfânuz vilâyet beklerüz

m ıtlalı meşhur gazeline nazire yazmıştır. Matlaı şudur:

Hastayuz yıllar ki kuyunda mahabbet beklerüz Ey
tabîb-i dil lebünden ya'ni sıhhat beklerüz

Fuzûlî, Osmanlı ordusunda bulunan Hayalî Bey ve Taşlı-cah Yahya Bey gibi şairlerle de tanışmıştır. Bu iki şairin Fuzûlî'nin şiirlerine nazireler yazmış olmaları Fuzûlî'nin etkisinde kalmış olmalarının ve onun sanatına besledikleri takdir duygusunun bir ifadesidir. Fuzûlî'nin Kanunî'nin oğlu Şeh-

zade Bayezid ile de mektuplaştığı, Şehzade'nin mektubuna yazdığı cevaptan anlaşılmaktadır. Fuzûlî mektubunda Rum'a yani Anadolu'ya Şehzade'nin yanına gitmek istediğini bildirerek ondan yardım rica etmiştir.

Fuzûlî'nin Rüstem Paşa için de bir kasidesi vardır. Şairin Rüstem Paşa ile münasebetinin ne zaman ve ne şekilde başladığı belli değildir. Bağdat seferinde tanıştıkları düşünülebilir. Rüstem Paşa'mn sadrazam olması dolayısıyla yazılmış olan bu kasidenin Bağdat seferinden çok sonra 951/1544 ve 962/1555 tarihlerinde iki defa sadarete getirilen paşaya ilk sadrazamlığı için yazıldığı anlaşılmaktadır.

Fuzûlî, Farsça Divan'ının önsözünde sultanların himayesinden uzak bir yerde, toprağı şehit kanlarıyla yoğrulmuş ve akılsız halkı yüzünden harab olmuş bir ülkede yetiştiğini söyleyerek bulunduğu yeri şöyle tasvir eder: «Burası bir bahçedir ki, salınan servileri sam yelinin hortumları, açılmamış goncaları mazlum şehit mezarlarının kubbeleridir. Burası öyle bir zevk meclisidir ki, şarabı parçalanmış ciğerlerin kanı, musikisi âvâre gariplerin iniltileridir. Ne mihnet artıran sahrasında bir rahat rüzgârı esmiş, ne de belâlarla dolu çölünde tozlan (kederleri) yatıştırarak bir şefkat bulutunun ümidi belirmiştir. Böyle bir çile bahçesinde gönül goncası nasıl açılır? Dil bülbülü ne terennüm eder?» (A. N. Tarlan, Farsça **Divan Tere.**, s. 5). Fuzûlî'nin böyle bir ülkede yetişmesi onu dert ve ıstırap şairi yapmıştır. Ömrü boyunca ilim öğrenmek ve şiir yazmakla içini aydınlatmış ve ruhunu dinlendirmiştir. Fuzûlî bulunduğu yerde kıymetinin bilinmediğinden şikâyet eder. Şiirlerinde «Rum zarıfleri» diye gıpta ettiği Osmanlı şairlerinin değerlerinin bilinmesine, rahat ve huzur içerisinde yaşamalarına imrenir. Bu yüzden şiirlerinde Anadolu'ya gelmeyi arzulamış-tır.

Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl Diyâr-ı
Rûm'ı gözet terk-i hâk-i Bağdâd it

«Fuzûlî, fazilet mertebenin artmasını istersen Anadolu ülkesini gözet. Bağdat toprağını terkedip Anadolu'ya gitmeye bak».

Başka bir gazelinde de şöyle der :

Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm Esîr-i
mihnet-i Bağdâd gördüğün gönlüm

«Fuzûlî, Bağdat'ın mihnetine esir gördüğün gönlüm zevk ve eğlence yeri Anadolu'ya gitmek istedi».

Fuzûlî'nin Bağdat Safevîler idaresinde iken de Tebriz'e gitmek istediğini, hatta Farsça bir kasidesinde Hindistan'a bile gitmeyi göze aldığını yukarıda görmüştük.

Şair, bu arzularına rağmen bütün ömründe Irak-ı Arap'tan dışarı çıkmamıştır. Şiirlerinde kıymetinin bilinmediğinden şikâyet eden Fuzûlî, kendine devamlı bir koruyucu bulamamıştır. Osmanlıların Bağdat valilerinden Üveys Bey, Cafer Bey, Ayaş Paşa ve Mehmet Paşa için kasideler yazmış, Leylâ ve Mecnûn'u Üveys Bey'e, Hadikatü's-süedâ'yı Mehmet Paşa'ya takdim etmiştir. Bu valiler içinde en çok övdüğü ve yardımlarını gördüğü valiler, Ayaş Paşa ile Cafer Bey'dir. Fakat onların himayeleri de geçici olmuştur. Fuzûlî Farsça Divan'ında bulunan ve «Cenâb-ı mütevellî» diye söz ettiği şahsa yazdığı bir kıt'asında «'biz Peygamber ailesinin kapısından maaş alıyoruz, bu kapı bize kapanmamıştır. Çünkü biz bu maaşa lâyıkız. Devran bizim kanaatkârlığımızı beğeniyor. Biz talihli ihtiyarlar, zengin fakirleriz» demektedir. Burada Fuzûlî, atebât-ı aliyyeden yani Peygamber soyunun türbelerine ait vakıflardan maaş aldığını söylerken ihtiyar olduğunu belirtiyor. Âşık Çelebi de tezkiresinde Fuzûlî'ye padişahın Bağdat vilayeti gelirinden ölme-yecek kadar bir maaş bağlandığını, o zamandan beri de rahatça geçinip gittiğini söylemektedir. Bu sözlerden Fuzûlî'nin Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye Şikâyet-nâme'yi yazdıktan sonra bu maaşı almış olduğu anlaşılıyor.

Doğup büyüdüğü ülkenin geleneğine uyması tabî olan Fu2ûlî, Hz. Peygamber'e, ailesine ve on iki imama içten bir sevgiyle bağlıdır. O, Türkçe, Arapça ve Farsça kasideler yazarak Ali'yi, çocukları Hasan, Hüseyin ve diğer imamı övmüştür. Bu konuda yazdığı kasideler en çok Farsça Divan'ında bulunmaktadır. **Hadikatü's-süedâ'da** olayları özellikle Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini çok içten bir bağlılıkla anlatması, yer yer eklediği manzumelerle ifadesindeki etkiyi güçlendirmesi, şehitler şahı Hüseyin için meşhur Kerbelâ mersiyesini yazmış olması onun Şîî olduğunu gösteren delillerdir. Fuzûlî'nin Şîîliğini ilk defa delilleriyle ortaya koyan Fuad Köprülü olmuştur (**Fuzûlî Külliyyâtı**, 1924, Önsöz). Bu görüşe karşı çıkan Süleyman Nazîf'in Fuzûlî'nin Sünnî olduğunu savunması (Fuzûlî, ist. 1925) gerçeklere uymayan bir zorlamadan ibarettir. Ne var ki Fuzûlî mutaassıp bir Şîî değildir. O, Hz. Peygambere olan sevgisini ve bağlılığını pek çok na't yazarak gösterdiği gibi edebiyatımızda bu türün şaheseri olan «Su» redifli na't de onun kaleminden çıkmıştır. Her şeyden önce sanatkar olan Fuzûlî Bağdat ve havalisi Osmanlı idaresine geçince Sünnî Osmanlı padişahına ve devlet adamlarına kasideler sunarak onları övmekte bir sakınca görmemiştir. Siyasî karışıklıkların, zulüm, fitne ve fesadın harab ettiği Irak-ı Arab'a güçlü ve âdil Osmanlı idaresinin gelmesine sevinen şair kendisine bir koruyucu bulabilmek için uğraşmıştır. O, bu tutumu ile bazı kimselerin ayıplama dklanna hedef olmuş olacak ki, Necefli Seyyid Muhammed'e yazdığı kasidesinde, halkın zulmünden uzak kalabilmek için uzlet köşesine çekildiğini, Frenk diyarına gidip zünnar bağlanırsa buna şaşılmasını söyleyecek kadar Müslüman halktan nefret etmesi Şîî-Sünnî düşmanlığı ile izah olunabilir. Bu yüzden atebât-ı aliyyeden aldığı maaşın bir süre kesilmiş olduğu yine bu kasidedeki ifadesinden anlaşılmaktadır.

Fuzûlî tevhidleri, münacat ve na'tları, Al-i abâ veya Ehl-i beyt denen Hz. Muhammed ailesi hakkında yazdığı şiirleri ile

dindar bir şairdir. Şiirlerinde dinî unsurlar geniş yer tutar. O, imanı sağlam, ahlâkî meziyetleri üstün, büyük bir insan, tam bir Müslümandır. **Divan'ın** başındaki tevhidi duygu, düşünce, ifade ve sanat yönünden dört başı mamur bir kaside olup Divan edebiyatında yazılmış tevhidlerin en başında yer alır. Fuzûlî gibi dindar bir şair olan Nabî, Divanının başındaki tevhidini Fu-zûlî'ye nazire olarak yazmıştır.

Fuzûlî'nin ölüm tarihini hemşehrisi Ahdî'den öğreniyoruz. Şair, «göçti Fuzûlî» veya «geçti Fuzûlî» ibaresinin ebced hesabıyla karşılığı olan 963/1566 yılında taundan ölmüştür. Ahdî bu tarihi rakamla selâse ve sittîne ve tis'a mie olarak da açıkça yazmıştır. Fuzûlî'den «ol pîr-4 nîkû-hisâl (iyi hasletlere sahip o ihtiyar) diye bahsetmesinden Ahdî'nin Fuzûlî'nin ihtiyarlığını bizzat gördüğü anlaşılmaktadır. Kınalı-zade Hasan Çelebi'nin Fuzûlî'nin 970 civarında öldüğünü yazması «göçti» tarihinin «vav» ile yazıldığını zannetmesinden ileri gelmiştir. Yukarıda adı geçen JSlvÇnd Bey (öl. 1504) için yazdığı kasideden anlaşıldığına göre Fuzûlî en az 70 yaşında ölmüş olmalıdır.

Fuzûlî'nin nerede öldüğü ve nereye gömüldüğü hususunda ne hemşehrisi Ahdî'de ne de öteki kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Bu konuda en eski bilgi, Süleyman Faik Efendi Mecmuasında (ist. Üniv. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 4100.) olup Fuzûlî'nin mezarının Kerbelâ'da îmam Hüseyin türbesinin yakınında olduğu, önce mezarın üzerinde bir kubbe varken şairin:

Mezârum üzre koyman mîl eğer kuyunda cân virsem

Koyun bir saye düşün kabrûme ol serv-kâmetden

«Eğer sevgilinin mahallesinde can veririm mezarıma taş dikmeyin bırakın o servi boyludan kabrime bir gölge düşün» beytini vasiyet telakki eden Bağdat valilerinden biri îmam Hüseyin'in gölgesinin şairin mezarı üzerine düşebilmesi için bu kubbeyi yıktırması.

Fuzûlî'nin Kerbelâ'daki türbesini 1910/191 l'de ziyaret eden Ali Suad'ın naklettiği şifahî rivayetlere göre türbenin

bulunduğu tekkeyi Fuzûlî'nin şeyhi olan Abdül-mü'min Dede adındaki bir Bektaşî şeyh kurmuş. Fuzûlî tekkede çerağ-sûz imiş, yani tekkenin kandillerini, mumlarını yakmakla görevli imiş. Ölüncü şeyhi Abdül-mü'min Dede'nin yanına gömülmüş (Ali Suad, Seyahatlerim, İst. 1912, s. 105 -107,111 -112). Bu rivayetler hiçbir vesikaya dayanmayıp Kerbelâ tekkesini kuran Bektaşiler tarafından uydurulmuştur. Eserlerinden anlaşıldığı üzere Bektaşilikle hiçbir ilgisi bulunmayan Fuzûlî'yi Bektaşiler kendi şairlerinden sayarlar ve onu yedi ulularından birisi kabul ederler.

Ahdî'nin «....ehâdis ve tefâsir ile peyrev-i şeriat hadd-i zâtında ehl-i tarikatdır» ifadesinden Fuzûlî'nin bir tarikate mensup olduğunu kabul edenler vardır. İleride üzerinde duracağımız üzere Fuzûlî tasavvufu çok iyi bilir. Tasavvuf onun şiirlerinin esaslı unsurlarından biridir. Ancak Fuzûlî'nin eserlerinde onun bir tarikat mensubu olduğunu gösteren hiçbir işaret yoktur.

Ahdî tezkiresinde Fuzûlî'nin Fazlî adında şair bir oğlunun olduğu yazılıdır. Ahdî şair Fazlî'den bahsederken onun zahîrî ilimlerle uğraştığını üç dille (Türkçe, Arapça, Farsça) şiirler yazdığını, özellikle muamma ve tarih söylemekte usta olduğunu kaydeder. Nitekim Nazmi-zâde, Gülşen-i Hulefâ'sında II. Selim devrinde Bağdat valisi Murad Paşa'nın Bağdat'ta yaptırmış olduğu camiye Fazlî'nin 978/1570 yılını gösteren bir tarih manzumesi yazmış olduğunu bildirir (Gülşen-i Hulefâ, İst. 1143, 64-65). Bağdatlı Rûhî'nin Şam'dan yazdığı ve Bağdat şairlerinin nasıl olduklarını sorduğu manzum bir mektubunda Fazlî'nin de adı geçer (Divan, İst. 1287, 55-58). Ancak kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen Farsça bir kıt'ada «Şimdi Hil-le'de iki şair vardır. Fuzûlî baba, Fazlî oğuldur. Dünyanın bütün işleri tersinedir. Fazlî baba, Fuzûlî oğul olmalıydı» denilerek Fazlî'nin babası gibi büyük bir şair olmadığı belirtilmiştir. Yukarıda adı geçen eserler dışında kaynaklarda Fazlî'den söz edilmemiş olması da onun önemli bir şair olmadığını göstermektedir.

FUZÛLÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ŞAIRLİĞİ

Fuzûlî yaşadığı XVI. yüzyıldan bugüne kadar yetişen, Türk Edebiyatının tanınmış şairleri içerisinde en büyük lirik şair olarak şiir tahtında oturmaktadır. Doğuştan şair yaratılmış olan bu müstesna kabiliyet Türk, Arap ve İran kültürlerinin tabakalaşığı Irak-ı Arap'ta Arapçayı, Farsçayı ve devrinin bütün ilimlerini hakkıyla öğrenmiştir. Eserlerinden tefsir, hadis, kelâm, fıkıh, mantık, hendese, hey'et ve tıp ilimlerini çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple kaynaklar ondan «Mevlânâ Fuzûlî» diye bahsetmişlerdir. Fuzûlî'yi gördüğü anlaşılan hemşehrisi Ahdî, onun âlim, fâzıl, tabiatı hoş, sohbeti tatlı bir insan olduğunu, üç dille şiir yazdığını, aruz ve kafiye ilminde ve muamma söylemekte usta olduğunu, nesrinin sanatlı, seçili, fakat akıcı olup herkes tarafından beğenildiğini yazmıştır. Fuzûlî, şairliği ve âlimliği yanında faziletli, erdemli büyük bir insandır. Alçak gönüllü, dünya malında hırsı olmayan, kanaatkar, aynı zamanda onurlu ve haysiyetli bir kişidir. Dünyanın insanı alçaltan geçici isteklerine, fakirliğin ve yokluğun huzurunu tercih etmiş, sabır ve kanaatte ebedi saadeti bulmuştur.

«Fakr mülki taht ü âlem terki efserdür mana Şükr li'llâh
deylet-i bakî müyesserdür mana» der.

«Bana yoksulluk ülkesi taht, dünyayı terketmek de taçtır.
Tanrı'ya şükürler olsun, böylece bana kalıcı bir devlet nasip olmuştur».

O, bütün şiirlerinde bilgi öğrenmeyi, sevgiyi, hoşgörüyü, alçak gönüllülüğü, doğruluğu ve temiz kalpliliği öğütlemiş cahilleri, ilmi kendi tevizirlerine âlet eden okumuşları, sahte sey-

vidleri, iki yüzlü menfaatçı softaları, rüşvetle iş yapan kadıları ve memurları yererek onlardan şikâyet etmiştir (bak. kıt' alar).

Fuzûlî, yaşadığı ülkede değerinin bilinmemesinden, kimsesizlik ve yoksulluk içerisinde yaşadığından daima şikâyet etmiştir. Bu şikâyetler, devamlı bir koruyucu bulamamanın, de-ğdri bilinmeyerek lâıyk olduğı huzur ve rahatı elde edememenin büyük şairin ruhunda yarattığı psikolojik sıkıntılar ve şikâyetlerdir. Onun şiirlerindeki şikâyetlere bakarak sefalet içinde yaşayan sefil bir yoksul olduğunu sanmak da doğru değildir. Hayatı maddî sıkıntı içinde geçmiş olmakla beraber, ilmin ve ma'rifetin kadrini bilen büyükler katında hürmet ve itibar görmüş, Diyarbakır taraflarında hâkim olan Akkoyunlu Elvend Bey'le, Bağdat valileriyle, Bağdat kadısı ve Musul Mirliyası Ah-med Bey vb. şahıslarla yakın dostluklar kurmuş olduğu kaynaklardan, kendi eserlerinden ve mektuplarından anlaşılmaktadır.

Fuzûlî velûd bir yazar, çeşitli konularda eserler vermiş aydın bir düşünürdür. Manzum ve mensur olmak üzere Türkçe, Arapça ve Farsça 15'ten fazla eser yazmıştır. Fuzûlî Türkçe mensur eserlerini sanatlı, seçili bir üslûpla yazar. O, geniş kültürü, keskin zekâsı, kıvrak kalem ve şair ruhu ile sanatlı ve süslü nesrin en mükemmel örneklerini vermiştir. O, sanatlı bir üslûpla yazmış olmakla birlikte ifadesi son derece akıcı ve güzeldir. Türkçe Divan'm önsözü, mektupları ve Hadikatü's-sü'-eda'sı onun nesrinin mükemmel örnekleridir. Zekâsının keskinliği, kaleminin ustalığı, ifadesinin inceliği ve güzelliği ile hiciv edebiyatımıza Şikâyet-nâme gibi bir şaheser kazandırmıştır. Onun şiirleri içerisinde de hicvin hünerli, aynı zamanda en keskin ve acımasız örnekleri vardır.

Fuzûlî, İslâm tarihinin hazine bir olayım, yetiştiği ülke halkının dinî duygularının çok içten ve yoğun olduğu ve her yıl matemini tuttuğu Hüseyin'in şehadetini tranh Hüseyin Vâiz'in

Ravzatü's-şühedâ'sını esas alarak **Hadikatü's-sü'edâ'yı** yazmıştır. Bütün kaynakların belirttikleri üzere Fuzûlî'nin güçlü kalem, seçili fakat akıcı bir nesir üslubuyla, özellikle esere yer yer koyduğu duygulu şiirleriyle konuyu Ravzatü's-şühedâ'dan çok daha tesirli telif bir eser durumuna getirmiştir. Hadikatü's-sü'edâ, olayların anlatılışında Fuzûlî'nin dilinin akıcılığı, üslûbunun güzelliği, ifadesinin samimiyet ve tesiri ile Kerbelâ olayının yazıldığı eserlerin (Maktel-i Hüseyin kitapları) en ünlüsü olup Şîi ve Sünnî bütün Türkler arasında yüzyıllarca sevilerek okunmuştur.

Fuzûlî'nin şairliğine ve şiirlerinin özelliğine gelince : Yukarıda da değindiğim gibi Fuzûlî eski tabiri ile «elsine-i selâse» denilen üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) şiir yazmıştır. Türkçe ve Farsça iki büyük divan tertip etmiştir. Arapça Divan'ı elimizde yoktur. Arapça şiirlerinin tek yazma nüshası Leningrad Asya Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan 11 kasideden ibarettir. Fuzûlî'nin Arapça **Divan** tertip edip etmediği belli değildir.

Fuzûlî'nin şair olarak en ünlü eserleri Türkçe **Divan'm**-daki şiirleri ile **Leylâ ve Mecnun** mesnevisidir.

Fuzûlî, **Türkçe Divan'ınm** önsözünde şiir hakkındaki görüşlerini yazar. Şiir Tann'mn bazı kullarına bahşettiği bir lü-tuftur. Bu lütfü Tann'nın kendisine de bahşetmiş olduğunu söyler.

Fuzûlî çocukluğundan ömrünün sonuna kadar şiir yazmıştır. Şiirler onun ciğer kanı, göz yaşı ile besleyip büyüttüğü çocuklarıdır. Özellikle Kerbelâ toprağından yetişip, oranın havasını teneffüs etmişlerdir. Bu yüzden, bu çocukların gittikleri her yerde itibar görmelerini ister. Onları şu üç taifenin şerrinden koruması için Tanrı'ya dua eder. Bunlardan birisi şiirlerini kopye eden cahil kâtiplerdir. İkincisi kötü şiir okuyanlardır ki, şiir okurken nazım mı nesir mi okuduğu belli ol-

maz. Üçüncüsü kendilerini şair sanıp şnr söylemeye kalkışarak insanı şiirden nefret ettiren cahillerdir.

Fuzûlî'nin yanlış kopya eden kâtipler hakkında söylediği meşhur dörtlüğü, hicivde Divan şiirimizin incilerinden biridir:

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-lahrîrûn Ki
fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler Gâh bir harf
sükûtıyla kılur nâdiri nâr Gâh bir nokta
kusûrıyla gözü kör eyler

«O kötü yazı yazan kâtibin eli kalem gibi kurusun. Çünkü rakam yanlış ile sevincimizi acı eyler. Bazen bir harf düşürerek «nâdir» i (az bulunan) «nâr» (ateş) eyler. Bazen de bir nokta eksliği ile gözü kör eyler.

Gerek insan olarak, gerekse şair olarak tek kalmak isteyen Fuzûlî, daima en mükemmelin peşindedir. Bu bakımdan Divan şiirinin geleneğine uyarak divanlarını tertip ederken tam bir divan oluşturacak şekilde şiirler yazdığı gibi, şiirlerinin gerek öz, gerekse ifade ve biçim bakımından dolgun ve kusursuz olmasına özen göstermiştir.

Fuzûlî, aşk ve ıstırap şairidir. Onun şiirlerindeki lirizmin esasını aşkın elemeleri ve ıstırapları teşkil eder. Gazellerinde ve musammatlarında terennüm ettiği başlıca konu aşktır. Kendisi de:

Menden Fuzûlî isteme eş'âr-ı medh ü zem Men
âşıkam hemîşe sözüm âşıkânêdür

der. Meşhur kıt'asında:

İlm kesbiyle pâye-i rif'at Ârzû-yı
muhal imiş ancak Işk imiş her ne
var âlemde tim bir kıl ü kâl imiş
ancak

demıştır (Anlamı için bak. Kıt'alar.) 16

Fuzûlî'ye göre gerçek şiir dertten ve elemenden bahseden şiirdir. Ancak böyle olan şiir insana tesir eder. Zevk ve eğlence içinde yaşayan bir şairin sözünde tesir olmaz.

Fuzûlî, şehit kanlarıyla yoğrulmuş, bir ülkede yetişmiş, hamisiz sıkıntı içinde yaşamıştır. O, çektiği sıkıntı ve elemeleri sanat dehasıyla yoğurarak şiirlerine sermaye yapmıştır. Çektiği ıstıraplar şairi olgunlaştırmış, onu dünyanın geçici zevklerine değer vermeyip manevî hazlara yöneltmiştir.

Fuzûlî'nin aşkı menşe itibarıyla beşerî bir aşktır. Divan'daki bütün gazelleri aşk duygularının, hicranın, ayrılık acılarının, terennümü, sevgilinin güzelliğinin tasviridir. Fuzûlî aşktan ve aşkın elemeni çekmekten menmudur. Başkalarının çevrini ve cefasını çekmeyi, halkın ayıplamasına katlanmayı âşıklığın tabî bir cilvesi sayar.

Aşktaki sebatını ve tahammülünü büyük aşk kahramanları Mecnun ve Ferhad'm aşkı ile karşılaştırır. Kendi aşkı onların-kindenden çok daha fazladır.

Mende Mecnundan füzûn âşıklık isti'dâdı var Âşık-ı
sâdık menem Mecnûnun ancak adı var •

Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnûn vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâra yazmışlar •

Bildüm tarîk-i ışk hatarnâkdür veli
Men dönmezem bu yoldan ölüm olsa gayeti

(Beyitlerin açıklamaları için seçmeler kısmına bakınız.)

Fuzûlî, şiirlerinde devrinin yaşayışında önemli yer tutan padişah, taht, taç, asker, kul gibi kelimeleri çok kullanmıştır. Kendisini bazen aşk ülkesinin, bazen mihnet ve kanaat ülkesinin padişahı saymıştır (bk. II. müseddes). O kendisini dünya padişahlarından üstün görerek bir kıt'asında şöyle der: «Padişah askerlerine rüşvet olarak altın gümüş verip

yüz fesad ve fitne ile ülkeler alır, sonra aldığı ülkenin asayiş ve emniyeti için uğraşır. Feleğin bir ters dönmesiyle, ne kendisi, ne askeri, ne de ülkesi kalır. Oysa ben öyle bir sultanım ki, sözümün feyzi zaferler kazanır. Her sözüm Tanrı'nın yardımı ile denizler ve karaları tutan bir pehlivandır. Nereye gitse ne vergi, ne haraç alır. Hangi ülkeyi ele geçirse, kimseye zararı dokunmaz. Feleğin dönüşü ona bir zarar vermez. Sultanlar bana yardım teklif etmesin ki, basımdaki kanaat tacı bana kâfidir. Ölümsüz kişilerin (beka ehlinin) yiyecek için ölümlü kişilere (fena ehli) el açmasından Tanrı korusun» (Şiirin metni için bk. A.240).

Yine bir beytinde şöyle demiştir :

Devlet-i dünyâ için çekmem selâtın minnetin Fakr sultânı menem kim devletümdür câvidân «Dünya mutluluğu için sultanların minnetini çekmem. Ben yokluk sultanıyım. Benim mutluluğum ebedidir.»

Fuzûlî güzele, iyiye, doğruya âşıktır. Ondaki aşkın ve sevginin bedenî, sefil hazlarla ilgisi yoktur. Onun aşkı maddî nazların üstünde tasavvufun ilâhî aşkı ile çok iyi uzlaşan ulvî bir aşktır. Bu yüzdendir ki, Fuzûlî'nin bütün şiirlerinde ilâhî aşkı terennüm ettiğini kabul edenler vardır. Şahsen ben bu kanaatte değilim. Onun aşkının dünya güzellerine karşı duyduğu maddî bir aşk olduğuna bir iki örnek verelim: Ey bî-vefâ ki âdet olupdur cefâ sana Bi'llâh cefâdur olma demek bî-vefâ sana

Geh nâz u geh girişme vü geh işvedür işün Canın
sevenler olmasa yeg âşinâ sana

Ey melek - sîmâ ki senden özge hayrandur sana Hak bilir
insan dimez her kim ki insandur sana Dehr vakf itmiş meni
nev-res cevanlar aşkına Her yeten meh-veş esîr-i hatt ü hâl
eyler meni

(Beyitlerin açıklamaları için seçmeler kısmına bakınız.)

Fuzûlî'nin şiirlerinde rindlik aşktan sonra en kuvvetli unsurdur. Dünya malına önem vermeme, istiğna, yani göz ve gönül tokluğu, softa zahitlere ve vaize çatana, saki, şarap, meyhane, onun şiirlerinde çok geçen temalardır. Rindlik aynı zamanda âşıklığın icabı olduğu için Fuzûlî'nin âşıkane şiirlerin-deki gibi rindâne şiirlerinde de derin bir his kuvveti ve şiiriyet vardır. Fuzûlî ile Hafız arasındaki benzerlik de bu yüzdendir. Her ikisi de doğuştan şairdir. İkisi de aynı İslâmî ve edebî kültürle yetişmiştir. Her ikisinde de tasavvufun büyük etkisi vardır. Her ikisi de rind ruhludur. Fakat ne Hafız ne de Fuzûlî mutasavvıf şair değillerdir. Fuzûlî'nin âlimliği, Hafız'm ise rindliği daha ağır basar.

Örnek olarak Fuzûlî'nin:

Secdedür her kande bir büt görsem âyînüm benüm Hah
mü'min hah kâfir dut budur dînüm benüm

«Nerede bir güzel görsem ona secde etmek benim âdetim-dir. O güzel ister kâfir ister mü'min olsun benim dinim budur» beytini İran'ın büyük gazel şairi Hâfız'dan aynen çevirmiştir. Bu beyitte kendisine tapılan güzel kimdir? Tann mıdır, insan mıdır? Beyit her iki şekilde de yorumlanabilir. İşte iki büyük şair engin ruhlarının aşık ve sevgi duygularını tasavvufun ışıkları sonsuzluğunda ulvileştiren büyük liriklerdir.

Fuzûlî'nin şiirlerinde tasavvufun önemli bir yeri ve • etkisi vardır. Ne var ki o, her şeyden önce bir sanatkârdır. Tasavvuf onun için bir gaye değil bir vasıta. Fuzûlî bedenî nazların üstüne çıkartarak ulvileştirdiği aşkını tasavvufun mecazları ile yoğurmuştur. Onun şiirlerini başlıca unsurları olan aşkın acılarına tahammül, elem çekmek, halkın ayıplamasına (me-lâmet), başkalarının (ağyar) cefasına katlanmak, sabır, alçak gönüllülük, bütün bunlar tasavvufun da dayandığı esaslardır.

Fuzûlî'nin gazellerinin konusu aşk duyguları, rindlik, felekten ve tahinden şikâyet, halkın ve rakiplerin eziyetleri, sevgilinin cefası, aynalık acıları, yalnızlık, kimsesizlik vb. dir. Onun

şiiirleri ahlâr, figanlar, kanlı gözyaslırî ile doludur. Şairin ciğeri yanmış, kebab olmuştur. Vücudu bazen sevgilinin cefâ okları ile delik deşik zırh giymiş gibidir, bazen vücudundaki yaraların parmaklarıyla kefen giymişe dönmüştür. Fuzûlî, bunlarla, ilgili olarak yaptığı mazmunlarla duygularının derinliğini ifade etmek, şiirinin tesirini artırmak ister.

Fuzûlî, aşkın zorluklarına seve seve katlanır. Aşkın ıstırap ve elemelerinden, sevgilinin cevri ü cefasından, ayrılık acılarını çekmekten memnundur. Aşkın ateşini azaltıp söndürür korkusuyla vuslatı istemez. Bütün bu duygularla Fuzûlî, kendisine başka şairlerinkinden ayrı orijinal bir şiir dünyası yaratmıştır. Cefâ vü cevri ile mu'tadem anlarsuz n olur hâlüm Cefâsına had ü çevrine pâyân olmasun yâ Rab

Şem'-i şâm-ı firkatem subh-ı visali neylerem Bulmuşam
yanmakda bir hâl özge hâli neylerem

İşk derdiyle hoşem el çek ilâcumdan tabîb Kılma derman
kim helâküm zehri dermânundadır

Aşkın artması için Mecnun'un ağzından Tanrıya yalvaran yine Fuzûlî'dir:

Yâ Rab belâ-yı ışk ile kıl âşinâ meni Bir dem
belâ-yı ışkdan itme cüda meni

Az eyleme üîâyetüni ehl-i derdden Ya'nî ki
çoh belâlara kıl mübtelâ meni

Aşkın kemâli, yani tamhğî âşığm canım cananı için feda edebilmesidir. Canını sevgilisine feda edemeyen kendi canını seviyor demektir:

Canı kim cânânı içün sevse cânânım sever Canı
içün kim ki cânânım sever cânım sever

Cânân ise matlûb tama' candan kes Matlûb ise cân
ümîd canandan kes Can sevmek ile müyesser olmaz
cânân Yâ mundan ümîd yâ tama' andan kes 20

Fuzûlî, **Leylâ** ve **Mecnûn** mesnevisinde Mecnun'un Leylâ-ya olan aşkını maddî hazdan derece derece uzaklaştırırken Mecnun'un noksansız tam bir âşık: olduğunu Mecnun'un dilinden söyler :

Âşık oldur kim kılır cânım feda cananına Meyl-i
cânân itmesün her kim ki kıymaz canına Canını
cânâna virmekdür kemâli âşıkun Virmeyen cân itiraf
itmek gerek noksanına

Fuzûlî, sevgilisi uğrunda tek bir can değil, keşke bin tane canım olsaydı da her biri ile bin kez sana can feda etseydim der:

Min cân olaydı kâş men-i dil - şikestede Tâ her
biriyle min kez olaydım feda sana

Fuzûlî, şiirlerinde terennüm ettiği aşkını **Leylâ** ve **Mecnûn** mesnevisinde hikâyelendirmiş gibidir. Yani Fuzûlî kendi duygularını bu iki kahramana söyler. Onların macerasını âdetâ kendisi yaşamıştır. Fuzûlî'nin **Leylâ** ve Mecnûn'unun Türk Edebiyatında yazılmış bütün **Leylâ ve Mecnûn'lardan** üstün ve güzel oluşu bu yüzdendir.

Fuzûlî, **Leylâ** ve **Mecnûn** mesnevisinde yazdığı gibi, gazellerinde de dünyadaki güzellere karşı duyduğu beşerî aşkı yücelterek maddî hazların üstüne çıkartır. Bu yüce ve ulvî aşkın madde ile ilgisi yoktur. Bu aşk sınırsız, engin bir sevgi, insana manevî haz veren yüce bir duygudur.

Fuzûlî, Arap ve İran şairlerini ve bunların edebiyatlarını çok iyi bilir. Nizamî, Hâkânî, Hüsrev-i Dihlevî, Hafız ve Câmi onun en çok beğendiği İran şairleridir. Türk şairlerinden en çok Nevâî, Habîbî ve Necatî'yi beğenerek onlara nazireler yazmıştır. Nevâî'den önce Doğu Türkçesiyle şiir yazan şairlerden Lutfî'nin bir gazelini tahmis etmiştir. Bu şairler Fuzûlî'nin edebî kişiliğinin gelişmesinde etki yapmış olmakla birlikte o bu etkileri sanatkar dehasıyla yoğunlaşarak tamamıyla şahsî bir şair hüviyetiyle şiirlerine şahsiyetinin damgasını vurmuştur.

Divan şiirimizin malzemesinin ve ifade vasıtalarının bütün şairler için aynı oluşu sebebiyle bir şiirde şairin mahlası bulunmazsa şiirin kime ait olduğunu tespit etmek güçtür. Oysa Fuzûlî'nin şiirlerinde mahlası bulunmasa da ona ait olduğu kolayca anlaşılır.

Fuzûlî, şiirlerinde sanat ve hüner göstermeye meraklıdır. **Türkçe Divan'mın** başındaki tevhidi, su, gül, hançer redifti kasideleri onun sanatlı kasidelerindendir. Gazellerinde de sanatlı beyitleri çoktur. Ne var ki, bu hünerleri ve sanatları o kadar kolay yapmış, şiirlerin içine öyle yerleştirmiştir ki, bunlar ifadeye bir ağırlık vermediği gibi ilk bakışta görünmezler. Ancak dikkat edilip üzerinde durulunca anlaşılır, fark edilince de şiire ayrı bir güzellik ve değer kazandırır.

Fuzûlî'nin şiirlerinin çok önemli bir hususiyeti onun ifade gücü ve Türkçeyi kullanış ustalığıdır. Şiir her şeyden önce bir söz sanatıdır. Duygular ne kadar derin, ne denli coşkun olursa olsun ifade edilemezse sür meydana gelmez. Fuzûlî Türkçeyi aruzla ifadede çok ustadır. Bir vezin kusuru olan imâle Fuzûlî'nin dilinde çok azahmıştır. O, dile tasarrufu, Türkçenin ifade imkânlarından yararlanışı ile şiirlerine akıcı ve samimi bir ifade gücü kazandırmıştır. Fuzûlî, duygularını şiir halinde ifadelendirirken geniş edebî kültüründen yararlandığı gibi, dili kullanış, ustalığı ve ana dili zevki ile ifadesine canlı, sıcak bir hava vermiştir. Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri kullanmış olmakla beraber onun şiirlerinde terkipler çok azalmıştır. Onun, beyit ve mısralarında tamamıyla Türkçe ifade hakimdir. Şiirlerinde Türkçe deyimleri ve atasözlerini pek sık kullanır. Fuzûlî, Türk dilini öyle ustalıkla kullanmıştır ki pek çok beyitleri ve mısraları birer sehl-i mümtenidir, yani insana söylenmesi kolay gibi görünen güzel şiirlerdir.

Fuzûlî, Divan Edebiyatımızın şöhreti en yaygın, etkisi en geniş ve sürekli şairidir. Divan'mda Fuzûlî'ye naziresi bulunmayan Divan şairi hemen hemen yok gibidir. Divan şairleri

içerisinde de halka en çok inen ve sevilen şair Fuzûlî'dir. Tekke şairleri, özellikle Bektaşî çevreleri Fuzûlî'yi kendilerine çok yakın bularak Nesîmî, Hatâî, Kul Himmet gibi Fuzûlî'yi de Bektaşî büyüklerinden saymışlardır. Gevheri, Âşık Ömer başta olmak üzere az çok okumuş bütün saz şairleri Divan şiiri kültürlerini Fuzûlî'nin şiirleriyle geliştirmişler, onun etkisinde kalmışlardır.

ESERLERİ

Manzum olanlar : 1. Türkçe Divan : Fuzûlî'nin sanat gücünü gösteren en tanınmış eseridir. Daha hayatta iken şiirlerinin elden ele dolaşarak bütün Türk ülkelerinde okunmuş olduğu tezkirelerden ve Divan'ın el yazmalarından anlaşılmaktadır. Öz bakımından dolgun şiirler yazmış olan Fuzûlî, şekle de önem vererek divan tertibine özen göstermiştir. Çünkü onun gerek Türkçe gerek Farsça Divan'ları, tertip ve muhtevaları bakımından eksiksiz tam birer divandır.

Türkçe Divan, mensur bir önsözle başlar. Yer yer manzum parçalar da bulunan bu önsözde sözün değerini belirterek onun yaratıcısı Tanrı'yi över. Şiir ve şairlikle ilgili âyetleri verir. «Şiirin öylesi vardır ki, hikmetin ta kendisidir» diyen Hz. Peygamberin, şiirin derecesini yükseltmiş olduğunu belirterek ona da selât ve selâmdan sonra kendisinden söz eder. Şiir söyleme istidadının yaradılışında bulunduğunu, edep ve bilgi tahsili için gittiği okulda küçük yaşta şiir yazmaya başladığını, az zamanda şöhretinin etrafa yayıldığını söyler. Çocukluk zamanında yazmış olduğu gazellerini bir araya toplayarak ufak bir divan meydana getirmiş olduğunu söylerse de, bu divan zamanla şairin ömrü boyunca yazdığı, saçının sakalının ağardığı bildirmediği gazelleri, kasideleri ve diğer Türkçe şiirleri ile zamanla kabarmış, 40 kaside, 302 gazel, 1 müstezat, 1 terakib-i bend, 3 terci-i bend, 2 müseddes, 3 muhammes, 2 tahmis, 3 murabba, 42 kıt'a ve 72 rubaiyi içine alan büyük bir Divan meydana gelmiştir (Türkçe Divan, İş Bankası yayını, Ankara, 1958). Fuzûlî Türkçe Divan'ının önsözünde bütün ömründe Irak-ı Arap'tan dışarı çıkmadığını, mevki ve makamına bakılarak şiir-

lerinin hor görülmemesini, gerçekte Kerbelâ'nın şerefli toprağında yetiştikleri için derecelerinin üstün olduğunu söyler. Şiirlerinin gittikleri yerde itibar görmesi için dua eder. Özellikle şu üç taifenin şerrinden korumasını Tanrı'dan diler. Birisi kabiliyetsiz, cahil kâtiplerdir ki bazen bir harf düşürerek «nâdir» i nâr eyler, bazen de bir nokta eksik yazarak «göz» ü kör eyler, ikincisi şair yaratılıştan olmayan, meclislerde şiir okurken, nazmı nesrinden seçilmeyip şiirin güzelliğini yok edenlerdir. Üçüncüsü daima kötülük düşünen zalim hasetçilerdir ki, yetersiz ve kötü yaratılışları ile şiir söyleme iddiasında bulunurlar. Şiirin inceliklerini ve sözün hakikatini anlamadıkları halde, mânâsız boş lâflarla Fuzûlî'nin şiirine müdahale ederek onları dinleme zevkini yok ederler.

Divanın kasideler bölümü, onun bilgisini ve ustalığını göstermek istediği sanatlı bir tevhid ile başlar. Kasideleri arasında Hz. Peygamber için yazmış olduğu 9 na'tten en tanınmış olan su redifli meşhur na't'i, davan şiirimizin şaheserlerindendir. Fuzûlî'nin bütün kasideleri ustaca yazılmış olup gerek muhteva, gerek ifade bakımından dört başı mamur kasidelerdir.

Fuzûlî gazeller bölümünde her harften kafiyeli gazel yazmak suretiyle divan tertibinde şekle de ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Çünkü o yazdıklarının daima en mükemmel, dört başı mamur eserler olmasını istemiştir. Gazellerinin hemen hepsi lirizm bakımından dolgun, kolaylıkla söylenmiş, ahenkli ve akıcı şiirlerdir. Musammatları içinde Habîbî'ye nazire ola-rafc yazdığı müseddesiyle "Ne verseler ana şâkir ne kılsalar ana şâd" sehl-i mümteni mısramm bulunduğu müseddes, hocasının kızı için yazdığı rivayet edilen meşhur murabba, divan edebiyatının değerli incileridir. Fuzûlî'nin divanındaki kıt'a ve rubaileri de onun büyük şair olduğunu gösterecek değerli şiirleridir.

Türkçe Divan'ın elde bulunan en eski yazması 979/1571 tarihinde ölümünden 19 yıl sonra kopya edilmiştir (Üniversite

Kütüphanesi T. Y. 5465). 984/1576'da Kerbelâ'da yazılmış olan nüsha (Ankara Eski Eserler Kitaplığı No. 101) ile, yine aynı yılda Hüseyin b. Gülşenî adında bir müstensihin yazdığı nüsha (Konya Mevlâna Müzesi No. 404), 990/1582 tarihli değerli bir yazma (Ali Emirî, Manzum eserler No. 342), 995/1587 (Topkapı Sarayı kitaplığı, Revan kısmı, No. 749), 999/1590 (Süleymaniye, Lâleli kitaplığı No. 1912) tarihli yazmalar **Türkçe Divan'ın** en eski nüshaları arasında olup özel kitaplıklar dışında İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde 70 el yazması tespit edilmiştir. (Müjgan Cunbur, **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İstanbul, 1956). Türkiye dışında bulunan en eski yazmalardan 981, 991 ve 997 tarihlerinde kopya edilmiş üç nüsha Leningrad Asya Müzesi kitaplığındadır.

Türkçe Divan'ın eski harflerle baskıları Tebriz'de (1247, 1266, 1260); Bulak'da (1254, 1258); Taşkent'te (1311); İstanbul'da (1268, 1284, 1278, 1291, 1296, 1318, 1329) yapılmıştır. Ayrıca **Fuzûlî Külliyyatı** içinde de **Türkçe Divan'ın** birçok baskıları vardır (1268, 1286, 1296, 1408, 1318, 1342). Türkçe Divan'ın yeni harflerle 4 baskısı yapılmıştır (Abdûlbâki Gölpinarh, **Fuzûlî Divanı**. 1. bas. 1948, 2. bas. 1961; Ali Nihat Tarlan, **Fuzûlî Divanı**, 1, 1950; Kenan Akyüz, Şedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Süheyl Beken Fuzûlî, Türkçe Divan. 1958) **Türkçe Divan** Baku'da da Rus harfleriyle iki defa bastırılmıştır (Haniit Aras-h, Baku 1944, 1958).

2. **Farsça Divan** : Fuzûlî'nin bu divanı **Türkçe Divan'ın**-dan daha kalındır. İçinde 49 kaside, 410 gazel, 1 terakib-i bend, 1 murabba, 1 müseddes, 46 kıt'a, 105 rubai vardır (Hasibe Ma-zioğlu, Fuzûlî, **Farsça Divan**, Ankara, 1962). Fuzûlî bu divanına da mensur, manzum karışık bir önsöz yazmıştır. Önsözde ilâhî feyzin bir hazinesi olan sözün değerinden, bunca yıldır binlerce yazar bu hazineden harcadıkları halde bitip tükenmek bilmediğinden bahsederek insana konuşma kabiliyetini bağışlayan Tann'ya şükreder. Peygamberin «Şiir bir sözdür. Güzeli güzel.

çirkini çirkindir» hadisini alarak insanın güzel şiir söyleyebilmesi için, şiir söyleme şartlarının bulunması gerektiğini belirtir. Halbuki kendisinin (güzel şiir söyleyebilmesi için şartlar uygun değildir. Çünkü o «sultanların gölgesinden uzak, şuursuz ve idaresiz halkından dolayı harab bir yer olan Irak-ı Arap' ta doğmuş ve yaşamıştır. Orası öyle bir bahçedir ki, salınan servileri sam yelinin kasırgası, goncaları mazlum şehitlerin mezarlarının kubbesidir. Orası öyle bir zevk meclisidir ki, şarabı parçalanmış ciğerlerin kanı, musikisi avare gariplerin iniltisidir. Ne mihnet artıran sahrasında bir rahat rüzgâr esmiş, ne de belâlarla dolu çölündeki tozları yatıştırarak şefkat bulutunun ümidi belirmiştir. Böyle bir çile bahçesinde gönül goncası nasıl açılır, dil bülbülü ne terennüm eder» (bk. **Farsça Divan Tere.**) diyerek yetiştiği ortamın manevî havasını, şiirlerinde neden dert ve elemi terennüm etmiş olduğunu açıklar. Şiir müsabakasını zevk ve safada olanın değil de, dert ve elem çekenin kazanacağını kabul eder. **Farsça Divan'ını** tertipte, diğer eserleri yüzünden gecikmiş olduğunu belirtir. Burc-i evliya olan Bağdat'ın, Necef ve Kerbelâ'nın havası, suyu ile yetişmiş şiir yetimlerinin gittikleri yerde saygı görmesi, şiirden anlamayan, lâfız ve mânâ inceliklerine uluorta itiraz eden cahillerin ayaklan altında ezilmemesi için dua eder. Fuzûlî mahlasını niçin aldığı da bu önsözde anlatmış olduğu yukarıda geçmişti. Bu önsöz **Farsça Divan** yazmalarının bazılarında vardır (bk. **Farsça Divan**, IX-XII, 1-16; bu önsözün ilk baskısı için bk. Faik Reşat, **Fuzûlî'nin Gayrimatbu Eş'ân**. İstanbul, 1314, 34-48).

Farsça Divan'da kasideler bölümünün başında Fuzûlî'nin Hakanî, Hüsrev ve Molla Camî'ye nazire olarak yazdığı ve **Eni-sü'1-kalb** adını verdiği uzun kasidesi vardır. Fuzûlî bu kasidesini Sultan Süleyman devletinden fetih tesiri erişsin diye adalet yeri olan İstanbul'a göndermiş olup Kanunî'nin Bağdat'ı fethinden önce yazmıştır. Mânâ ve ifade bakımından güçlü kasi-delerindendir '(Bu kasidenin ilk baskısı ve tercümesi için bk. Cafer Erkiliç, **Enisü'1-kalb**, İstanbul 1944).

Fuzûlî, Hz. Ali'yi ve çocuklarını daha çok Farsça Divan'ındaki kasidelerinde övmüştür. 50 yıldır Ali'yi övdüğünü, onu öven diğer şairler gibi ondan uzak olmadığını, daima kapısının toprağım tavaf ederek öptüğünü söyler (Farsça Divan, 153). Yine bir kasidesinde de Ehl-i Beyt'in hakir mensubu ve övücüsü olduğunu söyleyerek söz gülzannda natıka bülbulüne güzel terennümler fırsatı düştükçe Peygamber evlâdını övmek faziletini zavallı Füzûlî'den esirgememesi için Tann'ya yalvarır (Farsça Divan, 141). Sam Mirza Tezkiresi'nde (yazılışı 957/1550, Vahid Destgîrî, Tuhfe-i Sami. Tahran, 1314) Fuzûlî'nin şiirlerinin çoğunun din imamları hakkında olduğu kaydından Farsça kasidelerinin kastedilmiş olduğu açıktır. Bu kasideler Farsça Divan yazmalarında yoktur. Süleymaniye Kütüphane-si'nde (Lâleli kitaptığı No. 1912) 999/1591 istinsah tarihini taşıyan Fuzûlî Külliyyatı'nın kenarlarında olup Farsça Divan bas-kısındaki kasidelerde bu yazma nüsha esas alınmıştır. Farsça kasidelerden 30 kadarı Abdülkadir Karahan tarafından Millî Kütüphane'ye satılan ikinci bir nüshada bulunup Ali Nihat Tarlan'm tercümeleriyle birlikte yayımlanmış olduğu 8 kaside bu yazmadan alınmıştır. Farsça kasidelerden Divan'ın baskısından önce yayımlanmış olanlar ve tercümeleri için bk. Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî'nin Bilinmeyen Kasideleri (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III, 193-207, 411-427, IV, 257-260); Kemal Edip Kürkçüoğlu, Fuzûlî'nin Bilinmeyen Farsça Bir Kasidesi (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi IV, 315-320); aynı yazar, Fuzûlî'nin Bilinmeyen Birkaç Şiiri (Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi V, 317-319); Hasibe Çatbaş (Mazıoğlu), Fuzûlî'nin İkiMed-hiyesi (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi IV, 207-211).

Fuzûlî'nin Farsça Divan'ındaki gazelleri mânâ ve mazmun bakımından Türkçe gazellerinin aynıdır. Bu gazellerle musam-mat, kıt'a ve rubai gibi diğer nazım şekilleriyle yazdığı Farsça şiirleri de ifade bakımından kusursuz, kolay söylenmiş, ahenkli ve akıcı şiirlerdir.

Farsça Divan'mın en eski yazması Fuzûlî hayatta iken 20 cumade'1-ûlâ 959/1552'de Bağdat'ta Habıbullah îsfahanî tarafından yazılan bir nüshadır (Manisa Muradiye Kütüphanesi No. 2668). 984/1576'da Kerbelâ'da yazılmış olan Türkçe Divan'ın kenarında Farsça önsözü ile baştan bir kısmı gazelleri vardır. Farsça Divan'ın eski bir nüshası 988/1580'de Bağdat'ta yazılmıştır (Millet Kütüphanesi, Carullah Ef. kısmı, No. 1670). Leningrad Asya Müzesi Kütüphanesi'ndeki Fuzûlî külliyyatı içinde bulunan Farsça Divan 997/1589 istinsah tarihini taşır (Bu yazmadan yapılmış seçmeler için bk. Hamit Araslı, Fuzûlî'nin Farsça Şiirleri. Bâkû, 1958). Divan'ın diğer yazmaları için bk. Hasibe Mazıoğlu, Fuzûlî'nin Farsça Divanı İle İlgili Araştırmalar (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XIV, 73-85); aynı yazar, Farsça Divan, IX-XII; M. Cunbur, a.g.e., (46-48). Yukarıda adı geçen Farsça Divan baskısı, Fuzûlî'nin bütün Farsça şiirlerini içine alır. Divan'ın Ali Nihat Tarlan tarafından yapılmış tercümesinde kasidelerin ve rubailerin tercümesi yoktur (Farsça Divan Tercümesi, İstanbul, 1950).

3. Arapça şiirler : Fuzûlî'nin Arapça Divan'ı elde yoktur. Kaynaklar Arapça şiirlerinin bulunduğunu kaydettikleri halde, Arapça divanının olduğunu sadece Sadıkî söyler. Âlî, Kühû'l-ahbâr'ında «Farisî ve Türkî mükemmel Divanı ve ArabîveDerî ve Rumî elsinede kasâid-i belâgat-nişânı müdevven olduktan mâada» diyerek Türkçe ve Farsça Divanlarını belirttiği halde, Arapça yalmz kasidelerinin bulunduğunu yazar. Nitekim bugün için elde Fuzûlî'nin 11 kaside ile, eksik bir kaside hissini veren bir kıt'ası olup Divanı yoktur. Bu şiirlerin hepsi 465 beyittir ve 7'si Peygamber, 3'ü Ali için yazılmıştır. Diğer ikisinde övdüğü şahsın kim olduğu belli değildir. Fuzûlî'nin bu Arapça şiirlerinden de Hazret-i Peygamber'e büyük sevgisi ve bağlılığı olduğu anlaşıldığı gibi, Ali'ye yazdıklarından da Şifliğı açıkça belli olmaktadır. Bu kasideler mazmunlar, mecazlar, teşbih ve hayaller bakımından Türkçe ve Farsça şiirlerinin aynıdır. ifade ve şekil bakımından kusursuz olan bu şiirler, onun Arapçayı

çok iyi bildiğini gösterir. Fuzûlî'nin Arapça şiirlerinin tek yazması Leningrad Asya Müzesi Kütüphanesi'ndeki H. 997 istinsah tarihini taşıyan Fuzûlî Külliyyatı içinde 189-199 yapraklar arasındadır. Fuzûlî'nin Arapça şiirlerinin bulunduğu bu yazmayı ilk defa haber veren E. Berthels olmuştur (Bulletin de l'Aca-demie des Sciences de l'URSS, 1930, 297-306). Aynı müsteşrik bu Arapça şiirlerin özelliklerini inceleyerek Rusça tercümeleri ile birlikte yayımlamıştır (Memoires du Comite des Orientalis-tes V, 39-71). Arapça şiirlerinin metni Hamit Araslı tarafından Asya Müzesi'nde bulunan yazmadan alınarak Baku'da bastırılmıştır (1958).

4. Leylâ ve Mecnûn : Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'u bu konuda yazılmış olan eserlerin en güzeli olup Türk edebiyatının şaheserlerindendir. Mesnevi şekliyle yazılmış olan bu manzum eser 3096 beyittir (Necmettin Halil Onan, Leylâ ile Mecnûn. İstanbul, 1956). Latîfî tezkiresinde Fuzûlî'nin hamseye cevap olarak (yani Nizamî'nin hamsesi gibi) beş parça kitabı olduğu ve içlerinde en çok Leylâ ve Mecnûn'un tanındığı yazılıdır. Kı-nalızâde, Beyanî ve Riyazî tezkirelerinde de Fuzûlî'nin hamsesinin olduğu tekrar edilmiştir. Sadıkî ile Âlî, yalnız Leylâ ve Mecnûn'dan söz ederek Fuzûlî'nin hamsesinin olduğunu yaz mazlar. Fuzûlî'nin bugün elde beş mesnevisi bulunmayıp Leylâ ve Mecnûn'dan başka Beng ü Bade ile Sâkînâme mesnevileri vardır. Sadıkî'nin yazdığı Şâh u Gedâ mesnevisi bugüne kadar ele geçmemiş olduğundan Sadıkî'nin yanılmış olduğu düşünülebilir.

Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn'un «Sebeb-i nazm-ı kitâb» kısmında eserini niçin yazdığını anlatır: Kanunî'nin ordusu Bağdat'ta iken nice Rum diyarı zariflerinin, yani ilimden ve sanattan anlayan kişilerin bulunduğu bir sohbetle Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin Acem'de çok olduğu, Türkler arasında bulunmadığı üzerinde konuşulur ve Fuzûlî'den bu konuyu yazması istenir. Fuzûlî, işin güçlüğünü ve kendisini imtihan etmek istediklerini

I anlar. Kendisine büyük bir güveni olan şair, bu güç işi başarmak üzere kalemine sarılmış, bir yıl içinde 942/1535'te eserini tamamlayarak Bağdat valisi Veys Bey'e sunmuştur.

Fuzûlî eserini yazarken daha önce yazılmış olan Leylâ ve Mecnûn'ları görmüş ve bunlardan faydalanmıştır. Ancak, «Sebeb-i nazm-ı kitâb» da bu hikâyenin Türkler arasında bulunma-I dığını söylemesi üzerinde durmak gerekir. Nevaî'yi okuduğu açıkça bilinen, şiirlerine pek çok nazireler yazan Fuzûlî'nin, Nevaî'nin Leylâ ve Mecnun'unu bilmemesi düşünülemez. Ancak, Nevaî'nin eseri Doğu Türkçesi ile yazılmış olduğundan Leylâ ve Mecnûn'un Batı Türkleri arasında bulunmadığını kastetmiş olmalıdır. Osmanlı sahasında daha önce yazılmış olan Mamedullah Hamdî, Behişî, Ahmed-i Rıdvan, Celilî, Sevdayî ve Hakiri gibi şairlerin eserlerini de duymadığı anlaşılıyor. Leylâ ve Mecnûn'da Fuzûlî, Nizamî'nin eserini esas olarak almış, Hatîfî'nmkinden de faydalanmıştır. Türk şairlerinden Mamedullah Hamdî, Celilî, Sevdayî ve Hakiri'nin eserlerinde bulunan bazı motiflerin Fuzûlî'nin eserinde de bulunması yüzünden Fuzûlî'nin bunların eserlerini görmüş olduğu kanısına varmak, onun Türkler arasında bu hikâyenin bulunmadığı ifadesi ile bir çelişki meydana getirdiğinden Fuzûlî'nin bu motifleri başka yerlerden aldığı düşünmek daha yerinde olacaktır (A. Sim Levend, Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn hikâyesi. 1959, 262).

Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn kitabına, bu eser bahanesiyle aşkı yaradılışın esası yapan Tanrı sevgisini anlatmak istediğini, bunun ise çok güç olduğunu sözlerini Leylâ gibi iç açıcı, Mecnun gibi gönül yakıcı yapması için Tann'dan yardım dilediği üç rubai ve bir sahifelik mensur seçili bir önsöz (dibace) ile başlar. Sonra Arapça, Farsça, Türkçe karışık bir mü-nacat, tevhid, tekrar münacat, kaside şekliyle yine bir tevhid, kendisine hitab eden bir parça, na't, miraciye, yine Peygamberi öven Arapça, Farsça, Türkçe karışık bir kaside, sakiye hitabla

başlayan ve kıymetinin bilinmediğinden yakman bir parça, Kanunî'yi öven bir kaside, sebab-i nazm-ı kitab, Veys Beg için övgü vardır. Bunlardan sonra Fuzûlî hikâyeyi anlatmaya başlar.

Leylâ ye Mecnun aslında bir Arap halk hikâyesidir. Bu hikâyenin Mecnun mahlasını kullanan Kays bin Mulevvah adlı bir Arap şairinin aşk macerasının halk hikâyesi hâlini aldığı söylenmektedir (Kays bin Al-Mulavvah ve Divanı, hazırlayan; Dr. Şevkiye İnalcık, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları 1967). Bu halk hikâyesi Fuzûlî'nin hayatının büyük bir kısmını geçirdiği sanılan Hille'de çok yaygındır. 13. yüzyılda İranlı şair Genceli Nizamî, bu hikâyeyi hamsesindeki beş mesnevisinden birisine konu yapmıştır (çeviri: A. N. Tarlan, M. E. B. Şark -İslam Klâsikleri, İst. 1943). Nizamî'den sonra İranlı (ve Türk birçok şair tarafından Leylâ ve Mecnun hikâyesi yazılmıştır. Bunlarda asıl konu aynı olmakla beraber hikâyenin tertibinde, olaylarda ve temalarda değişiklikler yapılmıştır. Fuzûlî, kendisine özgü duyuş ve anlatış özelliği ile ve hikâyenin içine serpiştirdiği çok güzel içli gazelleriyle Mecnun'un ve Leylâ'nın aşkını sanki kendisi yaşıyormuş gibi içten bir ifade ile anlatmıştır.

Fuzûlî eserinde, Mecnun'un madde ile olan ilgisini derece derece keserek onu maddî nazların üstünde ulvî ve ilâhî bir aşka yükseltir. Şiirlerinde özellikle dert ve elemi, ayrılığın acılarını terennüm ederken engin bir his kuvveti gösteren Fuzûlî için bu romantik aşk hikâyesi çok uygun bir konu olmuş, bu yüzden de aynı konuyu işleyen başka şairlerden daha üstün bir basan göstermiştir.

Fuzûlî'nin bu eserinin Türkiye ve Türkiye dışı kütüphanelerde pekçok yazmalan vardır. 987/1579 istinsah tarihini taşıyan en eski yazma Topkapı Müzesi Kütüphanesinde olup Türkiye kütüphanelerinde 23 yazması tespit olunmuştur (bk. M. Cunbur, a.g. e.,50). Fuzûlî külliyatı baskıları içerisinde yayım-

lanmış olduğu gibi, İstanbul'da eski harflerle ayrı baskılan da yapılmıştır. Yeni harflerle yapılmış ilk önemli baskısı, Necmettin Halil Onan'ın yayımladığı tenkitli baskıdır (İst. 1955).

5. **Beng ü Bade** : Fuzûlî'nin Şah İsmail'e ithaf etmiş olduğu bu Türkçe mesnevisi 444 beyittir. Eserin başında Şah İsmail'i öven şair, eserini gençlik yıllarında, Şah İsmail'in Bağ dat'ı fethi (1508) nden ve doğuda Özbeklerle savaşından sonra, 1510-1530 tarihleri arasında yazmış olmalıdır.

Eserin konusu şarap ile esrar arasında hayale dayanan bir münazaradır. Şair eserinde tevhid, münacaat ve na'tten sonra Ali'yi, sonra da Şah İsmail'i över. Tahtın Şah İsmail'den başkasına haram olduğunu, zamanın Cemşid'i olup padişahlar başından kadeh yaptığını söyleyerek, Şah İsmail'in Özbek hanı Şeybek'in başını kesip kafa tasını gümüşle kaplatıp kıymetli taşlarla süsleterek şarap kadehi yapmış olmasına işaret eder. Rakı, boza, nebiz denen hurma şarabı da bu münazaraya katılırlar. Saki, meze, kebab, müferrih macun gibi, ilgili kelimeler de şahıslanmış. Bade ile Bengin savaşı sonunda, Bade savaşı kazanır. Tahir Olgun, Fuzûlî'nin bu eserinin sadece hoş vakit geçirmek için yazılmış bir eser olmadığını, şairin badeden Şah İsmail'i, bengden de II. Bayezid'i kastederek bunlar arasındaki rekabette Şah İsmail'i üstün getirerek eserini ithaf ettiği Şah İsmail'e iltifat etmek gayesini güttüğünü ileri sürmüştür (**Fuzûlî'ye dair**, İstanbul 1936, 4-13). Bu eser Fuzûlî külliyatı baskılarına alınmış, ayrıca yeni harflerle de tenkitli baskısı yapılmıştır (Kemal Edip Kürkçüoğlu, **Beng ü Bade**. İstanbul, 1956).

6. **Hef t Câm : Sâkî-nâme** adı ile de tanınan bu Farsça eser, 327 beyitlik bir mesnevidir. Başta 38 beyitlik bir parçada Fuzûlî gaflet uykusundan uyanarak aklını başına toplayıp Tanrı'nın eserlerine baktığında meyhaneden daha iyi bir yer ve pîr-i İmugandan daha kâmil bir insan göremez. Pîr-i mugana dünyanın çevrinden, cefasından şikâyet eder. O da: «Feleğe kabahat

bulma, senin işlerindeki güçlük aklından ileri geliyor. Onun her kurduğu hayal Tanrı'nın kazasına aykırıdır. Ondan kurtu-lursan, gamdan da kurtulursun. Şifa evi olan meyhaneye gel, derdinin devasını şaraptan iste. Haftanın yedi günü yedi yıldız (seyyareler)m kadehinden şarap iç» der. Fuzûlî pîr-i mugan-dan şeriatta haram olan değil, ona nizam veren şarabı ister. Onu içince gönlü zevk ve şevk ile dolar. İrfan kapısı açılır, boş gönlü sırlarla dolar. Bu yedi kadehten her birini içtikçe onun neşesinden ney, def, çeng, ud ve tambur ile münazara eder. Onların aşk sırrını bilemeyeceğini söyler. Yedinci kadehten sonra mutriple münazara ederek aşk sırlarını ona açar, bunları herkese açmamasını ondan ister.

Sâkî-nâme baştan sona kadar tasavvufî bir anlam taşıyan mistik bir eserdir. Farsça Divan yazmalarının hepsinin sonunda bulunan Sâkî-nâme, Fuzûlî Külliyyatı baskıları içinde de vardır. Yazmalarla karşılaştırılmış metni Farsça Divan'la birlikte bastırılmıştır (Farsça Divan, 673-712; Sâkî-nâme'nin tercümesi : Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî'nin Farsça Divanı, 206-221). Sâkî-nâme' nin Çağatayca manzum tercümesi Muhammed Resul Mirza tarafından yapılmıştır.

7. Hadîsi Erba'ın Tercümesi: Manzum kırk hadis tercümesidir. Fuzûlî'nin tercüme ettiği bu hadisler, Nevaî'nin de Çağataycaya tercüme etmiş olduğu, Molla Camî'nin Hadis-i Erba'ın adlı eserindeki hadislerin tercümesidir. Eserin başında mensur ufak bir önsöz vardır. Her hadis dörder mısrahk birer kıta ile tercüme edilmiştir. Eserin İstanbul kütüphanelerinde, Leningrad Asya Müzesi'ndeki külliyyatta ve Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'nde yazmaları vardır. Baskılar: Abdulkadir Kara-han, Fuzûlî'nin Tetkik Edilmemiş Bir Eseri : Kırk Hadis Tercümesi, Selâmet Mecmuası, İstanbul, 1948; aynı yazar, Türk Edebiyatında Kırk Hadis Tercümeleri, İstanbul, 1954; Kemal Edip Kürçüoğlu, Fuzûlî, Kırk Hadis Tercümesi, İstanbul, 1951.

8. Mensur eserleri: Hadikatü's-süedâ: Fuzûlî'nin tanınmış eserlerindendir. Kerbelâ olayını anlatan bu eser bütün

Türk ülkelerinde, özellikle şîî Müslümanlar arasında yüzyıllardan beri okunagelmıştır. Fuzûlî, İranlı Hüseyin Vâz'ın Ravza-tu's-şühedâ adlı eserim esas almış, konuyu yer yer manzum parçalarla süslemiştir. Eserin tam bir tercüme olmadığı, ifade kudreti ve tesiri bakımından Hüseyin Vâz'ınkinden üstün olduğu tezkirelerde de belirtilmiştir.

Fuzûlî eserinde Âdem, Nuh, İbrahim, Yakub, Musa, Zeke-riya ve Yahya Peygamberlerin ahvalini, çektikleri mihnet ve belâları anlattıktan sonra, Hazret-i Peygamber'in Kureys'ten çektiği eziyetleri anlatır. Sonra, Ashaptan Übeyde b. Haris, Ham-za, Çafar-i Tayyar'm şahadetleri, Hazret-i Peygamber'in vefatı, kızı Fatıma'nın ölümü; Ali'nin ölümü, Ali'nin oğlu Hasan'm zehirlenerek öldürülmesi, Hüseyin'in Medine'den Mekke'ye gitmesi, Müslim Ukeyl'in şahadeti, Hüseyin'in Mekke'den Kerbelâ'ya gitmesi, Hüseyin'le Yezid'in askerlerinin savaşı, İmam Hüseyin' in şahadeti, Ehl-i Beyt kadınlarının Kerbelâ'dan Şam'a gittikleri anlatılan bölümler vardır. Fuzûlî bu olayları yer yer yazdığı manzum parçalarla çok samimî ve içli bir ifadeyle anlatmıştır. Eser seçili ve özentili bir üslûpla yazılmış olmakla beraber akıcıdır. Dinî lirizmin coşkunuğu eserde yer yer kendini gösterir. Meşhur Kerbelâ mersiyesinin de bulunduğu Hadika-tü's-süedâ coşkun lirizmi, samimî ve akıcı ifadesi yüzünden yüzyıllar boyunca sevilip okunmuş, özellikle Şîîler, muharremde Hadikatü's-süedâ'yı okuyarak matem tutmuşlar, Bektaşîler bu bu eseri adeta mukaddes bir kitap saymışlardır.

Anadolu ve İstanbul kütüphanelerinde eserin yazma nüshaları pek çoktur. İstanbul'da (1273,1286, 1289,1296, 1302) ve Mısır'da (1253, 1261, 1271) eski harflerle baskılan yapılmıştır. Salahaddin Güngör, eserin dilini sadeleştirerek yeni harf ler-le yayımlamıştır (Saadete Ermişlerin Bahçesi. İstanbul, 1935).

9. Türkçe Mektuplar : Fuzûlî'nin Türkçe beş mektubu vardır. Bu mektuplar Nişancı Celâlzade Mustafa Çelebi'ye, Musul mirlivası Ahmet Bey'e, Bağdat valisi Ayaş Paşa'ya, Kadı Alâüddin'e ve Kanunî'nin oğlu şehzade Bayezid'e yazılmıştır.

a. Nişancı Celâlzade Mustafa Çelebi'ye yazdığı mektup Şikâyet-nâme adıyla tanınmıştır. Nişancı'nın kaleminden çıkmış olan bir berât-ı hümayunla Bağdat vilayeti gelirinin arttığından (zevaid) kendisine devamlı olarak verilmesi emir huyurulan 9 akçeyi alamadığını nişancıya bildiren mektuptur. Bu mektubun Nişancı Mehmet Paşa'ya yazılmış olduğunu söyleyen Ebüzziya'nın yanlışı, Tahir Olgun tarafından düzeltilmiştir (Fuzûlî'ye Dair, 14-26). Külliyyat baskıları içinde bulunan bu mektup Abdülkadir Karahan tarafından yazmalarla karşılaş tırılarak bastırılmıştır (Fuzûlî'nin Mektupları, İstanbul, 1948).

b. Musul Mirlivası Ahmet Bey'e Mektubu : Manzum ve mensur karışık olarak yazılmış olan bu mektup Ahmet Bey'in Fuzûlî'ye yazmış olduğu bir mektuba cevaptır. Mensur kısım çok ağır bir dille, seçili ve sanatlı bir üslûpla yazılmıştır. Mir liva ile aralarında yakınlık ve dostluk bulunduğu, ondan lütuf ve ve ihsan gördüğü anlaşılan bu mektup bir iltifatname ve iş-tiyakname mahiyetindedir. Bu mektubun Kütahya'da Vahit Paşa Kütüphanesi'nde (No. 5535, V. 284-a-285b) "bulunan metni Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından yayımlanmıştır (Türk Dili Belleteni, seri III, 283-288).

c. Ayaş Paşa Mektubu : Bağdat valisi Ayaş Paşa'ya yazılmış mensur ve manzum karışık Türkçe bir mektuptur. Manzum parçalar Farsça ve Arapçadır. Ayaş Paşa'ya bağlılığını gösteren ve Paşa'nın bir çocuğunun doğması üzerine şairin tebrikini bildiren bu mektup, Fuzûlî'nin kültürünün ve ustalığının başka bir örneğidir. Fuad Köprülü'nün islâm Ansiklopedisi'nde haber vermiş olduğu bu mektup Abdülkadir Karahan tarafından yayımlanmıştır (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III, 53, 66-68).

d. Kadı Alâüddin Mektubu : Mensur ve manzum karışık bir mektuptur. Fuzûlî'nin üç dildeki ifade kudretini gösteren bu mektup Abdülkadir Karahan tarafından Süleymaniye Esat Efendi Kütüphanesi No. 3790 numaralı yazmada bulunarak yayımlanmıştır (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III, 53-64, 68-70).

e. Şehzade Bayezid Mektubu : Kanunî'nin şehzadesi Ba-yezid'in Fuzûlî'ye gönderdiği mektuba cevaptır. Fuzûlî'nin Şehzade Bayezid (doğ. 928 veya 932-ölm. 969/1561) ile tanışmasının ve mektuplaşmalarının ne zaman ve nasıl başladığı bilinmemektedir. Bu tanışmanın gıyabî olduğu tahmin edilmektedir. İlme ve şiire karşı büyük bir ilgisi olan ve Şâhî mahlâsıyla şiir de yazan şehzade Bayezid, Fuzûlî'nin şiirlerini beğendiği ve takdir ettiği için Fuzûlî ile mektuplaşmaya başlamış olmalıdır. Fuzûlî'nin bu mektubundan şehzade ile daha önce de mektuplaştıkları anlaşılmaktadır. Fuzûlî mektubunda Türkçe özentili bir üslûpla şehzadenin himmet elinin cennet kapılarını açtığını, şehzadenin bu kere yaptığı sitem ve şikayete üzüldüğünü, ancak Fuzûlî'nin ne halde olduğunu bilmediği için bu sitemi yapmış olduğunu söyler. Şehzadeye bağlılığını ve huzuruna kavuşmaktan başka emeli olmadığını, ancak geçim darlığının buna engel olduğunu bildirir.

Bu mektubun Fuzûlî'nin biyografisi bakımından ayrı bir değeri vardır. Bağdat'ta kıymetinin bilinmediğinden zaman zaman şikayet eden, Osmanlıların Bağdat'ı almasından sonra onlardan yardım ve himaye uman, Anadolu şairlerinin rahat içinde yaşamalarına imrenen Fuzûlî, şehzadeye ümitle bağlanmış, yanma gidebilmesi, huzuruna kavuşabilmesi için yardımını beklemekte olduğunu bildirmiştir [Hasibe Çatbaş (Mazı-oğlu), **Fuzûlî'nin Bir Mektubu**, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VI, 139-146].

10. **Rind ü Zâhid** : Fuzûlî'nin Farsça mensur bir eseridir. İçinde yer yer manzum parçalar da vardır. Kâtib Çelebi **Keşfü'z-zünûn**'da eserin adını **Muhavere-i Rind ü Zâhid** olarak yazmıştır. Leningrad Asya Müzesi'ndeki külliyyatta ise **Risale-i Rind ü Zâhid** olarak kayıtlıdır. Eserin konusu Zâhid (baba) ile Rind (oğul) arasında bir konuşma ve tartışmadır. Zâhid, zahir ilimlerinin, rind de batın ilimlerinin savunucusudur. Fuzûlî, o zamanki toplumda bulunan bu iki tipin, dolayısıyla de bu iki tipin

temsil ettikleri dünya görüşünün tartışmasını yapmıştır. Fuzûlî akli ve düşüncesi ile Zâhid'e bağlıdır, gönlü ve duyuşu ile de Rind'in tarafını tutar. Fuzûlî ne iki yüzlü menfaatçi Zâhid'i, ne de Rind'in ayıplanan taraflarını hoş görmez. Rind, Zâhid'in tâat ve itaat, perhiz ve riyazat, dünya meylinde sakınma, nasiple yetinme, tasaya katlanma, heva ve hevesten uzaklaşma, çalışıp kazanma yolundaki nasihatlerini tutarak tövbe eder; Zâhid ise kendisinin hasrette, Rind'in vahdetinde olduğunu anlar. Riya tozundan temizlenir, aradan muhalefet kalkar, birlik ve anlaşma doğar.

Eser 1275'te Tahran'da taş basması olarak bastırıldığı gibi, ayrıca tenkitli baskısı da yapılmıştır (Kemal Edip Kürk-çüoğlu, Fuzûlî: Rind ü Zâhid. Ankara, 1956). Eserin yazma nüshaları için bk. Fuzûlî Bibliyografyası, 84-87, K. E. Kürkçü-oğlu, adı geçen eser, 9-13. Rind ü Zâhid'in çevirisi: Mustafa Salim, Muhavere-i Rind ü Zâhid (İstanbul, 1285).

11. Sıhhat u Maraz: Farsça mensur bir risaledir. Alî ile Sadıkî'de Sıhhat u Maraz olarak kayıtlı bulunan bu eserin adı Leningrad'daki külliyyatta (Asya Müzesi Kütüphanesi No. 540), British Museum nüshalarından birisinde Hüsn ü Aşk olarak kayıtlıdır (Rieu, 3642). Bibliothèque Nationale nüshası ise Kitâb-ı Ruh ve Aşk başlığını taşır (Blochet, 2164).

Sıhhat u Maraz risalesi Muhammed Ali Nasîh tarafından Sefer-nâme-i rûh adıyla bastırılmıştır (Mecelle-i Armağan, Tahran, XI, 418424, 505-517). Kitabın adı Münâzara-î Rûh Ve'l-ce-sed olarak (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi F. Yazmaları No. 864) geçtiği gibi, Rûh-nâme de denmiştir. Eserde ruhun beden ülkesine yaptığı seyahat anlatılır. Fuzûlî eserinde beden ülkesini o zamanki tıp ilmine göre anlatır. Eserde ruhun madde ile olan ilgisi, aslında güzelliğinden ayrı olmayan ruhun hüsnü aşık olarak onu beden ülkesinde araması, sonunda kendisini maddeden kurtararak hüsnü, yani kendi kendisini bulmasıdır. Böylece Fuzûlî eserinde ruhu ve onun madde ile olan ilgisini tasavvufî bir görüşle anlatmıştır.

Eserin yazmaları M. Cunbur'un adı geçen Fuzûlî Bibliyografyası'nda verilmiştir. Lebîp Efendi tarafından yapılan tercümesi 1273 ve 1282 tarihlerinde İstanbul'da iki defa bastırılmıştır. İktapçı Ahmet Hamdi tarafından yapılan tercüme 1327'de Trabzon'da yayımlanmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın tercümesi 1940'ta çıkmıştır.

12. Muamma Risalesi : Bu küçük Farsça risale Fuzûlî'nin bir çeşit manzum bilmece demek olan muamma yazmaktaki bilgisini ve ustalığını gösteren eseridir. Bu risalenin yazmaları Leningrad'daki külliyyatta (90-103) ve Bursa kütüphanesindedir (Eşrefzade kitapları No. 19-1241). Leningrad yazmasını Hamit Araslı (Muamma Risalesi. Baku, 1961), Bursa yazmasını ise Kemal Edip Kürkçüoğlu (Risale-i Muammayât-ı Fuzûlî. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi III), yayımlamışlardır. Üniversite Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada (T. Y. No. 5548) Fuzûlî'nin 39 muamması vardır.

13. Matla'u'l-tikad fi Ma'rifeti'l-mebde' ve'l-Meâd : Fuzûlî'nin Arapça mensur eseridir. Bu eserden yalnız Kâtip Çelebi bahsetmiştir. Eserin tek yazma nüshası Leningrad Asya Müzesi kütüphanesi'ndeki külliyyat içindedir (10-51). Kâtip Çelebi, eserin İmamiye mezhebine göre yazılmış kelâma ait bir risale olduğunu söylemektedir. Fuzûlî eserinde Şîîliğini gizlemiş, İmamiye mezhebinin inanışına hiç değinmeyerek sünî Osmanlı idarecileri yanında bir mevki elde edebilmek gayesini gütmüştür. Fuzûlî bu eserinde «nereden geldik, nereye gidiyoruz» konusunu kelâm ilmine göre incelemeye çalışmıştır. Fuzûlî eserinde Yunan ve Müslüman filozoflarının görüşlerini nakletmiştir. Bu konular kitapta bazan Yunan ve İslam filozoflarının, bazan da sofilerin görüşlerine uygun olarak ele alınmıştır. Hamit Araslı, Matla'ul-i'tikad'ın Leningrad'da bulunan külliyyattaki metnini olduğu gibi bastırmıştır. Muhammed Tavit et -Tancî'nin düzelttiği metin, önsöz, notlar ve eserin tercümesi ile birlikte yayımlanmıştır (Matla'u'l-i'tikad. Ankara, 1962).

K A S İ D E L E R KASİDE

DER NA'T-İ HAZRET-İ NEBEVİ

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su
- 2 Ab-gündur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhîr olmuş gözümden günbed-i devvâra su
- 3 Zevki tîğünden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk Kim mürur ilen bırağur rahneler dîvâra su
- 4 Vehm ilen söyler dil-i mecruh peykânun sözün
İhtiyat ilen içre her kimde olsa yara su
- S Suya virsün bâğban gülzân zahmet çekmesün Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gülzâra su
- 6 Ohsadabilmez gubârmı muharrer hattuna Hâmenün bahmakdan inse gözlerine kara su
- 7 Ânzun yâdiyle nemnâk olsa müjgânum n'ola Zâyıl' olmaz gül temennâsiyle virmek hara su

HZ. PEYGAMBERİN ÖVGÜSÜNDE KASİDE

1. Ey göz! Gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma, çünkü böyle tutuşan ateşleri su söndürmez.

2. Bilmiyorum dönen kubbe (gökyüzü) mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır?

3. Kılıç gibi keskin bakışlarının zevkinden gönlüm parça parça olursa buna şaşılmaz. Çünkü, su **aka aka** zamanla **duvarda** yarıklar açar.

Kılıç yapılırken sağlamlaştırmak ve keskinleştirmek için suya batırılır. Bundan dolayı divan şiirinde kılıç ile su çok defa birlikte kullanılmıştır.

4. Yaralı gönül senin ok gibi kirpiklerinin temreninin sözünü korkarak söyler. Nitekim yarası olan kimse suyu ihtiyatla içer.

Peykân okun ucundaki demirdir ki, temren denir. Şair temreni söyleyerek oku kastetmiştir. Bir şeyin parçası söylenerek bütününün kastedilmesine mecaz-ı mürsel denir. Okun ucundaki demir su ile kes-küüleştirildiğinden yaralı gönül onun sözünü etmeye korkar.

5. Bahçıvan (boş yere) zahmet çekmesin, gül bahçesini sele versin. O bin gül bahçesine su verse senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6. Kalemin bakmaktan gözlerine kara su inse, yine de gubari yazısını (çok ince yazılan bir yazı çeşidi) senin yüzündeki tahrirli ayva tüylerine benzetemez.

Bu beyitteki «nâmenin» kelimesi, bazı yazmalarda «hâme tek» şeklindedir. Buna göre beytin:

**Ohsadabilmez gubârmı muharrer hattuna Hâme
tek bahmahdan inse gözlerine kara su**

biçiminde okunması gerekir. Anlamı: «Yazanın bakmaktan kalem gibi gözlerine kara su inse, gubari yazısını senin yüzündeki ayva tüylerine benzetemez» dir. Tahrirli, yazıya benzeyen, yazı seklinde demektir.

7. Senin yüzünü anarak kirpiklerim gözyaşından ıslansa ne olur? Gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez.

Yüz güle, kirpik dikene benzetilerek leff ü neşr sanan yapılmıştır.

- 8 Gam günü itme dil-i bîmârdan tîgün diriğ
Hayrdur virmek karanu gicede bimâra su
- 9 İste peykânın gönül hecrinde şevkum sakın it
Susuzam bir kez bu sahrada menümçün ara su
- 10 Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser talibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür huşyâra su
- 11 Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Âşık olmuş gâlibâ ol servi hoş-reftâra su
- 12 Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dam ol kûya koyman vara su
- 13 Dest-bûsı ârzûsıyla ger ölsem dostlar Kûze
eylen toprağum sunun anunla yâra su
- 14 Serv ser-keşlûk kılur kumri niyazından meğer
Dâmenin duta ayağına düşe yalvara su
- 15 İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile
Gül budağının mizâcuia gire kurtara su
- 16 Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kâmiş tarîk-i Ahmed-i Muhtâr'a su
- 17 Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i istifa Kim
sepüpdür mu'cizâtı âteş-i eşrâra su

8. Gam günü hasta gönülden kılıç gibi keskin bakışını esirgeme.
Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.

Yukarıda kılıç ile suyun bir arada kullanıldığını söylemiştik. Burada acık istiare sanatı yapılarak kılıç gibi keskin bakışlarını kendisinden esirgememesini, hastaya su verilmesi gibi bakışlarının kılıcının suyu ile susuzluğunu gidereceğini söyler. Su verilmemesi gereken hastaya su verilince hastanın ölmesi gibi, sen de bakışlarını benden esirge-meyip beni öldürerek gamdan kurtar biçiminde de düşünülebilir.

9. Gönül, sevgilinin ayrılığında onun kirpiklerinin oklarını iste, arzunu onlarla yatıştır. Susuzum, bu sahrada bir kez de benim için su ara

Okun ucundaki demir (peykân) in keskinleşmesi için verilen suyun şairin susuzluğunu gidermesi.

10. Ben senin dudağını özlüyorum, sofular ise, kevser (cennetteki bir su) istiyorlar. Nitekim sarhoşa şarap içmek, ayık kimseye de su içmek hoş gelir.

11. Su, galiba yürüyüşü hoş, o servi boylu güzele âşık olmuş ki, durmayıp her zaman onun cennet gibi köyüne akıp gidiyor.

Şair, suyun sevgilinin mahallesine akıp gitmesini ona âşık olduğu sebebine bağlayarak hüsn-i ta'lil sanatı yapıyor.

12. Toprak olup suyun yolunu o köyden kesmeliyim. Çünkü, su rakibimdir. Onu o köye varmaya bırakmam,

13. Dostlar! Sevgilimin elini öpme arzusuyla ölürsem, toprağımdan testi yapıp onunla sevgiliye su sunun.

14. Servi, kumrunun yalvarmasına karşı dikbakışlık ediyor. Su servinin eteğini tutsun, ayağına düşsün, yalvarsın da onu dik başlıktan vazgeçirsin.

Şair, servi ağacının başının dik olmasını, kumrunun yalvarmasına karşı dikbaşlılık etmesi, suyun servinin dibinden akması da eteğine yapışması biçiminde göstererek hüsn-i ta'lil, teşhis, intak sanatları yapıyor.

15. Gül dalı bülbülün kanun içmek istiyor. Su bir hile ile gül dalının damarına girip mizacım etkilerse, bülbülü kurtarabilir.

16. Su, Hz. Peygamber'in yoluna uymakla temiz yaratılışını dünya halkına açıkça göstermiştir.

17. Hz. Peygamber, insanların efendisi, seçkin inciler denizidir. Onun mucizeleri kötülerin ateşine su serpmiş, o ateşi söndürmüştür.

- 18 Kılmağ için taze gülzâr-ı nübüvvet revnakin
Mu'çizinden eylemiş izhâr seng-i hara su
- 19 Mu'çizi bir bahri bî-pâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan min nün âteş-hâne-i küffâra su
- 20 Hayret ilen barınağın dişler kim itse istimâ'
Barmağmdan virdüğü şiddet günü Ensâr'a su
- 21 Dostı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâra su
- 22 Eylemiş her katreden min bahr-i rahmet mevc-hîz
El sunup urğaç vuzû' için gül-i ruhsâra su
- 23 Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl Başını
daşdan daşa urup gezer âvâre su
- 24 Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala nur Dönmez ol
dergâhdan ger olsa pare pare su
- 25 Zîkr-i na'tün virdini derman bilür ehli hatâ Eyle kim
def'-i humar için içer mey-hâre su
- 26 Yâ Habîba'llâh yâ Hayre'l-beşer müştâkunam Eyle
kim leb-teşneler yamup diler hemvâre su
- 27 Sensen ol bahr-i keramet kim Şeb-i Mi'râcda Şebnem-i
feyzün yetürmüş sabit ü seyyara su
- 28 Çeşme-i hurşîdden her dem zülâl-i feyz iner Hacet olsa
merkadün tecdîd iden. mi'mâra su
- 29 Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma Var
ümidüm ebr-i ihsânun sepe ol nâra su

18. Hz. Muhammed, peygamberlik gül bahçesinin parlaklığını ta-
zelemek için mucizesiyle sert taştan su çıkarmıştır.

19. Onun mucizesi dünyada öyle uçsuz bucaksız bir deniz imiş ki, o
denizden binlerce ateşe tapan kâfirlerin ibadethanesine su erişip ateşlerini
söndürmüştür.

20. Hz. Peygamber, savaş günü parmağından Ensar (Peygamber'e
yardım eden Medineliler)a su verdiğini kim işitse, hayretinden parmağını
ısıtır.

21. O'nun dostu eğer yılan zehiri içse, içtiği zehir âb-ı hayat olur.
Düşmanı su içse içtiği su, yılan zehirine döner.

22. Hazret-i Peygamber, abdest almak için gül gibi olan yüzüne eliyle
su serptiğinde, o suyun her damlasından binlerce rahmet denizi
dalgalanmıştır.

23. Hz. Peygamber'in ayağının toprağına (mezarına) erişeyim diye su
ömürler boyu başını taştan taşla vurup avare gezer.

Beyitte teşhis ve hüsn-i ta'lil sanatları vardır.

24. Su, onun türbesinin toprağına zerre zerre nur salmak ister.
Su eğer parça parça da olsa o dergâhtan dönmez.

25. Sarhoşun başağrısını gidermek için su içtiği gibi, günah işleyenler
de senin na'tinin zikrini daima dillerinde tekrarlamayı dertlerine derman
bilirler.

26. Ey Allah'ın sevgilisi! ey insanların hayırlısı! Susuzluktan, yanıp
dudağı kuruyanların daima su istedikleri gibi, ben de seni özliyorum.

27. Sen o keramet denizisin ki, Mi'râc gecesinde senin feyzinin çiğ
taneleri sabit ve seyyar bütün yıldızlara su erişirmiştir.

**Sabit ve seyyar bütün yıldızlar, Hz. Peygamber'in keramet deni-
zinden hasıl olmuş birer çiğ tanesidir denilerek teşbih yapılmıştır.**

28. Senin mezarını onaran mimara su lazım olsa, güneş çeşmesin
den her an bol bol saf ve tatlı su akar.

2&. Cehennem korkusu, yanık gönlüme gam ateşi salmıştır. Senin
ihsan bulutunun o ateşe su serpeceğini umuyorum.

**30 Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nisandan dönen tek lü'lü'-i şevvâra su**

**31 Hâb-i gafletden olan bîdâr olanda Rûz-i Hasr
Eşk-i hasretten tökende dîde-i bîdâra su**

**32 Umduğum oldur ki Rûz-i Hasr mahrum olmayan
Çeşme-i vaslun vire men tesne-i dîdâra su**

30. Seni övmenin bereketiyle Fuzûlî'nin sözleri, nisan bulutundan düşüp büyük inciye dönen su damlası gibi birer inci olmuştur.

İstiridyenin kabuğunun içine düşen nisan yağmuru damlalarının inciye dönüştüğüne inanılırmış.

31. (Fuzûlî) Mahşer günü gaflet uykusundan uyanıp gözünden hasret gözyaşı döktüğü vakit,

32. Senin, yüzünü görmeye susamış Fuzûlî'yi vuslat çeşmenden mahrum etmeyeceğini ummaktayım.

**SULTAN SÜLEYMAN'IN ÖVGÜSÜNDE KASİDE
(ALLAH'IN RAHMETİ VE BAĞIŞI ÜZERİNE OLSUN)**

**KASİDE DER SİTÂYÎŞ-Î SULTÂN SÜLEYMAN
ALEYHİ-RAHME VETL-GUFRAN**

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Çıhdı yaşıl perdeden arz eyledi dîdâr gül
Sildi mir'ât-I zamiri pâkden jengâr gül**
- 2 Câm dut sâkî ki gülünler gül İzhâr Udiler
Sen dahi bir gülün-i ra'nâsın it izhâr gül**
- 3 Geldi ol dem kim ola izhârı hikmet kılmağa
İnşirâh-ı sadr ile sadr-i saf-ı ezhâr gül**
- 4 Yetdi ol mevsim ki açmağa gönüller mülkini Ola
gülşende reyâhin hayline ser-dâr gül**
- 5 Âdem isen bâğ seyrin eyle bu mevsimde kim
Bağı reng ü bûy ile kıldı bebişt-âsâr gül**
- 6 Çâr-sû-yı bâğ seyrânı bugün mergûbdur
Kim şukûfe anda sarraf oldu vü attâr gül**
- 7 Çıhmış iken bezm-i gülşenden yine avdet idüp
Câm-ı mey sundurdu ehl-i tevbeye tekrar gül**
- 8 Habsden Yûsuf çıhup Sultânı Mhsr olmuş kimi
Oldı açup goncesin ârâyis-i gülzâr gül**

1. Gül yeşil perdeden çıkıp yüzünü gösterdi. Temiz gönül ayna sındaki pası sildi.

Gülün perdeden çıkıp yüzünü göstermesi ile gül, gonca halindeki sıkıntıdan kurtulup ferahlamıştır. Eskiden aynalar madenden yapıldı. fn.on.mn içi, gönlü aynaya benzetilmiştir. Goncayı saran yaprak da aynanın üzerindeki pasa benzetilmiştir. Pas silinince aynanın temizleneceği gibi, goncanın pası gidince yani gül açılınca ferahlamış, gonca şeklindeki daralmış sıkıntılı halinden kurtulmuştur.

2. Saki! Kadeh tut. Çünkü gül ağaçları güllerini gösterdiler (gül ler açtı). Sen de güzel bir gül ağacısın gülünü göster.

Sakinin gülü, içi şarap dolu kadehtir. Güle benzetilmesinde istiare sanatı vardır.

3. Hikmet göstermek (yani yaratılışın sırrını açıklamak) için gülün çiçekler dizisinin baş tarafında gönül ferahlığı ile yer aldığı zaman geldi (yani bahar geldi, çiçekler açıldı).

Hikmet, yaratılışın sırrı demektir.

Sadr kelimesi burada: 1) Göğüs, 2) Oturulacak en üst ve itibarlı yer anlamlarıyla kullanılarak cinas sanatı yapılmıştır. İnşirahı sadr göğsün açılması, mecazî olarak ferahlaması demektir. Yukarıda geçtiği üzere gülün ferahlaması açılmasıdır.

4. Gönüller ülkesini açmak (fethetmek) için gülün gülşende çi çekler sürüsüne kumandan olduğu mevsim geldi.

5. İnsan isen bu mevsimde bahçeyi gez. Çünkü gül, renk ve koku ile bahçeyi cennet gibi yaptı.

Âdem kelimesi tevriyelidir. Adem Peygamber anlamıyla cennet arasında tenasüp vardır.

6. Bu gün bağ çarşısını gezmek rağbettedir. Çünkü orada şukûfe (beyaz çiçek) sarraf, gül de attar (ıtriyaatçı, koku satan) oldu.

7. Gül bahçesinin meclisinden çıkmışken gül yine geri dönüp tövbe ehline tekrar şarap kadehini sundu (yani tövbekarlar tövbelerini bozup şarap içtiller).

8. Yusuf, hapisten çıkıp Mısır sultanı olmuş gibi, gül goncesını açıp gül bahçesini süsledi.

- 9 San Züleyhâ halvetidür gonca-i der-beste kim Çıhdı
andan dâmen-i çâkiyle Yûsuf vâr gül
- 10 Çak olup bulmuş safa bâd-ı seherden sanasın
Bâddur Cibril kalbi Ahmed-i Muhtar gül
- 11 Şebnem-i gülzâr-ı ruhsâr-ı Resûlu'llâh'dur Neşr-i
ıtriyle kıkır her dem anı iş'âr gül
- 12 Dürr-i şebnem sacdı rengin berglerden her taraf
La'l-i handan itdi hublar kimi gevher-bâr gül -
- 13Sûret-i hâline hayran eyledi arifleri
Açdı irfan ehline gencîne-i esrar gül
- 14 Sebze üzre gezdürür bâd-ı sabâ gül bergini
Sanki sebze âsmândur kevkeb-i seyyar gül
- 15 Kıldı pinhân goncenün lu'b ile gözden hokkasın
Bulmak olmaz hiç reng ile zihi ayyâr gül
- 16 Yüz çevürmüş hardan ayrılmak ister bî-sebeb
Mün'im-i nâkes kimi aslından eyler âr gül
- 17 Hâr-i gayret n'ola ger sancılsa gülbün bağrına Aynlup
andan olur hem-sohbet-i ağyar gül
- 18 Yiridür odlara yansa hasret ile hâr kim Andan
alur zîb ü zînet gayre olur yâr gül
- 19 Bî-vefâhğ âdetin dutmuş anuñcündür bu kim Ömrden
olmaz cihan bağında berhordâr gül
- 20 Hansı bülbül kam dutmuş bilmezem kim muttasıl Geh
esîr-i hâr olur geh mübtelâ-yı nâr gül

50

9. Kapalı gonca sanki Züleyha'nın odasıdır. Çünkü gül oradan Yusuf gibi yırtık eteğiyle çıktı.

Der-beste, kapısı kapalı demektir. Gonca Züleyha'nın Yusuf'u içeri alarak kapıyı kapattığı odasına, açılmış gülün yaprakları da yırtık etekle odadan çıkan Yusuf'a benzetilmiştir. Bu ve bundan önceki beyitlerde Yusuf ve Züleyha hikâyesine telmih yapılmıştır.

10. Gül sabah rüzgarından parçalanıp açılmış, ferahlık bulmuş tur. Sanırsın ki, rüzgâr Cebrail, gül de Hazret-i Muhammed'in kalbidir.

Cebrail vahiy getirdikçe Hz. Muhammed'in iç sıkmasından kurtulup ferahlamasına telmih var. Rüzgâr Cebrail'e, gonca Hz. Muhammed'in kalbine benzetilmiştir.

11. Gül Tanrı'nın elçisi (Hz. Muhammed) nin gül bahçesi gibi olan yüzünün şebnemidir. Gül her an koku yayarak onu hatırlatır.

12. Gül her tarafa renkli yapraklarından çiğ incisi saçtı. Gül, güzellere gülün dudağı gibi inci saçtı.

13. Gül, arifleri haline hayran edip onlara sırların hazinesini açtı.

Arif ve irfan kelimeleriyle iştikak sanata yapılmıştır. İrfan, duygu ve sezişle elde edilen, insanı gerçeğe, Tann'ya erıştiren iç bilgisidir. Arif bu bilgiye sahip olan kişidir.

14. Sabah rüzgârı gül yaprağını yeşillik üzerinde gezdirir. Sanki yeşillik gök, gül de gezegen bir yıldızdır.

15. Gül oyun yaparak goncenin hokkasını gözden öyle sakladı ki, hiçbir surette bulunmaz. Hayret, gül ne kadar hilekârdır!.

Hokka ile oynanan oyundan, hokkabazlıktan bahsediliyor. Gonca, şeklinden dolayı hokkaya benzetilmiştir. Gül kişüestirilerek teşhis sanan yapılmıştır. Renk kelimesi, üç anlamda tevrlyelidir« 1) Renk« 2) Hile; 3) Şekil, suret

16. Gül sebepsiz yere dikenden yüz çevirmiş, ondan ayrılmak ister. Aşağılık zengin gibi aslından utanır.

17. Gül ağacının bağrına kıskançlık dikenini batsa ne olur. Çünkü gül dikenden ayrılıp başkalarına arkadaş olur, onlarla sohbet eder.

18. Diken, hasretle ateşlere yansa yeridir. Çünkü gül, süsünü dikenden alır, başkalarına yâr olur.

19. Gül vefasızlık âdetini tuttuğu için dünya bahçesinde ömürden mutlu olmaz (yani bu yüzden ömrü kısadır).

20. Bilmiyorum, hangi bülbülün kanı tutmuş ki, gül bazan dikene esir oluyor. Bazan da ateşe tutuluyor.

Kan tutmak, bir deyim olup katilin cinayet islediği yerden uzakla-şamamasıdır. Gül de bülbülü öldürdüğü için kaçamamıştır. Nar (ateş), kırmızı gül yerinde kullanılmıştır.

- 21 Seyr-i bâğ itdüm seher gördüm açup mecmu'asm
Hıfz idüp bu matla'ı eylerdi istihzar gül
- 22Âşık ohmş hüsnüne ey serv-i hoş-reftâr gül
Çâk çâk itmiş senünçün sîne-i efgâr gül
- 23Gül ne nisbetdür sana senden ana yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül
- 24Eyle pinhân eylemiş gögsinde sırr-ı ıskımı
Kim ayağından asarlar eylemez izhâr gül
- 25 Tûtyâ-yı çeşm için her subh-dem yollar dutup
Hâk-i der-gâhun sabâdan eyler istifsar gül
- 26 Seyr-i gülzâr itdügün peyk-i sabâdan fehm idüp
Genc-i zer Kılmiş müheyya kılmağa isâr gül
- 27 Berg-i güller sanına rengin hıştlar cem eylemiş
Çekmeğe ol genc-i zer hıfzına bir dîvâr gül
- 28 Tâ serîr-i sebzeyi depretmeye tahrîk-i bâd
Sayesinden urdı her fcvhine bir mismâr gül
- 29 Her seher gülzâr Ievhine çeker yüz dâ'ire Gâlibâ
minkâr-ı bülbül den alur pergâr gül
- 30 Aş için gülsen şebistâmn münevver kılmağa Her
ağaçda asdı bir kandîl-i pür envâr gül
- 31 Munca kandili fûrûzân eyledi amma ne sûd Dûd-ı
dilden kıldı bülbül rûzgârın târ gül
- 32 Dâr-i dünyâyı f ezâ-yı cennete dönderdi lîk
Gönce kimi bülbüle dünyâyı kıldı dar gül
- 33 Bir zebân-ı hâldür her yaprağı fehm itseler
Perde-dâr-ı hâk olanlardan virür ahbâr gül

52

2i Seher vakti bahçeyi gezdim. Gül, mecmuasını açıp bu matları ezberleyerek hazırlıyordu.

22. Ey güzel yürüyüşlü servi (sevgili)! Gül güzelliğine âşık olup senin için yaralı göğsünü parça parça yırtmış.

23. Gül sana nasıl benzetilebilir. Seninle onun arasında yüz fark var. Sen perde arkasında oturan (kimseye görünmeyen, namuslu) bir güzelsin, gül ise güzelliğini herkese gösteren pazar yeri güzeldir.

24. Gül senin aşkının sımnı göğsünde öyle gizlemiş ki, ayağından asarlar da yine sırrını açıklamaz.

Gülün ayağından asılması, sarığa veya göğse baş aşağı olarak ta-kılmasıdır. Asılmak tevriyelidir.

25. Gül gözüne sürme yapmak için her sabah yolları tutup sabah rûzgârından senin evinin toprağını sorar.

26. Gül, senin gül bahçesini gezdiğini sabah rûzgârı habercisinden öğrenip ayağına saçmak için altın hazinesi hazırlamış.

Genc-i zer (altın hazinesi) gülün ortasındaki sarı tohumlardır. Açık istiare yapılmıştır.

27. Güllerin yaprağı sanma, gül altın hazinesini korumak maksadıyla duvar çekmek için renkli tuğlalar toplamış.

28. Rûzgârın hareketi yeşilliğin tahtını oynatmasın diye tahtan üzerine gül, gölgesinden bir çivi vurdu.

29. Gül, her sabah gül bahçesinin levhasına yüz daire çizer. Galiba gül bülbülün gagasından pergel almıştır.

Bülbülün gagası pergele benzetilmiştir. Levh, daire, pergel arasında tenasüp sanatı vardır. Gülün şekli daire biçimindedir.

30. Gül eğlence için gül bahçesinin gecesini aydınlatmaya her ağaçta parlak bir kandil astı.

31. Gül bunca kandili yaktı ama ne fayda ki, bülbülün gününü gönül (ateşinin) dumanından karanlık etti.

32. pünya evini cennet göğüne dönderdi. Lâkin bülbüle dünyayı gonca gibi dar etti.

Dünyayı (birine) dar etmek, deyimi birini çok sıkıntıda bırakmak anlamına gelir. Dar kelimesi tevriyelidir. Goncanın sıkılmış, daralmış olmasından kinayedir.

33. Eğer anlasalar gülün her yaprağı toprakla örtülenlerden (ölülerden) hal diliyle haberler verir.

53

- 34 Bûlbûlün zâr İtdüğü feryâdlar te'sîridür
Bî-sebebe hâb-ı ademden olmamış bîdâr gül
- 35 Bâğbân Sultânı âdil devridür tenbîh kıl
Urmasun gülzâra âteş zulm idüp zinhar gül
- 36 Cevr eliyle gönçe veş pîrâhenün çak itmesün
Cünbiş-i nâ-mu'tedilden kılsun istiğfar gül
- 37 Yohsa nâ-geh sûret-i hâli olur Sultân'a arz
Kahra uğrar muktezâ-yı vaz'-ı nâ-hemvâr gül
- 38 Ol gül-i bâğ-ı hilâfet kim bahân devleti
Âlem-efrûz olalı görmez cefâ-yı hâr gül
- 39 Oldı devrinde hevâ mahbûs-ı zindân-ı habâb
Galiba görmüş hevâdan şemme-i âzâr gül
- 40 Berg-i gül gezdürmez oldı mahmil-i bâd-ı sabâ
Haddi yoh kim çekdüre bâd-ı sabâyâ bâr gül
- 41 Sarsar-ı kahr-ı cihân-sûzmdan agâh olah
Açmaz oldı bûstân-ı fitne-i eşrâr gül
- 42 Halvet-i lutfınadur nûr-ı dil-i mü'min çerâğ
Gülşen-i kahrınadur dâğ-ı dil-i küffâr gül
- 43 Şâh-ı din Sultân Süleymân-ı sa'âdet-mend kim
Kesb ider hulk-i hoşından nûzhet-i etvâr gül
- 44 Başa çalmış mihrini rûz-ı ezelden çerh-i pîr Eyle
kim gül-ruhlar eyler zînet-i destâr gül
- 45 İnkılâb-ı devrden bulmazdı hergiz ihtilâl Alsa
andan hükmüne fermân-ı istimrar gül
- 46 Zevk bâzânnda bulmazdı bu reng ile revâc
İtmeseydi nakş-i mührin sikke-i dînâr gül
- 47 Olmağ için mutrib-i bezmi dutup bir dâ'ire
Öğrenür her subh bûlbûlden fen-i edvar gül

34. Gül sebepsiz yere yokluk uykusundan uyanmamıştır. Bu, bûlbûlün inleyerek ettiği feryatlarının tesirindendir.

35. Ey bahçıvan! Âdil sultanın (Kanunî) devridir. Tenbih et, sa kın gül zulmedip gül bahçesini ateşe vermesin.

36. Gül cevri ve cefa eliyle gömleğini gönçe gibi parçalamasın, dengesiz hareketinden tövbe etsin.

37. Yoksa, gülün durumu hemen sultana arz olunup uygunsuz halinden dolayı zulme uğrar.

38. O hilâfet bağının gülü (Kanunî) ki, onun devletlinin bahân âlemi aydınlatalı gül (artık) dikenin cefasını çekmez.

39. O sultanın devrinde gül galiba havadan azıcık incindi ki, hava su kabarcığının içine hapsedildi.

Heva kelimesinde cinas vardır.

40. Sabah rüzgârının yük sepeti gül yaprağını gezdirmeyiz oldu. Gülün sabah rüzgârına yük taşıtmaya haddi yoktur.

41. Kanunî'nin cihanı yakan kahrının kasırgasından haberdar olalı şer sahiplerinin fitne bahçesi gül açmaz oldu.

42. Mü'minin gönlünün nuru onun lütuf odasına çerağdır. Onun kahr gülşenine kâfirlerin gönlünün yarası güldür.

43. Din padişahı saadetli Sultan Süleyman ki, onun huyunun güzel kusundan gül neşe ve ferahlık kazanır.

44. İhtiyar felek, gül yüzlü güzellerin gülü sarıklarına süs yaptıkları gibi, ezel gününden beri güneşi basma takmış.

Çalmak : Takmak, koymak ve bağlamak anlamlarındadır.

Güneşin yukarıda, gökte olmasından kinayedir. Baş ile destar (sarık) arasında tenasüp vardır.

45. Gül, ondan (padişahın) devrin hükmüne (karşı) süreklilik fermam alsaydı, devrin değişmesinden dolayı kendisine asla bir zarar gelmezdi

46. O (Kanunî) mührüne gül nakışı yapmasaydı altının sikkesi zevk pazarında bu şekilde sürüm bulmazdı.

Kanunî'nin mühürünün ve altın paraya (dinar) basılan sikkenin gül şeklinde olması kastediliyor.

47. Gül, o (padişahın) meclisinin çalgıcısı olmak için bir tef alıp her sabah bûlbûlden musiki sanatını öğrenir.

Fenn-i edvar, musiki ilmi ve sanatı demektir. Defle usul tutularak öğrenilir. Mutrîb, daire, fenn-i edvar kelimeleri arasında tenasüp vardır.

- 48 **Matbah-ı cûdına kim dûdına sünböldür gulâm
Hâr-keşlik san'atin dutmuş degül bî-kâr gül**
- 49 **Kurtulur feth itdüğü kişver belâ-yı fitneden Kini
açıldukda tikenden ayrılır nâ-çâr gül**
- 50 **Şerh idüp sûsenlere evsâf-ı hulkin gezdürür
Gonceden her subh açup gülşende bir tûmâr gül**
- 51 **Katre-i şebnem midür yâ el açup sâ'il kimi
Hâzin-i lutfmdan almış lü'lü'-i şehvâr gül**
- 52 **Koymayup devrinde viran kârgâh-ı gülbüni Bir
ayağ üzre durup olmuş ana mi'nlâr gül**
- 53 **Adli eyyamında şebnem sanmanuz kim bülbülün
Ahçasm koynmda hıfz itmiş olup gam-hâr gül**
- 54 **Dâmen-i pâkiyle ol behcet-fezâ-yı mülkdür Ger
cihan bağında cennet güllerinden var gül**
- 55 **Vaz'-ı âlemden felek maksûdı oldur kim olur
Beslemekden hân manzûr-ı ulü'l-ebîsâr gül**
- 56 **Ferrine virmez hâlel hâr ile kılmak iltifat Zîb ü
zinet virdüğüçün hara olmaz hâr gül**
- 57 **Meyve ol Sultân-ı âdildür nihâl-i devlete
Sâbıkâ gelmiş selâtîn-i felek-mikdâr gül**
- 58 **N'ola ger sabıklar oldıysa fena oldur garaz Meyve
gösterdükde tökmek resmdür eşcâr gül**

48. Sünbül onun (padişahın) cömertlik mutfağının dumanına köledir. Gül işsiz değildir, sarayın mutfağında yakılması için diken taşı yıcılık yapmaktadır.

Eskiden ateş yakmak için diken kullanılırdı.

49. (Kanuni'nin) fethettiği yer fitne belasından kurtulur. Tıpkı gülün açılınca ister istemez dikenden kurtulduğu gibi

Fethedilen ülke-gül ve fitne belâsı-diken arasında düzensiz leff ü neşr yapılmıştır. Gül açılınca dikenin batmasından kurtulur.

50. Padişahın huyunun vasıflarını susamlara şerhetmek için gül her salbah goncadan bir tomar açıp gül bahçesinde gezdirir.

Gonca tomar şeklinde durulmuş kâğıda benzetilmiştir. Şerh, evsaf, tumar ve susen, gonca, gül, gülşen kelimeleri arasında tenasüp vardır. Susamın yaprakları dile benzetilir.

51. Şebnem tanesi midir? Yoksa, gül dilenci gibi el açıp onun (padişahın) lütf hazinedarından kıymetli inci mi almıştır?

52. Gül o padişahın devrinde gül ağacının iş yerini (atölye) viran bırakmayıp bir ayak üstünde durarak çalışan bir mimar olmuştur.

Gülün sapı, mimarın bina yaparken ayağının birini kaldırarak yukarıya uzanmasına benzetilmiştir.

53. (Gülün üzerindeki) çiğ tanesi sanmayınız. O, padişahın adaletinin günlerinde gül, bülbüle gam arkadaşı olup onun parasını koy nunda saklamıştır.

Şebnem (çiğ tanesi) burada gümüş paraya, 51. beyitte ise inciye benzetilmiştir.

54. Her ne kadar dünya bahçesinde cennet güllerine benzer gül varsa da (padişah) maimus ve şerefiyle ülkenin güzelliğini artırmıştır.

Damen-i pak, şeref ve namus demektir. Pak-damen (temiz etekli) şeklinde vâsıf-ı terkibi olarak da kullanılır. Bunun aksi ter-damen (iffetsiz, namussuz) dur.

55. Feleğin maksadı dünyada diken besleyerek gül elde edil diğini basiret sahiplerine göstermektedir, (yani her eziyetin sonunda rahatlık, iyilik olduğudur.)

58. Dikene iltifat etmesi, gülün parlaklığına zarar getirmez. Gül dikene süs, ziynet verdiği için aşağılanıp hakir görülmez.

57. O adil Sultan devlet fidanının meyvesidir. önce gelmiş felek gibi değerli padişahlar ise, (bu) meyveyi meydana getiren çiçeklerdir.

58. Geçmiş padişahlar yok olduysa, ne olur? Meyve meydana gelince ağaçların çiçeği dökülür.

- 39 Kıl Fuzûli medhin ol Şâh'un ki bâğ* medhinün
Bülbüli olurdu bulsa kuvvet-i güftâr gül
- 60 Gerçi yohdur i'tibârun medhin it izhâr kim
Adet-I devri zemândur hara olmak yâr gül
- «1 Var iimîdüm nice kim resm-i medâr-ı
dehrdür Yılda bir kez âleme arz eylemek dîdâr
gül
- 62 Feth bağından ana her dem hilâf-ı bâğ-ı dehr
Taze taze açâ lutf-İ îzid-i Cebbar gül

59. Fuzûli, o Padişahı öv. Eğer gülde söyleme gücü olsaydı, onun
vgü bahçesinin bülbülü olurdu.

60. Gerçi itibarın yok, sana değer verilmiyor ama (yine de) onu
thet. Çünkü dikenin güle arkadaş olması zamanın âdetidir.

«Dikensiz gül olmaz» atasözüne işaret ediliyor. Fuzûli padişahı
kendisini de dikene benzetiyor. Bazı yazmalarda «yâr» yerine «bar» **yük**
yazdır. Dikenin güle yük olması zamanın devrinin âdetidir, dl-de anlam
verilebilir.

61./62. Feleğin dönüşünün âdeti yılda bir kez gül vermektedir. Dünya
bahçesinin aksine Tann'nm lütfunun onun fetih bahçesinde her an taze güller
açtıracağına ümidim vardır.

G A Z E L L E R

1. GAZEL

Mefulü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Yâ Rab hemîşe lütfunı it reh-nümâ mana
Gösterme ol tarîki ki yetmez sana mana
- 2 Kat' eyle âşinâluğum andan ki gayrdur
Ancak öz âşinâlarım it âşinâ mana
- 3 Bir yirde sabit it kadem-i i'tibârımı
Kim reh-ber-i şerî'at ola muktedâ mana
- 4 Yoh mende bir amel sana şâyeste âh eğer A'mâlûme
göre vire adlün ceza mana
- 5 Havf-i hatâda muztaribem var ümîd kim Lütfün vire
bişâret-i afv-i hatâ mana
- 6 Men mihnezem mana gereken sen Hâkimsin Men' eyle
virme her ne gerekmez mana mana
- 7 Oldur mana murâd ki oldur sana murâd Hâşâ ki
senden özge ola müdde'â mana
- 8 Habs-i hevâda koyma Fuzûlî-sıfat esir Yâ Rab
hidâyet eyle tarîk-i fena mana

1. GAZEL

1. Ya Rabbi! Lutfunu daima bana yol gösterici (kılavuz) et Sana ulaşmayan yolu bana gösterme.
 2. Senden başkası ile olan dostluğumu kes (Beni senden başkasına /akın etme). Ancak kendi dostlarını bana dost et.
 3. İtibar ayağımı öyle bir yerde durdur ki, şeriatın rehberi Haz-ret-i Muhammed bana önder olsun.
 4. Bende sana lâıyk bir iş yok. Eğer adaletin benim işlediklerime göre ceza verirse vay halime!
 5. Hata korkusundan ıstırap içindeyim. Senin yardımının bana hatamın bağışlanacağı müjdesini vereceğinden umutluyum.
 6. Bana ne gerektiğini ben bilmiyorum. Sen her şeyi bilirsin. Bana gerekmeveni bana verme!
 7. Benim istediğim senin istediğindir. Hâşâ! Senden başka istediğim yoktur.
 8. Beni Fuzûlî gibi arzu ve heves hapsinde bırakma. Ya Rabbi beni yokluk (Tanrı'da yok olma) yoluna yönelt.
- Hidayet: Doğru yola yöneltme; Fena: Yokluk anlamındadır. Yokluk tasavvufî anlamda kullanılmıştır. İnsanın nefsinin bütün arzularından kurtulup dünyadan yüz çevirerek Tanrıya yönelmesi, onda yok ol-masıdır ki tasavvufta buna «fena fillah» denir

2. GAZEL

Mefâ'ilünMefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 **Zihî zâtun nihân u ol nihândan mâ-sivâ peyda
Bihâr-i sun'una emvâc peyda ka'r nâ-peydâ**
2. **Bülend ti pesti âlem şahidi feyz-i vücûdudur Değül
bî-hûde olmak yoğ iken arz u semâ peyda**
- 3 **Kemâli hikmetim izhâr-i kudret kılmağa itmiş
Gubâr-ı tireden âyîne-i gâtî-nümâ peyda**
- 4 **Dem-â-dem aks alur mir'ât-i âlem kahr u lutfundan
Anunçün geh küdüret zahir eyler geh safa peyda**
- 5 **Gehî toprağa eyler hikmetim min meh-likâ pinhân
Gehî sun'un kılur toprağdan min meh-likâ peyda**
- 6 **Cihan ehline tâ esrâr-ı ilmün kalmaya mahfi Kılupdur
hikmetim küffâr içinde enbiyâ peyda**
- 7 **Nisân-i şefkatündür kim olur izhâr-i hamdünçün
Fuzûlî tîre tab'mdan kelâmı cân-fezâ peyda**

2. GAZEL

1. Ne kadar güzel Yâ Rabbi! Sen kendin gizli olduğun halde o gizliden varlık âlemi meydana gelmiştir. Senin sanatmm denizlerinde dalgalar meydana geliyor ama denizin dibi görünmüyor.

Nihân (gizli) ile peyda (meydanda) arasında tezat var. Bihâr (denizler), emvâc (dalgalar), ka'r (denizin dibi), kelimeleriyle tenasüp yapılmıştır.

2. Âlemin yükseği, alçağı (gök ve yer) senin varlığının feyzine şahittir. Arzın ve semanın yok iken var olması boşuna, değildir.

3. Senin yaratma sırrının mükemmelliği, kudretini göstermek için kara topraktan dünyayı gösteren bir ayna meydana getirmiştir (insanın gönlünü kastediyor).

Kara topraktan dünyayı gösteren ayna, topraktan yaratılmış olan insanın kalbidir. Âlemin gerçeğini gören ve bilen kalptir.

4. Her an âlem aynası senin kahrından ve lutfundan akis attır. Onun için bazan keder görünür, bazan safa meydana gelir.

Kahr, keder; lütuf, safa ile ilgili olup leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

5. Hikmetin bazan bin ay yüzlü güzeli toprağa gizler. Bazan da sanatın topraktan bin ay yüzlü güzel yaratır.

6. timinin sırları dünya ehline gizli kalmasın diye hikmetin bazan kâfîrler içinde peygamberler çıkarır.

7. Sana hamdetmek için Fuzûlî'nin karanlık (değersiz) yaratılışından cana can katan söz meydana gelmesi, senin şefkatinin bir belirtisidir.

3. GAZEL

Fâ'ûâtün/Fâ'ûâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Kâr ger düşmez hadeng-i ta'ne-i düşmen mana
Kesret-i peykânun itmlşdür demürden ten mana**
- 2 Eyminem seng-i melâmetden kim alup çevremi
Oldı zencîr-i cünûn bir kal'a-i âhen mana**
- 3 Andanam rüsvâ ki seyl-âb-ı sirişküm çâk ider
Zahm-ı tigon kam geydürdükçe pîrâhen mana**
- 4 Dem-be-dem şem'-i cemâlünden münevver olmasa
Ey gözüüm nûn gerekmez dîde-i rûşen mana**
- 5 Hîç meskende karanım yoh durur ol zevkden
Kim kaçan hâk-i ser-i kuyun ola mesken mana**
- 6 Başda bir serv-î semen-ber vaslmun sevdası var
Sûd kılmaz bâğbân nezzâre-i gülşen mana**
- 7 Ey Fuzûli odlara yansun bisât-ı saltanat Ylgdür
andan Hak bilür bir gûşe-i külhan mana**

3. GAZEL

1. Düşmanın ayıplama oku bana tesir etmez. Çünkü senin (bakış) klarının temreni vücudumda o kadar çoktur ki, onlar bana demirden ir ten yapmıştır.

2. Halkın kınama tasından emniyetteyim. Çünkü delilik zinciri evremi sarıp bana demirden bir kale yapmıştır.

3. Kılıcının (aşk kılıcı) yarasının kanı bana gömlek giydirdikçe gözyaşlarımın seli o gömleği parçalar. Bundan dolayı halka rezil rüsva olurum.

Şairin vücudunu kaplayan aşk yaralarının kanı, tenini kırmızı bir gömlek giymiş gibi örtmüştür. Gözyaşlarının selinin gömleği parçalaması akan gözyaşının gömleğin kanını gidermesidir. Gömlek parçalanınca vücudundaki aşk yaraları görüneceğinden halka rezil olacaktır.

4. Ey gözümün nuru sevgilim! Senin yüzünün güzelliğinin mumundan a aydınlanmazsa bana aydınlık göz (gören söz) gerekmez.

5. Köyünün toprağı bana ne zaman mesken olacak düşüncesi bana öyle zevk verir ki, o zevkten hiçbir yerde durup oturamam.

6. Başımda yasemin göğüslü bir serviye kavuşma sevdası var. Bahçıvan! Gül bahçesini seyretmek bana fayda vermez.

Divan şiirinde güzelin göğsü, beyazlığı ve kokusu dolayısıyla yasemine benzetilir. Yasemin, servi, bahçıvan, gülşen kelimeleriyle mü-raat-ı nazir sanatı yapılmıştır. Servi açık istiare üe boyu servi gibi olan sevgili yerinde kullanılmıştır.

7. Ey Fuzûli! Saltanat döşeği ateşlere yansın. Allah bilir bir kül han köşesi bana ondan daha iyidir.

4. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Dostum âlem senünçün ger olur düşmen mana Gam
-degül zîrâ yetersin dost ancak sen mana
- 2 Iska saldum men meni pend almayup bir döstdan Hiç
düşmen eylemez anı ki itdim men mana
- 3 Cân ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksük degül Çıhsa
cân hâk olsa ten ni cân gerek ni ten mana
- 4 Vasi kadrin bilmedüm fûrkat belâsın çekmedin
Zulmet-i hecr itdi çoh târik işi rûşen mana
- 5 Dûd ü ahkerdür mana serv île gül ey bâğbân N'eylerem
men gülşeni gülşen sana külhan mana
- 6. Gamze tîğın çekdi ol mâh olma gafil ey gönül Kîm**
mukarrerdür bu gün ölmek sana şîven mana
- 7 Ey Fuzûlî çıhsa can çihman tarîk-i ışkdan
Reh-güzâr-ı ehl-i ışk üzre kdun medfen mana

4. GAZEL

1. Dostum! Senin yüzünden eğer herkes bana düşman olursa gam değil.
Çünkü bana dost olarak yalnız sen yetersin.
2. Bir dosttan nasihat almayıp ben kendimi aşka saldım.,Benim bana
ettiğimi hiçbir düşman yapmaz.
3. Canım ve benim var oldukça, benden dert ve aşk yarası eksik değildir.
Canım çıksa, benim toprak olsa daha iyi. Bana ne can, ne de ten gerekir.
4. Ayrılık belâsını çekmeden kavuşmanın değerini bilmedim. Ayrılık
karanlığı, çok karanlık işi bana aydınlattı.
5. Ey bahçıvan! Benim gönlümün ateşi gül, ahimin dumanı da servidir.
Ben gülşeni ne yapayım. Gülşen senin olsun, külhan da benim.
6. Ey gönül! O ay yüzlü, yan bakış kılıcım çekti. Gafil olma, bu gün se-
nin ölmen benim de matem tutmam kararlaştırılmıştır.
7. Ey Fuzûlî! Canım çıksa bile aşk yolundan çıkmam. Mezarımı âşıkların
gelip geçtiği yol üzerinde yapınız.

5.
GAZEL

Mefulü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Ey bî-vefâ ki âdet olupdur cefâ sana
Billâh cefâdur olma dimek bî-vefâ sana
- 2 Geh nâz ü geh kirişme vii geh işvedür işün
Canın sevenler olmasa yığ âşinâ sana
- 3 Min cân olaydı kâş men-i dil-şikestede Tâ her
biriyle bir kez olaydum fidâ sana
- 4 Işkımda mübtelâluğımı ayb iden sanur Kim
olmak ihtiyar iledür mübtelâ sana
- 5 Ey dil ki hecre döymeyüp istersin ol mehi Şükr it
bu hâle yohsa gelür bir belâ sana
- 6 Ey gül gamımda eşk ruhi zerdüm itdi al Bildürdi
ola sûret-i hâlûm sabâ sana
- 7 Düşmez çü şâh kurbı Fuzûli gedâlara Ol
şehden iltifat ne nisbet mana sana

5. GAZEL

1. Ey vefasız! Cefa etmek sana âdet olmuştur. Billahi! Vefasız olana demek sana cefa etmektir.
2. İşin bazan naz, bazan kaşla gözle cilve yapmak, bazan da işve ve edadır. Canım sevenler seni tanımasalar daha iyi.
3. Ben gönlü kırılmışta keşke bin can olsaydı da her biriyle kendimi bin kez sana feda etseydim.
4. Aşkında tutkunluğumu ayıplayan kimse, sana tutulmak insanın kendi elindedir sanır.
5. Ey gönül! Ayrılığa dayanamayıp o ay yüzlü sevgiliyi istiyorsun. Bu haline şükret. Yoksa basma bir belâ gelir.
6. Ey gül! Senin gamında, gözyaşı sarı yüzümü al etti. Sabah rüzgârı halimi sana bildirdi mi acaba?
7. Fuzûlî! Madem ki, yoksullar için padişaha yakınlık mümkün değildir, o padişahdan ne sana ne de bana iltifat olabilir.

6. GAZEL

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1 Kemâli hüsn virüpdür şarâbı nâb sana Sana helâldür ey muğ-beçe şarâb sana
- 2 Seni melek görelî yazmaz oldu ıskı günâh Velî yazıldı bu yüzden besi sevâb sana
- 3 Lebün su'âline virmez cevâb uşşâkun Su'âl olursa bu senden nedür cevâb sana
- 4 Ceza gününde sorılmaz hatâlar eyledüğün Yeter figân ile men virdüğüm azâb sana
- 5 Meni karârüm ile koymaz oldun ey gerdûn Yiridür ahum ile virsem inkilâb sana
- 6 Safâ-yı cevheri tîğinden umma kâm ey dil Sağınma su vire ey teşne ol serâb sana
- 7 Fuzûlî başuna ol serv saye saldı bugün Ulüvv-i rif 'at ile yetmez âftâb sana

6. GAZEL

1. Saf şarap sana tam bir güzellik vermiştir. Ey şarap dağıtan genç saki! Şarap sana helâldir.

Muğ - beçe mecusî çocuğu, meyhanede şarap dağıtan genç demektir. Müslümanlıkta şarap hara olduğu için meyhaneyi Mecusîler veya Hristiyanlar işletirmiş. Muğ-beçeye şarap haram olmayıp helal olduğu için Türkçe «sana helal olsun» deyiminden kinaye sanatı yapılmıştır.

2. Melek seni görelî aşkı günah yazmaz oldu. Fakat bu yüzden sana çok sevap yazıldı.

«Bu yüzden» kelimesi tevriyeli olup «bu sebeple» ve «bu güzel yüzünden dolayı» anlamındadır.

3. Dudağın âşıkların sualine cevap vermez. Bu senden sorulunca cevabın nedir? (Ne cevap vereceksin veya ne? diye sen de soru soracaksın).

4. Yaptığın hatalar senden sorulmaz. Benim feryat ve figanımla sana verdiğim azap yeter (çünkü ben feryat ve figanımla sana dünyada azap çektim).

5. Ey felek! Beni kendi halime bırakmadın. Ahım ile senin dönüşünü değiştirsem yeridir.

Durma anlamına gelen «karar» kelimesi ile değişme anlamındaki «inkilâb» kelimesi arasında tezat bulunduğu gibi «gerdim» un dönen anlamı «karar» ile tezatludur.

6. Ey gönül! Onun kılıcının cevherinin saf asından kâm alacağını umma. Ey susamış (gönül) Bu serabın sana su vereceğini sanma.

Safa hem zevk, hem saflık ve temizlik anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Sevgilinin bakışlarının kılıcından, yani çeliğin içindeki sudan susuzluğunu gidereceğini umma denilerek çeliğe su verilmesi ve kılıç seraba benzetilerek su varmış gibi parlaması mazmunları yapılmıştır.

7. Fuzulî! O servi boylu güzel bu gün senin başına gölge saldı. Artık güneş bil© senin mertebenin yüceliğine yetişemez.

7. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Ey melek-sîmâ ki senden özge hayrandur sana Hak bilür
insan dimez her kim ki insandın- sana
- 2 Virmeyen canın sana bulmaz hayât-ı câvidân Zinde-i
câvîd ana dirler ki kurbandur sana
- 3 Âlemi pervâne-i şem'-i cemâlün kıldı ışk Cân-ı âlemsin
fidâ her lahza min candur sana
- 4 Âşık sevkımla cân virmek inen müşkil degül Çün Mesîh-i
vaktsin can virmek âsandur sana
- 5 Çıhma yârımı giceler âğyâr ta'nından sakın Sen meh-i
evc-i melâhatsin bu noksandur sana
- 6 Pâdisahum zulm idüp âşık seni zâlim demiş
Hûb olanlardan yaman gelmez bu bühtandın* sana
- 7 Ey Fuzûli hûb-rûlardan tegâfüldür yaman
Ger cefâ hem gelse anlardan bir ihsandur sana

7. GAZEL

1. Ey melek yüzlü güzel! Senden başka herkes sana hayrandır. Allah bilir insan olan sana insan demez, melek der.

2. Sana canını vermeyen ebedî hayata kavuşamaz. Kendini sana kurban edene ebedi diri derler.

Kurbanın kelime anlamı yakınlık demektir Kurban Allah'a yakın olmak, O'nun rızasını yerine getirmek içinkesilir. Ayrıca kurban olmak birisi için isteyerek canını vermek, kendini kurban etmek anlamında kullanılır. Tann'ya veya sevdiğine canını kurban eden ona yakın olacağı için ebedi olarak diri sayılır.

3. Aşk, bütün âlemi yüzünün güzelliğinin mumuna -pervane yaptı. Sen âlemin canısın, sana her an bin oan fedadır.

4. Senin arzunla âsi kın canını vermesi güç değildir. Sen zamanın îsa'sısm, can vermek senin için kolaydır.

İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesine telmih vardır.

5. Sevgilim geceleri dışarı çıkma (yahut gece yanlan dışan çıkma) . Başkalarının ayıplamasından sakın. Sen güzellik göğünün en yük seğinde bulunan dolunaysın, bu senin için bir noksanlık olur.

Yarım kelimesi sevgilim ve yarım anlamlarında tevriyen kullanılmıştır. Ayrıca dolunay yani tam ay ile noksan arasında tezat vardır.

6. Padişahım, âşık sana zulüm edip zalim demiş. Bu sana bir bühtandır, güzel olanlardan kötülük gelmez.

7. Ey Fuzûlî! Kötü olan şey, güzellerin aldırmazlığı, ilgisizliğidir. Onlardan cefa da gelse senin için bir ihsandır (onlardan cefa da gelse **seninle ilgileniyorlar** demektir, bu da bir ihsandır).

8.
GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Menüm tek hiç kim zâr ü perişan olmasun yâ Rab
Esîr-i derd-i ışk u dâğ-ı hicran olmasun yâ Rab
- 2 Dem-â-dem cevrlerdür çekdiğüm bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esiri bir müselmân olmasun yâ Rab
- 3 Görüp endişe-i katlümde ol mâm budur derdüm Ki bu
endîşeden ol meh peşîmân olmasun yâ Rab
- 4 Çıharmak itseler tenden çeküp peykâmn ol servün
Çıhan olsun dil-i mecruh peykân olmasun yâ Rab
- 5 Cefâ vü cevrlere ile mu'tâdem anlarsuz n'olur hâlüm
Cefâsma had ü çevrine pâyân olmasun yâ Rab
- 6 Dimen kim adli yoh yâ zulmi çoh her hâl ile olsa Gönül
tahtına andan özge sultân olmasun yâ Rab
- 7 Fuzûli buldı genc-i afiyet meyhane küncinde Mübarek
mülkdür ol mülk viran ı İmasun yâ Rab

8.
GAZEL

L Yâ Rabbi! Hiç kimse benim gibi ağlayıp inlemesin ve perişan olmasın. Yâ Rabbi! Hiç kimse benim gibi aşk derdinin ve ayrılık yarasının esiri olmasın.

2. Merhametsiz güzellerden daima eziyet ve cefa çekiyorum. Bir Müslüman bu kâfirlerin esiri olmasın ya Rabbi!

3. O ay yüzlü güzelin beni öldürmeyi düşündüğünü görüp dert edindiğim şudur: O ay yüzlü (bu düşüncesinden) pişman olmasın ya Rabbi!

4. O servi boylunun bakışlarının okunu tenden çekip çıkarmak isteseler, çıkan yaralı gönül olsun da temren olmasın ya Rabbi!

5. Cefa ve çevre alışkırım, onlarsız halim ne olur. Cefası sınırsız, çevri sonsuz olsun ya Rabbi!

6. Sevgilinin adaleti yok, zulmü çok demeyin. Her nasıl olursa olsun gönül tahtına ondan başka sultan olmasın ya Rabbi!

7. Fuzûlî meyhane köşesinde esenlik hazinesini buldu. O yer, mübarek yerdir, viran olmasın ya Rabbi!

9. GAZEL

Müfte'ilün/Müfte'ilün/Fâ'ilün

- 1 Subh sahip mihr-i ruhundan nlkâb
Çıh ki temaşaya çıha âf itâb
- 2 Rlşte-i camım yeter it pür-girih
Salma seri zülf-i semen-sâya tâb
- 3 Mest çıhup salma nazar her yana
Görme reva kim ola âlem harâb
- 4 Kesme nazar cânib-i uşşâkdan
Nâle-i dil-sûzdan it ictinâb
- 5 Giceler encüm sayaram subha dek
Ey şeb-i hecrün mana rûz-i hisfib
- 6 Dûzaha girmez sitemünden yanan
Kâbil-i cennet degül ehl-i azâb
- 7 Saldı ayahdan gam-ı âlem meni Vir
mana gam define sâkî şarâb
- 8 Rahm kıl üftâdeleriin hâline Hiç
gerekmez mi sana bir sevâb
- 9 Nûş ideli bâde-i lal-i lebün Nerkis-I
mesttin gibi hâKkn harâb
- 10 Yâr su'âl itse ki hâlün nedür
Hasta Fuzûlî ne virürsin cevâb

9. GAZEL

1. Sabahleyin güneşe benzeyen yüzünden örtüyü atıp dışarı çık ki, güneş seni seyretmek için çıksın.
2. Canımın ipliğini düğüm düğüm ettiğin yeter. Yasemin kokan sacının ucunu kıvrırma
Divan şiirinde can ipliğe benzetilir. Can ipliğindeki düğümler açık istiare Ue ıstırap anlamındadır.
3. Sarhoş olarak dışarı çıkıp her tarafa bakınma. Âlemin harap olmasını uygun görme.
Sarhoş olarak bakmak, göz süzerek baygın bakmaktır. Sevgili bakış okları ile dünyayı harap edecektir. Sarhoş ile harap kelimesi arasında da ilgi vardır. Nitekim mest-i harap: Çok sarhoş; harabat: Meyhane demektir. Dokuzuncu beyitte de aynı ilgi bulunmaktadır.
4. Âşıklardan yana bakışını (teveccühünü) kesme. Gönül yakan feryadımdan sakın.
5. Ey ayrılık gecesi bana hesap günü (kıyamet günü) olan sevgili! Geceleri sabaha kadar yıldız sayarım (hiç uyumam).
Rûz-i hisfib: İnsanların günahlarının ve sevaplarının hesap edileceği kıyamet günüdür. Saymak ile hisâb (hesap) ilgilidir. Gece, subh. şeb, rûz kelimeleriyle müraat-ı nazir sanata yapılmıştır. Ayrıca gece ile gündüz (rûz) de tezat vardır.
6. Senin zulmünden yanan, cehenneme girmez (oysa) azap ehli (yani günahlılar cehenneme girmeden) cennete giremezler.
7. Dünyanın gamı, kederi beni ayakta duramaz etti (güçsüz hale getirdi). Saki! gamdan kurtulmak için bana şarap ver.
8. Düşkünlerinin (aşıklar) haline ara, sana hiç sevap gerekmez mi?
9. La'l gibi kırmızı dudağının şarabını içeli sarhoş nergisin (gö zün) gibi halim haraptır.
10. Yar halin nedir diye sorarsa, (ey) aşk hastası Fuzûlî! ne cevap vereceksin?
Ne cevap verirsin? Cümlesi; 1. Ne cevap vereceksin? 2. Ne? Diye cevap verirsin. Yani aşktan cevap veremeyecek kadar hastasın anlamlarıyla kullanılarak kelime oyunu yapılmıştır.

10. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Ol ki her sâ'at gülerdi çeşm-i giryânüm görüp Ağlar oldu
hâlûme bî-rahm cânânüm görüp
- 2 Eyleyen ta'yîn-i eczâ-yı müdâvâ derdüme Terk idüp
cem' itmedi hâl-i perişanımı görüp
- 3 Lâle-ruhlar göğsümün çâkine İnlma-rfar nazar Hiç bir
rahm eylemezler dâğ-ı hicrânüm görüp
- 4 Dut gözin ey dūd-ı dil çerhün ki devrin terk idüp
Kalmasun hayretde çeşm-i gevher-efşânüm görüp
- 3 Pertev-i hurşîd sanman yirde kim devr-i felek Yire urmuş
âftâbm mâh-ı tâbâmun görüp
- 6 Suda aks-i serv sanman kim koparup bâğbân Suya
salmış servini serv-i hırâmânüm görüp
- 7 Ey Fuzûli bil ki ol gül-ânzı görmüş degül
Kim ki ayb eyler menüm çâk-i girîbânüm görüp

10. GAZEL

1. Her saat ağladığımı görüp bana gülen merhametsiz, sevgilimi görünce halime ağlar oldu.
2. Derdimin tedavisi için ilâç yapmaya çalışan doktor, benim perişan halimi görünce ilâç hazırlamaktan vazgeçti.
3. Lâle yanaklı güzeller göğsümün yırtığına bakmazlar. (Göğ-sümdeki) ayrılık yaraşma bakıp hiç merhamet etmezler.
4. Ey gönül ateşinin dumanı! Feleğin gözünü kapat da inci (gözyaşı) saçan gözünü görüp hayretinden dönmesini bırakmasın.
5. Güneşin ışığı yere vurmuş sanmayın, felek benim parlayan ayımı (sevgili) görüp (öfkesinden) güneşini yere vurmuş.
6. Suda görünen servinin aksi sanmayın. Bahçıvan benim salınarak yürüyen servi boylumu (sevgili) görüp bahçedeki servisini (öfkesinden) kopararak suya atmıştır.
7. Ey Fuzuli! (üzüntüden) yakamı parçaladığımı ayıplayan kim senin o gül yüzlü güzeli görmediğini bil (sevgilini görse seni ayıplamazdı)

11. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 **Bahr-i ıska düşdün ey dil lezzeti canı unut Balığ
oldun gel rahimden içdüğün kanı unut**
- 2 **Virdi rihletden haber mûy-ı sefid ü rûy-ı zerd
Çihre-i handâm vü zülf-i perişanı unut**
- 3 **Çek nedâmetden göğre dâd-ı dili tök kanlu yaş
Serv-i nâzı terk kıl gül-berg-i handanı unut**
- 4 **Gör ganimet fakr mülkinde gedâhk şivesin
İ'tibâr-ı mansıb u dergâh-ı sultam unut**
- 5 **Çekme âlem kaydım ey ser-bülend-i kayd olan
Saltanat tahtına irdün bend ü zindanı unut**
- 6 **Ma'siyet dersin yeter tekrar kıl dönder varak
Özge harfin meşkin it evvelki unvanı unut**
- 7 **Levh-i hatır sûret-i canana kıl âyîne-dâr Anı yâd
it her ne kim yâdunda var anı unut**
- 8 **Ey Fuzûlî çek melâmet reh-güzâımdan kadem
Lahza lahza çekdüğün bî-hûde efgânı unut**

11. GAZEL

1. Ey gönül! Aşk denizine düştün canın tatlı olduğunu unut. Artık yetişkin oldun ana rahminden içtiğin kanı unut.

2. Ak saç ile sarı yüz öbür dünyaya geçmekten haber verdi. Sevgilinin gülen yüzünü ve perişan saçım unut.

, 3. Pişmanlıktan yanan gönül ateşinin dumanım göğre çıkar,
kan-
" lı gözyaşı dök. Naz servisini ve gülen gül yaprağım unut.

I 4. Fakirlik ülkesinde yoksulluk içinde yaşamayı ganimet bil.
Sul-
fatanın sarayım ve mevki itibarım unut.

5. Ey fakirlikle başı yüksekte olan mutlu kişi! Dünya bağım (zevk ve nimetler) bırak, onun için tasalanma. Saltanat tahtına eriştin bendi (zincirle bağlanma) ve zindanı unut

6. Günah dersini tekrarladığım yeter, sahifeyi çevir. Başka harf öğrenmeye çalış, evvelki unvanı unut.

7. Gönül sayfanı ayna gibi sevgilinin yüzüne tut, yalnız onu an. belleğinde her ne varsa unut.

8. Ey Fuzûlî! Halkın ayıplama yolundan ayağını çek. Zaman za-
; man boş yere ettiğin feryad ve figanı unut.

12. GAZEL

Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fa'ûlün

- 1 Gönüm açılır zülf-i perîşânunı görgeç
Nutmum dutulur gonce-i handânunı görgeç
- 2 Bahdukça sana kan saçılır dîdelerümden
Bağrum delinür nâvek-i müjgânunı görgeç
- 3 Ra'nâhğ ile kâmet-i şimşadı kılan yâd Olmaz mı
hacil serv-i hırâmânunı görgeç
- 4 Çok ıska heves ideni gördüm ki hevâsın Terk itdi
senün âşık-ı nâlânunı görgeç
- 5 Kâfir ki degül mu'terif-i nâr-ı cehennem îmâna
gelür âteş-i hicrânunı görgeç
- 6 Nâzüklük ile gonce-i handanı iden zıkr İtmez mi
haya la'I-i dür-efşânunı görgeç
- 7 Sen hâl-i dilün söylemesen n'ola Fuzûlî 11
fehm kılur çâk-i girîbânunı görgeç

12. GAZEL

1. Senin (dağınık) perişan saçını görünce gönüm açılır. Gülen goncanı (ağız) görünce, nutkum tutulur (konuşamam).

2. Sana baktıkça gözlerimden kan saçılır. Kirpiklerinin okunu görünce, bağrum delinir.

3. Şimşir ağacını beğenip güzellikte onu hatırlayan, senin salınarak yürüyen servi boyunu görünce utanmaz mı?

Şimşad, şimşir denen düzgün boylu ağaçtır. Divan şiirinde sevgilinin boyu şimşada da benzetilir.

4. Aşka heves eden çok kimsenin seni ninleyen âşığını görünce aşk arzusunu terkettiğini gördüm.

5. Cehennem ateşine inanmayan kafir senin ayrılık ateşini görünce imana gelir (Yani cehennemin varlığını kabul ederek imana gelir).

6. Gülen gonca (açılmış gonca) yi güzellikle anan kimse senin inci saçan la'lini (dudağını) görünce utanmaz mı?

La'l açık istiare sanatı yapılarak dudak yerinde kullanılmıştır. Dudağın inci saçması gülerken inci gibi dişlerinin görünmesidir. Gülen (açılan) gonca senin dudağın gibi, inci saçmadığı için utanmalıdır.

7. Fuzûlî sen gönlünün halini söylemeyip gizlesen ne olur? El ya kanın yırtığını görünce halini anlar.

Ağlayan, ıstırap çeken kimse üzüntüsünden yakasını yırtar ve saçını yolar, basma toprak serpermiş. Fuzûlî çektiği ıstırapı ve kederi anlatmak için bu mazmunları çok kullanmıştır.

13. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Reng-i rûyundan dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah Âfitâb
ilen kılur da'vî dut i İmiş aya bah
- 2 Şem' başından çıharmış dūd-ı şevk-i kâkülün Beyle
kûteh ömr ile başındaki sevdaya bah
- 3 Ey selâmet ehli ol ruhsâra bahma zinhar İhtiraz eyle
melâmetden men-i rüsvâya bah
- 4 Bildi ışkında nemed-pûş olduğum âyîne veş Rahm idüp
bir kez mana bahmaz bu istiğnaya bah
- 5 Sinemi çâk eyle gör dil ıztırâbın ışkdan Revzen aç her
dem hevâdan mevc uran deryaya bah
- 6 Ey diyen kim şâm-ı ikbâlün ne yüzden tiredür Saye
salmış aya ol gîsû-yı anber-sâya bah
- 7 Ey Fuzûlî her nice men'eylese nâsîh seni Bahma
amin kavline bir çihre-i zibâya bah

13. GAZEL

1. Şarap kadehine bak, senin yüzünün renginden dem vuruyor.
Tutulmuş aya bak, güneş ile iddiaya girişiyor.

Sevgilinin yüzü güneşe, içinde şarap olan kadeh de tutulmuş aya benzetilmiştir. Hüsûf denen ay tutulmasında ayın parlaklığı giderek şarap gibi koyu kırmızı bir renk ahır .

2. Mum, senin kâkülünün arzusunun dumanını başından çıkar
mış (yani senin kâkülünün aşkıyla yanarak dumanı başından çıkmış).
Böyle kısa ömürle başındaki sevdaya bak.

Şevk, hem arzu hem alev anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Mumun kısa ömürlü olması, kısa sürede yanıp tükenmesinden kinayedir. Sevda hem aşk hem çok kara demek olup tevriyeli kullanılmıştır. Mumun başındaki sevdadan dumanı kastedilerek ihâm-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

3. Ey selâmette olan kişi! Sakın o yanağa bakma, benim rüsva halime
bak da halkın ayıplamasından kork.

4. Sevgili aşkında, ayna gibi keçe giydiğimi bildi Şu aldırmazlığa
bak, merhamet edip de bana bakmaz.

Eskiden aynanın tozlanmaması için üzeri keçe ile örtülürmüş. Fakirler ve dervişler çok ucuz olduğu için keçeden hırka giyerler «Yüzüne bakmamak» deyimi tevriyeUdir. Önem vermemek anlamıyla birlikte keçe ile örtülü aynaya bakılmadığından kinaye sanatı yapılmıştır.

5. Göğsümü yar, gönlümün nasıl çırpındığını gör. Pencere aç da
havadan her zaman dalgalanan denize bak.

Hava, rüzgâr ve arzu anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. İstirabın kök anlamı titremek, çırpınmak demektir. Mecazî anlamı keder, üzüntüdür. Beyitte ıstırap, keder anlamıyla birlikte, mevc (dalga) ve derya kelimeleriyle ilgili olarak çırpınmak anlamında kullanılmış olup ihâm-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

6. Ey mutluluk akşamın neden karanlıktır diyeni O anber kokulu
saça baksana ayı gölgelemiş.

Sevgilinin ay gibi parlak yüzünü siyah saçları örtmüş olduğundan Fuzûlî'nin mutluluk gecesi kararmış. Anber-sây, anber kokusu yayan demektir. Saye ile sây arasında tam cinas vardır. Şam: Akşam; Tire: Karanlık; Saye -. Gölge; Gisu; Saç (siyahlığı dolayısıyla! anber-sây kelimeleri bir araya toplanarak müraat-ı nazir sanatı yapılmıştır. Yüzden kelimesi, yüz-den ve ne sebepten anlamında tevriyeUdir. Şam, gisu ile, yüz ay ile ilgili olup düzensiz leff ü neşr sanatı vardır.

7. Fuzûlî! Nasihatçı seni ne kadar engellese de sen onun sözüne
bakma, güzel bir yüze bak.

14. GAZEL

Miifte'ilün/Fâ'ilün/Müfte'ilün/Fâ'ilün

- 1 Kimsede ruhsâruna tâkat-i nezzâre yoh
Âşıkı öldürdi şevk bir nazara çâre yoh
- 2 Bağrı bütünler mana ta'ne iderler müdâm
Hâlümi şerh itmeğe bir ciğeri pare yoh
- 3 Yıgdi menüm başuma dehr gamın n'eylesün
Bâdiye-i ışkda men kimi âvâre yoh
- 4 Dehrde hemtâ sana var peri yoh dimen Var
güzel çoh velî sen kimi hun-hâre yoh
- 5 Gözde gezer çizginüp katre-i eşküni müdâm
Katre-i eşküm kimi çerhde seyyare yoh
- 6 Çâk görüp göğsümi kılma ilâcum tabîb Zayî'
olur merhemün mende biter yara yoh
- 7 Zârlıgum ışkdan var Fuzûlî velî
Ol meh-i bî-mihrden rahm men-i zara yoh

14. GAZEL

1. Senin yanağına bakmaya kimsede güç yok. Âşığı arzu ve şevk öldürdü. Onda bir bakışa bile çare kalmadı.

2. Aşk derdiyle yüreği parçalanmamış olanlar daima beni ayıplarlar. Halimi anlatmak için aşk derdiyle ciğeri parçalanmış bir kimse yok.

Bağrı bütün bugün kullanmadığımız Türkçe bir deyim. Dert ve ıstırap çekmemiş anlamındadır.

3. Dünya bütün gamını benim başıma yığdı. Ne yapsın aşk çölünde dolaşan benim gibi bir avare bulamadı.

4. Dünyada senin eşin peri gibi bir güzel yok demem, vardır. Güzel çok var, lâkin senin gibi kan içen güzel yok.

Hun-hâr (kan içen) kan döken, öldüren demektir. Var ve yok kelimeleriyle tezatlar yapılmıştır.

5. Gözyasımın damlası daima gözde dolanıp gezen Gökte gözya sımın damlası gibi gezen bir seyyare yok.

Göz gökyüzüne gözyaşı da seyyareye benzetilmiştir.

6. Ey doktor! Göğsümü parçalanmış görüp ilaç yapma. Merhemini boşa gider. Çünkü bende bitip tükenecek yara yok.

7. Ey Fuzûlî! Aşktan ağlayıp inliyorum. Lakin o merhametsiz ayın (sevgili) bana acıdığı yok.

Mihr (güneş) ile men (ay) arasında iham-ı tenasüp vardır.

15.
GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- j Lg^jlerün tek lal ü lafzun tek dūr-i şehvâr yoh *ygf* ü gevher
çoh lebün tek la'I-i gevher-bâr yoh
- 2 Se/¹^⁰¹ i^{tmen} dâd cevrun var lutfun yoh diyüp jy^st-i zevk-i
şevkunam birdür yanumda var yoh
- 3 Ki¹⁶ ^hâ¹" eyleyem bilmen bu pinhân derdi kim *_9cf* yüz min
derd-i pinhân kudret-i izhâr yoh
- 4 *jyg+rr* sermest-i şarâb-ı gaflet itmiş âlemi Mı^nca
sermestün temaşasına bir huşyâr yoh
- 5 *Hat*^¹ nedhûş eylemiş hâb-ı şeb-i tûl-i emel g_uJ?h
tahkik-i alâmâtma bir bîdâr yoh
- 6 Sût^^ " ^â sanemler yoh dimen bût-hânede Y_a^ çoğ amma bir
sana benzer bût-i hun-hâr yoh
- j £_v Fuzûlî sehldür her gam ki gam-hârı ola
Gar^{*1} DU^ur kim mende min gam var bir gam-hâr yoh

15.
GAZEL

1. Dudakların gibi la'l (kırmızı kıymetli bir taş), sözün gibi kıymetli inci yok. La'l ve inci çok ama senin dudağın gibi inci yağdıran **la'l** yok.
2. Çevrin var, lütfün yok diye senden şikayet etmem. Senin aşkının zevkinden sarhoşum. Yanımda var ve yok ikisi de birdir.
3. Bu gizli derdi kime açıklayayım bilmem. Yüz bin gizli derdim var ama açıklamaya gücüm yok.
4. Devir herkesi gaflet şarabmdan sarhoş etmiş. Bunca sarhoşu seyredecek bir ayık adam yok.
5. Uzun emel (bitip tükenmeyen istek) gecesinin uykusu herkesi kendinden geçirmiş. Sabahm alâmetlerini (yani sabah olup olmadığını) gözleyecek uyanık bir kimse yok.
6. Puthanede yüzü güzel putlar yok demeyin, çok var ama sana benzer kan içici put yok.
7. Ey Fuzûlî! Dert ortağı olursa her gam kolaydır. Bende bin **gam** var, bir dert ortağı yok. Asıl zor olan gam budur.

16. GAZEL

Fâ'ilâtiin/Fâ'ilâtsün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Ey mezâk-ı cana cevrün şehd ü şekker tek lezîz
Dem-be-dem zehr-i gamun kand-i mükerrer tek leziz
- 2 Âteş-i berk-i firâkun nâr-ı dûzah tek elim
Cür'a-i câm-ı visâlün âb-ı kevser tek lezîz
- 3 Şerh ahvâlüm sana meste nasihat kimi telh Telh
güf târun mana mahmura saġar tek leziz
- 4 Dâġ-ı ışkun derdi zevk-i saltanat tek dîl-pezi
Hâk-i kuyun seyri feht-i heft kişver tek lezîz
- 5 N'ola bulsam zevk köydürdükçe göġsüm üzre dâġ Ehl-i
derde dâġ olur bî-derde zîver tek lezîz
- 6 Taze taze dâġ-ı derdüdür dil-i sûzânuma
Fi'1-mesel hn-s ehline cem'iyet-i zer tek lezîz
- 7 Ey Fuzûlî âlemün gördüm kamu ni'metlerin Hiç
ni'met görmedüm dîdâr-ı dilber tek lezîz

16. GAZEL

1. Ey cefa ve çevrin can damaġına bal ve şeker gibi tatlı gelen (sevgin)! Her an gamının zehri tekrar tekrar kaynatılmış şeker gibi lezzetlidir.

Mezâk: Zevk alma, tat duyma; tad alma yeri, damak; zevk, tat anlamlarına gelir. Arapçada bu kalıpla yapılan kelimelere • mastar-1 mimi; mimli mastar» denir. İsim - fiil, yer ve zaman adları yapılır. Burada canın tat alma yeri olarak kullanılmıştır.

2. Ayrılıġının yıldırımının ateşi cehennem ateşi gibi elem vericidir. Vuslatının kadehinin bir yudumu Kevser suyu gibi lezzetlidir.

Ayrılık ateşi düřtüġü yeri yakıp yok eden yıldırıma benzetilmiştir. Kevser: Cennete akan tatlı bir su. Ateş ve su tezadlıdır>.

3. Durumumu sana açıklamak sarhoşa nasihat vermek gibi acı gelir. Senin acı sözün bana baş ağrısı çeken sarhoşa şarap içmek gibi tatlıdır.

Mahmur: Sarhořluġun verdiġi humar denen bařaġrısı ve sersemliktir. Sarhoş, başındaki ağrısı ve sersemliġi şarap içerek gidermek istediġi için acı sözün mahmura şarap gibi tatlı gelir denmiştir. şarabın tadı acı olmakla birlikte sarhoşa tatlı gelir. Sevgilinin acı sözü de şair için mahmura şarap içmek gibi tatlıdır. Acı ile tatlı arasında tezat sanatı vardır. Kadeh anlamına gelen saġar kelimesiyle kadehin içindeki şarap kastedilmiş olup mecaz-ı mürsel sanatı yapılmıştır.

4. Aşkının yarasının derdi saltanat zevki gibi gönöl çekicidir. Köyünün topraġını gezip dolaşmak, yedi ölke fethetmek gibi tatlıdır.

5. Göġsümün üzerine kızgın dâġ vurulmasından zevk alsam buna şaşırmamalı. Dertliye yara, dertsiz süs gibi zevk gelir.

Dâġ, yanık yarası demektir. Kızgın demirle damga vurulurken meydana gelen yara. şiirde aşk ateşinden meydana gelen yaradır. Damga yarası, şeklinden ve kırmızılıġından dolayı güle benzetilir. Burada Fuzûlî aşk yarasının meydana getirdiġi yaranın vücudunu süslemesinden zevk aldıġını söylüyor.

6. Aşk ateşiyle yanan gönlüme senin derdinin taze taze yaraları bu hırslı insana altın biriktirmek gibi tatlı gelir.

Ateşle daġlamak suretiyle meydana gelen yara, şeklinden ve kırmızılıġından dolayı altın paraya benzetilmiştir.

7. Ey Fuzûlî! Dünyanın bütün nimetlerini gördüm. Sevgilinin yü zü gibi tatlı hiç nimet görmedim.

17. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Ezel kâtibleri uşşak bahtın kara yazmışlar
Bu mazmun ile hat ol safha-i ruhsâra yazmışlar
- 2 Havâs-ı hâk-ı pâyun şerhini tahkik idüp merdüm Gubâr
ilen beyâz-ı dîde-i hun-bâra yazmışlar
- 3 Gülistanı ser-i kuyun sıfatın bâb bâb ey gül Hat-ı reyhan
ile cedvel çeküp gülzâra yazmışlar
- 4 İki satr eyleyüp ol iki mey-gûn la'ller vasfın Görenler her
birin bir çeşm-i gevher-bâra yazmışlar
- 5 Girüp büt-hâneye kulsan tekellüm can bulur şeksüz
Musavvirler ne suret kim der ü dîvâra yazmışlar
- 6 Muharrirler yazanda her kime âlemde bir rûzî Mana her gün
dîl-i sad-pâreden bir pare yazmışlar
- 7 Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnûn vasfın ehl-i derd Fuzûlî
adını gördüm ser-i tûmâra yazmışlar

17. GAZEL

1. Ezel gününün kâtipleri âşıkların bahtını kara yazmışlar. Bu nun iffnTaimm güzelin yanağını sayfasına yazmışlar.

Mazmun: Yazının içinde anlatılmak istenen gizli mânâdır. Divan şiirinde yüzdeki ayva tüyleri yazıya benzetilir. Âşığın bahtının karalığının güzelin yüzüne yazılması, âşığın sevgilinin yüzünün güzelliğine âşık olup ıstırap çekeceği anlamındadır.

2. Ayağının toprağının niteliğini inceleyen insan (göz bebekleri) onun niteliklerini toz gibi ince yazı ile kan saçan gözün beyazına yazmıştır.

Merdüm kelimesi hem insan hem de gözbebeği **anlamında** tevriyeli kullanılmıştır. Gubar kelimesinde de tevriye vardır. Bir anlamı tozdur; diğeri gubarî denen ince bir yazı çeşididir. Eskiden mürekkep yapmak için siyah toz kullanıldığına da işaret edilmiştir. Âşık sevgilinin ayağının toprağını gözüne sürme olarak çekmesi ve gözün beyazındaki ince damarların gubarî yazıya benzemesi de düşünülmüştür.

3. Ey gül (sevgili)! Gül bahçesi gibi olan köyünün vasıflarını reyhani yaza ile cetvel çekip bölüm bölüm gülzara yazmışlar.

Reyhan kelimesi güzel kokan ufak yapraklı bir ot ve reyhani **yazı denen bir** çeşit yazı anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Cetvel kelimesi de tevriyeli olup cetvelle sayfa kenarlarına çekilen çizgi ve bahçelerde çiçek tarhlarının kenarından geçen su yolu. Bâb bâb kelimesi de tevriyeli olup kitap bölümü ve bahçelerde çiçek, sebze vb. ekmek için yapılan bölmeler ki, ark denir. Bâb bâb, hat-ı reyhan, cetvel ve yazmışlar kelimeleriyle mûraat-ı nazir sanatı yapılmıştır. Ayrıca sevgilinin mahallesi gülistana benzetilmiştir. Gülistan, gülzar, bâb bâb, su cetveli kelimelerinde iham-ı tenasüp sanatı vardır.

4. Dudağını görenler şarap renkli o iki la'lin (iki dudağın) vasfını iki satır eyleyip her birini inci yağdıran bu göze yazmışlar.

5. Sevgilim, puthaneye girip konuşsan orada ressamın duvara ve kapiya çizdikleri ne kadar resim varsa şüphesiz hepsi canlanır.

6. Ezel günü yazıcıları, dünyada herkesin günlük rızkını yazdıklarında, bana yüz parça olmuş gönülden her gün bir parça yazmışlar.

7. Dert sahipleri, Vamık'ın, Ferhad'ın Mecnun'un hikâyesinde onların vasıflarını yazdıkları zaman Fuzûlî'nin adım sayfanın basma yazdıklarını gördüm.

Yuvarlanarak katlanan kâğıda tumar denir. Eskiden resmi yazılar, mektuplar, kâğıda uzunlamasına yazılır, sonra yuvarlanıp katlanarak bağlanırdı.

18. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Hansı gülsen gülbünü serv-i hırâmânunca var Hansı gülbün üzre gönce la'I-i handânunca var
- 2 Hansı gülzâr içre bir gül açılır hüsnün kimi Hansı gül bergi leb-i la'I-i dūr-efşânunca var
- 3 Hansı bağun var bir nahli kadün tek bârver Hansı nahlün hâsılı sîb-i **zenahdânunca var**
- 4 Hansı hûnî sen kimi cellâda olmuşdur esîr Hansı cellâdun kıhcı nevk-i müjgânunca var
- 5 Hansı bezm olmuş münevver bir kadün tek şem'den Hansı şem'ün şu'lesi ruhsâr-ı tâbânunca var
- 6 Hansı yirde tapılır nisbet sana bir genc-i İtüs Hansı gencin ejderi zülf-i perişânunca var
- 7 Hansı gülsen **bülbülin** dirler Fuzûlî sen kimi Hansı bülbül **nfilesi** feryâd ü efgânunca var

18. GAZEL

1. Hangi gül bahçesinin gül fidanı senin salınan servine (boyu na) benzer. Hangi gül fidanı üzerindeki gonca, gülen la'lin (dudağın) gibidir.

Lal, kırmızı renkli, kıymetli bir mücevherdir. Lal renginden dolayı Divan şiirinde dudağa benzetilir. Burada istiare yoluyla dudak yerinde kullanılmıştır.

2. Hangi gül bahçesi içinde senin güzelliğin gibi bir gül açılır. Hangi gül yaprağı senin inci saçan lal gibi kırmızı dudağına benzer.

3. Hangi bağın senin boyun gibi meyve veren bir fidanı vardır. Hangi fidanın meyvesi senin çenenin elmasına benzer.

4. Hangi kan dökücü senin gibi cellada esir olmuştur. Hangi celladın kılıcı senin kirpiklerinin ucu gibi sivridir.

5. Hangi meclis senin boyun gibi bir mumdan aydınlanmış. Hangi mumun alevi senin parlak yüzün gibidir.

6. Hangi yerde senin güzelliğine benzer bir hazine bulunur. Hangi hazinenin yılanı senin dağılmış saçma benzer.

Eskiden hazinelerin viranelerde bulunduğu ve hazineye bir ejderhanın (yılan) bekçilik yaptığına inanılmış. Divan şiirinde uzun saç yılanı, zencire ve zünnara (papazların bellerine bağladıkları siyah kuşak) benzetilir.

7. Fuzûlî, hangi gül bahçesinin bülbülü senin gibidir derler. Hangi bülbülün inlemesi senin feryat ve figanına benzer.

19. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var**
- 2 N'ola kan tökmekde mahir olsa çeşmüm merdümü Nırtfe-i kâbildürür gamzen kimi üstadı var**
- 3 Kıl tefâhur kim semin hem var men tek âşıkun Leyli'nün Mecnûn'ı Şîrîn'ün eğer Ferhâd'ı var**
- 4 Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle Derde yoh sabrı anun her lahza nün feryadı var**
- 5 Eyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur Her kimün kim devr çevrinden dil-i nâ-şâdı var**
- 6 Gezme ey gönlüm kuşu gafil fezâ-yı ıskda Kim bu sahranın güzergâhında çok sayyâdı var**
- 7 Ey Fuzûlî ısk men'in kılma nâsıhdân kabul Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var**

19. GAZEL

1. Bende Mecnun'dan daha çok aşıklık yeteneği vardır. Sevgide sadakat gösteren âşık benim, Mecnun'ün ancak adı var.

2. Gözbebeğimin kan dökmekte usta olduğuna şaşılmaz. O kabiliyetli bir tohumdur ve gamzen gibi bir üstadı vardır.

Kabil tevriyeli kullanılmıştır. Âdem'in oğlu olup kardeşi Habil'in kanım döken kişi ve kabiliyetli anlamlarındadır. Merdüm kelimesi de tevriyeli kullanılmıştır. İnsan ve gözbebeği anlamlarındadır. Gözbebeği hem kabiliyetli, hem de Kabil'in tohumundan geldiği için gamze gibi bir de kan dökücü ustası olunca çok kan dökecektir. Kan dökmek bir deyim olup mecazlı kullanılmıştır. Kan dökmekte usta olması gözün kanlı yaş dökmesinden kinayedir.

3. Eğer Leylâ'nın Mecnun'u Şîrin'in Ferhâd'ı varsa, senin de benim gibi âşığın olduğu için övünmelisin.

4. Ey gül! Ben temkinli, sabırlı insanım, beni bülbüle benzetme. Onun benim gibi derde sabrı yok, her lâhza bin feryadı vardır.

5. Halim öyle kötü ki, devrin zulmünden dolayı kimin gönlü mahzun olsa, benim halimi görünce neşelenir (kendi haline şükrederek sevinir).

6. Ey gönlümün kuşu! Aşk göğünde gafil uçarak gezme. Çünkü bu sahranın (aşk sahrası) yollarında çok avcısı vardır.

7. Ey Fuzulî! Nasihatçının aşkı engellemesini kabul etme. Onun nasihati aklın tedbiridir, bir temeli var sanma.

20. GAZEL

Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'ilü/Fa'ûKkî

- 1 Ey gül ne aceb silsile-i müşg-i terün var Ve
y serv ne hoş cân alıcı işvelerim var
- 2 Acıtdı meni acı sözün tünd nigâhun
Ey nahl-i melâhat ne aceb telh berün var
- 3 Peykânları ile doludur çeşm-i pür-âbum Ey
bahr sağınma senün ancak güherün var
- 4 Ol seng-dile nâle-i zârun eser itmiş Ey
dil sana bu zevk yeter tâ eserin var
- 5 Işk içre gönül düne ki men bî-hodem ancak
Ey gafil özünden senün ancak haberün var
- 6 Çoh bahduguna gamze ilen bağrın üzersen
Her kime ki banmazsan anunla nazaran var
- 7 Işk ehline ol mâh Fuzûli nazar itmiş
Sen hem özünü göster eğer bir hünerim var

20.
GAZEL

1. Ey gül (sevgili)! Ne acayip (hayret verici) taze misk kokulu zincirin (saçın) var. Ve ey servi (sevgili)! Ne hoş can alıcı işvelerin var. Sevgilinin yüzü güle, boyu serviye benzetildiğinden gül ve serv kelimeleri açık istiare yoluyla sevgili yerine kullanılmıştır.

2. Acı sözün, sert bakışın bana elem verdi. Ey güzellik fidanı! Ne belâlı acı meyven var.

Birini acıtmak: Birini üzme, acı vermek.

3. Yaş dolu gözüm sevgilinin attığı okların temrenleriyle doludur. Ey deniz! Sadece senin incin var zannetme.

4. Ağlayıp inlemen o taş yürekliye (sevgili) tesir etmiş. Ey gönül! İnleme gibi bir eserin var oldukça sana bu zevk yeter.

5. Gönül, aşk içinde yalnız ben kendimden geçtim deme. Ey gafil! Ancak senin kendinden haberin var (başkalarının durumunu ne bileceksin).

6. Yan bakışınla (gamze) baktığın çok kimsenin bağrını parçalarsın. Her kime bakmazsan ona iyilik ediyorsun demektir.

Birinin bağrını üzme: Bağrını parçalamak, içini üzme. 7. Fuzûlî, o ay yüzlü sevgili aşıklara bakıp teveccüh göstermiş. Eğer bir hünerin varsa, sen de kendini göster.

21. GAZEL

Mef'ûlü/Fâilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Tökdükçe kanunu ohun ol âsitân içer Bir
ylrdeem esir ki toprağı kan içer
- 2 Ehl-i zemâne kanına çok teşnedür zemîn
Kanın khnün tökerse felek ol zemân içer
- 3 Mey içmedin açılmaz imiş bâb-ı mağfîret
Sevgendler bu bâbda pîr-1 muğân içer
- 4 Ukbâda kevser istemesün rind-i meykede
Dünyâda bes degûltni mey-i ergavân içer
- 5 Gamzen görünmeyüp göze kanlar içer müdftm
Zâbid kimi ki badeni ilden nihân içer
- 6 Meyden egerçi tevbe virür il Fuzûlî'ye Ey serv
sen kadeh sunar olsan revân içer

2i. GAZEL

1. Okun kanuni döktükçe o eşik içer. Bir yerde esirim ki, toprağı kan içer (sevgilinin eşiğı yani onun bulunduğu yerin toprağı su yerine âşıkların kanını içer, aşkıyla âşıkları öldürür).

Eşik anlamına gelen âsitân kelimesi mecaz-ı mürsel yoluyla sevgilinin evi, eşiğın bulunduğu yer anlamında kullanılmıştır.

2. Yer (toprak), zamane halkının kanına susamıştır. Felek kimin kanun dökerse o zaman içer.

Beyitteki zemin ile zaman kelimelerinde cinas vardır.

. Şarap içmeden bağışlanma kapısı açamazmış. Bu konuda ihtiyar meyhaneci yeminler içer.

Mağfîret ^.^» *^<£££^, ilahfaşk, pîr-i vufî anlamda söylendiğini S^{ost}^y° , lm tır. Yemin içmek, Azeri leh^{mug}an ise, şeyh, Vf^T^Wr deyim olup içmek redifi

mlarak cinas yapılmıştır.

4 Meyhane rindi ahirette kevser istemesin. Ona dünyada içtiğı erguvan renkli şarap yetişmez mı?

, Şarabi elden gizli içen sofı gibi, yan bakışın göze görünmeyip daima kanlar içer. anlamındadır. Gam-

C^M görünmemek deyimi meca^ola^k^uğuiçin ^
ze karşısındaMne^bf^m.et.^J^Up öldürmek anlamındadır. Mü-vardır. Kan içmek deyimi de .^{mec}TM°" * ^jamıda kullanılır. Müda-dam kelimesi ***££
dj-j-JJ. • J^ ^ de kan birbMe.
SSrS^P —■ yemiştir.

6 Gerçi el Fuzûlî'ye şaraptan tevbe etmesini söylüyor da ey servi boyS Sen\adeh sunar o hemen **.

22. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'Üün/ Mefâ'üün

- 1 Dinriş her gonceye Ayırlıgıtm râzm sabâ dirkr
ti ağzm durmak olmaz korharam ey gül sana dirler
- 2 Esîr-i derd-i ışk u mest-i câm-ı hüsn çoh amma
Blüz meşhur olan Leyi! sana Mecnûn mana dirler
- 3 Senim mlhr ü vefa gösterdügün ağyara çoh gördüm
Galatdur kim seni btanihr omurlar bî-vefâ dirler
- 4 Sana dirler büt-i Çin zülfüne zürmâr söylerler
Zlbî hnftm yohlar küfr söylerler hatâ dirler
- 5 Masa dirierdi evvel bir melekdür sevdüğün amma
Görenler men faktrl gökten inmiş bir belâ dirler
- 6 Marîzi ışk akd-i zülfün eyler ârzû zira Mu'âllcler
bu mahlik derde müşkildür deva dirler
- 7 Fuzûli âşika dirler okur kim terk-İ ışk eyle
Dimezler mi hatâ tağyir kd hükm-i kaza dirler

22. GAZEL

1. Bahar rüzgârı, âşıklığının sırrını her goncaya söylemiş derler.
El ağzını tutmak olmaz. Ey gül! Korkarım sana da derler.

2. Aşk desndinm e*iri ve güzellik kadehinin sarhoşu çok ama meş-
hur olan biziz. Sana Leylâ, bana Mecnun derler.

3. Senin başkalarına sevgi ve vefa gösterdiğini çok gördüm. Sana
sevgisiz ve vefasız demeleri yanlışdır.

Okumak, Azeri Türkçesinde çağırarak, söylemek demektir ki.
Eski Anadolu Türkçesinde de bulunan bu kelime halk ağzında yaşa-
maktadır.

4. Sana Çin putu, saçma da zünnar derler. Hay imansızlar küfür
söylerler ve hata derler.

Zünnar, papazların siyah kuşağıdır. Siyahlığı ve uzunluğu
dola-yısıyle saç zünnara benzetilir. Hata kelimesi tevriyen kullanılmıştır.
Hata yanlış anlamında kullanıldığı gibi, Çin'in batısındaki Hutun
ülkesinin adıdır. Hata veya Hıta bçiminde kullandır. Ahunun
göbeğinden elde edilen misk bu ülkede elde edilir. Küfür kelimesi de
tevriyelidir. Küfrün bir anlamı da kara demektir. Çin ülkesi putlarıyla
meşhur olduğu gibi çin kelimesinin öteki anlamı «knmm»dır. Beyitteki
Çin, hata, küfür, zünnar kelimeleri saçla ilgili olup ihamı tenasüp sanatı
yapılmıştır.

5. Önceleri bana sevdiğin bir melektir derlerdi. Şimdi onu gö-
renler ben fakire gökten inmiş bir belâ derler.

6. Aşk hastası saçının düğümünü arzu ediyor. Çünkü doktorlar
bu tehlikeli derdin devası güçtür diyorlar.

Saç ipe, kemende benzetilir. Âşığın sevgilinin saçının düğümünü
arzulamasından kasıt, saçın düğümü ile asılmak istemesidir. Düğüm güç
açılması dolayısıyla müşkil kelimesi ile ilgilidir.

7. Âşık Fuzûlî'ye aşkı bırak diyenler, kaza ve kaderin hükmünü
değiştir diyerek yanlış söylemiyorlar mı?

23. GAZEL

Mefâ'îMin/Mefâ'Üün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Şifâ-yı vasi kadrin hecr ilen bîmâr olandan sor
Zülâl-i lal zevkin teşne-i didâr olandan sor
- 2 Lebün sırrın gelüp güftâra menden özgeden sorma Bu
pinhân nükteni bir vâkıf-ı esrar olandan sor
- 3 Göari yaşluların hâlin ne bilsün merdüm-i gafil
Kevâkib seyrini seb tâ seher bîdâr olandan sor
- 4 Habersüz olma fettan gözlerim çevrin çekenlerden
Habersüz mestler bî-dâdmı huşyâr olandan sor
- 5 Gamumdan sem' tek yandım sabâdan sorma ahvâlüm
Bu ahvâli şeb-i hicran menümle yâr olandan sor
- 6 Harâb-ı câm-ı ıskam nerkiş-İ mestün bilür hâlüm
Hârâbat ehlinim ahvâlini hammâr olandan sor
- 7 Mahabbet lezzetinden bî-haberdür zâhid-i gafil
Fuzûlî ışk zevkin zevk-i ışkı var olandan sor

23. GAZEL

L Kavuşma şifasının değerini ayrılık dârdı ile hasta olandan sor.
Lal gibi kırmızı dudağının tatlı suyunun arzusunu sevgilinin yüzünü
görmeye susamış olandan sor.

2. Dudağının sırrını benden başkasından sorma Bu gizli
nükteyi (benim gibi) sırları bilen birisinden sor.

3. Gaflet içinde uyuyan İnsan gözü yaşlıların halini ne bilsin. Yıl-
dızların seyrini gece sabaha kadar uyanık olandan sor.

Seyretmek tevriyeli **olup** temaşa etmek ve hareket etmek anlam
lannda kullanılmıştır. Gözyaşı yıldıza benzetilmiştir.

4. Fettan gözlerin cefasını çekenlerden habersiz olma. Ne yap
tıklarını bilmeyen sarhoşların zulmünü aklı başında olanlardan sor.

5. (Senin aşkının) gamından mum gibi yandım. Durumu sabah
yelinden sorma. Bu durumu ayrılık gecesinde benimle arkadaş olan
mumdan sor.

6. Aşk kadehinin harabıyım (aşk şarabı ile sarhoşum). Halimi
sarhoş gözün bilir. Meyhane ehlinin halini meyhaneciden sor.

Divan şiirinde nergis baygın **bakan** göze benzetilir. Sarhoş göz,
baygın **bakan** gözdür. Mest ve sarhoş gözün sıfatı olarak çok kullanılır.

7. Fuzuli, gafil sofu muhabbet lezzetinden habersizdir. Aşk zev
kini kendisinde aşk zevki var olandan sor.

24. GAZEL

Fâ'ilâtiin/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilüa

- 1 Âşiyân-ı mürğ-i dil zülf-i perîşânundadır Handa olsam ey peri
gönlüm sentin yanundadır
- 2 Işk derdiyle hoşem el çek ilâcumdan tabîb Kılma derman kim
helâküm zehri dermânundadır
- 3 Çekme dâmen nâz idüp üftâdelerden velun kıl Göklere
açılmasını eller ki dâmânundadır
- 4 Gözlerüm yaşın görüp şûr itme nefret kim bu hem Ol
nemekdendür ki la'l-i şekker-efşânundadır
- 5 Mesti hâb-ı nâz ol cem' it dil-i sad-pâremi Kim anun her paresi
bir nevk-i müjgânundadır
- 6 Bes ki hicrânundadır hâsiyyet-i kat'-ı hayât **Ol** hayât
ehline hayrânem ki hicrânundadır
- 7 Ey Fuzûli şem' veş mutlak açılmaz yanmadm **Tâblar kim**
sünbülinden rişte-i câmmdadur

24. GAZEL

1. Gönül kuşunun yuvası senin dağınık saçlandıdır. Ey peri (sevgili)! Nerede olsam gönlüm senin yanındadır.

2. Doktor! Aşk derdinden memnunum, bana lâç yapmaktan vazgeç, derdime derman arama. Çünkü ölümümün zehiri senin ilâcında-dır (yani doktorun ilacı ile aşk derdinden kurtulması, şair için ölüm demektir).

3. Naz edip düşkünlerden (aşıklardan) eteğini çekme. Eteğine sarılan ellerin göklere açılmasından (bedduasından) kork.

4. Gözlerimin yaşını tuzlu görüp nefret etme. Çünkü bu da senin şeker saçan ağzının tuzundandır.

Gözyaşları tuzludur. Gözü yakar ve kızartır. Lal açık istiare ile dudak yerinde kullanılmıştır. Dudak da kırmızıdır. Divan şiirinde dudağın lale benzetildiğini yukarıda açıklamıştık. Dudağın şeker saçması tatlı ve güzel konuşmasıdır. Gözyaşındaki tuzun sevgilinin ağzındaki tuzla aynı oluşu, insanın ağzının suyunun tuzlu olmasından dolayıdır. Tuz acı olmakla beraber yemeğe tat verir. Sevgilinin ağzının suyu da asığa zevk verir. Tuz ile şeker arasında tezât sanatı vardır.

5. Naz uykusuyla sarhoş ol da yüz »parça olmuş gönlümü bir ara ya topla. Çünkü onun her parçası bir kirpiğinin ucundadır.

Sevgili naz uykusuyla sarhoş olunca gözlerini süzerek baygın bakacaktır. Böylece sevgilinin her bir kirpiğinin ucunda bulunan gönlünün parçaları bir araya toplanmış olacaktır. Fuzuli, «cem'-i dil» ve «cem'iyet-i hatır» tamlamalarını çok kullanır «perîşânî-i dil» veya «pe-rîşânî-i hatır» karşılığıdır. Gönlün toplu olması, rahat ve memnun olması demektir.

6. Ayrılığında, hayatı sona erdirmek özelliği vardır (yani ayrılığın insanı öldürür). Senin ayrılığında yaşayabilenlere hayranım.

7. Ey Fuzûli! Sevgilinin sünbül gibi saçından dolayı canının ip-liğindeki kıvrımlar mum gibi yanmadan kesinlikle açılmaz.

Vücut muma, can mumun fitiline benzetilmiştir. Can ipliğindeki kıvrımlardan maksat, ıstıraplardır. Şairin canı sevgilinin sünbül gibi olan saçını düşünerek ıstıraptan kıvrılıp bükülmüştür. Burada saçın sünbüle benzetilmesi kıvrım kıvrım olduğundan dolayıdır. Saç rengi ve kokusu sebebiyle de sünbüle benzetilir. Can ipliğindeki kıvrımlar mum gibi yanıp tükenmedikçe açılmaz yani ölmedikçe ıstıraptan kurtulun-maz denmektedir.

25. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 01 peri veş kim melâhat mülkinün sutânıdır Hükm
anun hükmi mana ferman anun fermârudur
- 2 Sürdi Mecnûn nevbetin şimdi menem rüsvâ-yı aşk Doğn
dirler her zaman bir âşıkun devrânıdır
- 3 Lâhza lâhza gönlüm odından şererlerdür çıhan Katre
katre göz töken sanman sirişküm kamdur
- 4 Çâklar cismümde tîğ-i ışkdan ayb itmenüz Kim cünûn
gülzânnım munlar gül-i handânıdır
- 5 Ey Fuzûlî ola kim rahm **ide** yâr efgânuna Ağlagıl
zâr anca kim zâr ağlamak imkâmdur

25. GAZEL

1. O peri gibi güzel, güzellik ülkesinin sultanıdır. Bu ülkede hüküm onun hükmü, ferman onun fermanıdır.
2. Mecnun nöbetini sürdürdü. Şimdi aşkın rüsvası (aşkta dile düşen) benim.
3. Gözümün katre katre döktüğünü gözyaşı kam sanmayın. Onlar gönlümün ateşinden sık sık çıkan kıvılcımlardır.
4. Göğsümde aşk kılıcından açılmış yarıkları ayıplamayın. Çünkü bunlar delilik gül bahçesinin açılmış gülüdür.
- Gül-i handan gülen gül demektir. Gül gonca halindeki daralmış sıkıntılı durumundan çıkıp açılarak ferahlamış olur. Aşk kılıcının şairin göğsünü parçalaması ile hasıl olan kanlı yarıklar hem rengi, hem de parça parça oluşu dolayısıyla açılmış güle benzetilmiştir.
5. Ey Fuzuli! Ola M, sevgili senin feryadına acır. Mümkün olduğu kadar ağla, inle.

26. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 **Memim kim bir leb-i handan için giryânlığum vardır Perîşân
turrarlar devrinde ser-gerdânhğum vardır**
- 2 **Yaşum taht-ı revândur tâc-ı zerrin şu'le-i ahum Görün
kim devlet-i ısk ile ne sultânlığum vardır**
- 3 **Yumulmaz eşk tuğyanında ansuz çeşm-i hun-bârum Hayâl-i
sûret-i cânâna hoş hayrânlığum vardır**
- 4 **Sirişküm gör meni ey ebr özünden kem hayâl itme Hevâ-yı ısk
ile nün sence eşk-efşânlığum vardır**
- 5 **Fuzûli câm-ı mey terkin kılup zühd ile takvîden Kamu dânâyâ
rûşendür bu kim nâ-dânlığum vardır**

26. GAZEL

1. (Sevgilisinin) gülen bir dudağı için gözyaşı dökmekteyim. Onun dağınık perişan Saçlarının devrinde başım dönmekte, perişan haldeyim.

2. Gözyaşım tahtı revan, ahimin alevi de başımda altın taçtır. Aşk devletinde nasıl bir sultanlığım olduğunu görün.

3. Sevgilinin yüzünün hayaline çok hayran olduğum için onun yokluğunda gözyaşlarını coşup taşığında (dahi) kan saçan gözüm hiç yumulmaz (onun hayaline hayran hayran bakarım).

Ağlayan göz açıktır. Suret kelimesi şekil ve yüz anlamlarındadır. Sevgilinin şeklinin veya yüzünün hayaline hayranlıktan dolayı gözün kapanmamasında hüsn-i ta'lil sanatı vardır.

4. Ey bulut! Gözyaşlanmı gör de beni kendinden daha aşağı sanma. Benim aşk havası ile döktüğüm gözyaşı senin yağmurundan bin defa daha çoktur.

Şair kendisini bulutla karşılaştırarak teşbih yapmaktadır. Hava kelimesi tevriyeli kullanılmış olup öteki anlamı arzu ve heves demektir. Hava ile bulut; aşk, neva (arzu), eşk kelimeleri mânâca birbirleriyle ilgili olup iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

5. Fuzûli! Zühd ve takva yüzünden şarap kadehini terkederek cahillik yaptığım bütün bilginlere açıktır.

Dana: Bilgili, bilgin, nâ-dan: Bilgisiz, cahil, bön demek **olup tezat** yapılmıştır. Zühd ü takva -. Dinin yasaklarından kaçınıp ibadetle uğraşmadır. Şarap kadehi Üe zühdü takva arasında da tezat vardır.

27. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Sâkiyâ câm dut ol âşık kim kayguludur Kaygu çekmek ne için câm ile âlem doludur
- 2 Telh güf târsuz olmaz leb-i yâr ey âşık Çoh heves eyleme ol şerbete kim ağuludur
- 3 Koyalum başı hum-i bade ayağına gelün Dutmamak olmaz anım hürmetini bir uludur
- 4 Munca kim kûh sıfat başuma daşlar urılır Dîde-i bahtum uyanmaz ne ağır yuhuludur
- 5 Dil-i pür-hûnuma yağdurma belâ peykâmn Hazer it şişeye nâ-geh zarar eyler doludur
- 6 Gönlümün zahmına peykânunı itdüm merhem Genc-i gamdur n'ola ger beyle demür kapuludur
- 7 Nerkisün fikri Fuzûli göz ü gönlümde gezer Dırtar âhû vatan ol virde id otlu suludur

27. GAZEL

1. Ey saki! O âşığa kadeh tut, çünkü kaygılıdır. Ne için kaygı çekmeli, âlem kadehle doludur (kaygı çekeceğine kadeh çeksin).

Dolu kelimesi boş karşılığı ve dolu kadeh anlamlarıyla tevriyeli kullanılmıştır. Saki, kadeh, dolu kelimeleriyle ihamı tenasüp sanatı yapılmıştır.

2. Ey âşık! Sevgilinin dudağı acı sözsüz olmaz. O şerbete çok heves etme ki ağılıdır.

Acı söz deyiminde mecaz vardır. Dudak ve şerbet ile acı ve ağı kelimelerinde müraat-ı nazir sanatı vardır.

3. Gelin başımızı şarap küpünün ayağına (dibine) koyalım. Hürmet etmemek olmaz. O bir uludur.

Eskiden padişahın veya büyük bir kimsenin ayağına baş koymak veya ayağını öpmek suretiyle saygı gösterilirdi: Hürmet kelimesinde tevriye vardır. Saygı ve haramlık anlamlarında kullanılmıştır. Müslümanlıkta şarap haramdır. Hürmetin haramlık anlamı ile bade arasında ihamı tenasüp bulunmaktadır. Baş ile ayakta tezat vardır.

4. Başıma dağ gibi bunca taşlar vurulduğu halde bahtımın gözü uyanmaz, ne ağır uykuludur.

5. Kan dolu gönlüme belâ okunu yağdırma sakın, şişeye birden zarar verip kırar, çünkü doludur.

Divan edebiyatında gönül şişeye benzetilir. Şişe gibi çabuk incinir, kırılır. Gönlün kanla dolu olması ıstırap ve keder dolu olduğunu ifade eden bir deyim olup gönlüde kan bulunmasından kinayedir.

6. Okunun temrenini gönlümün yarasına merhem ettim. Gönlüm gam hazinesidir. Böyle demir kapılı obuasına şaşılmaz.

Gönül hazineye, ok temrenleriyle dolu gönül yarası da hazinenin demir kapışma benzetilmiştir.

7. Nergise benzeyen gözünün düşüncesi Fuzûli'nin gözünde ve gönlünde gezer. (Nitekim) ahu otlu ve sulu yerleri vatan edindir.

Otlı, sulu yer, otu ve suyu bol olan yer anlamında kullanıldığı gibi, ot kelimesi tevriyeli olup ateş anlamında gönül ile ilgilidir. Gönül ile ot, göz ile sulu kelimeleri arasındaki ilgi dolayısıyla beyitte düzensiz leff ü neşr vardır.

28. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Hüsnün oldukça füzûn ışk ehli artuk zâr ohır
Hüsn ne mikdâr olursa ışk ol mikdâr olur**
- 2 Cennet için men' iden âşıkları dîdârdan Bilmemiş
kim cenneti âşıklarım didâr olur**
- 3 Aşk derdinden olur âşık mizacı müstakim
Âşıkun derdine derman itseler bîmâr olur**
- 4 Zâhid-i bî-hod ne bilsün zevkini ışk ehlinim
Bir aceb meydûr mahabbet kim için huşyâr olur**
- 5 ışk sevdasına sarf eyler Fuzûlî ömrini
Bilmezem bu hâb-ı gafletten kaçan bîdâr olur**

28. GAZEL

1. Senin güzelliğın arttıkça, âşıkların ağlayıp inlemeleri daha ok artar. Güzellik ne ölçüde olursa, aşk da o ölçüde olur.
2. Cennet için âşıkları sevgilinin yüzüne bakmaktan men eden mse, âşıkların cennetinin sevgilinin yüzü olduğunu bilmemiş.
3. Âşığın mizacı aşkın derdiyle sağlıklıdır. Aşığın derdine der-an etseler aşık hasta olur.
4. Kendinden geçmiş sofu, aşk ehlinin zevkini ne bilsin. Sevgi öyle acayip bir şaraptır ki, onu içenin aklı başına gelir.
5. Fuzûlî ömrünü aşk sevda^{ci}na harcıyor. Bu gaflet uykusundan ne zaman uyanır bilmem.

29. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 **Meni zikr itmez il efsâne-i Mecnûn'a mâildür Ne benzer
ol mana derdi anun takrire kâildür**
- 2 **Beyâbân-gerd Mecnûn'dan gam ü derdüm su'al itmen Ne
bilsün bahr hâlin ol ki menzilgâhı sâhildür**
- 3 **Menüm tek olabihnez şöhre-i şehri belâ Mecnûn Kabul
eyler mi bu rüsvalığı her kim ki âkildür**
- 4 **Ne müşkil hâli olsa âşıkun ma'şûk ider çare Ger ol
bî-derd bilmezse bu hâli hâl müşkildür**
- 5 **Firak eyyamı seyl-âb-ı sirişkünden haber dutmaz
Kıyamet mâcerâsmdan gör ol zâlim ne gâfrldür**
- 6 **Fakîh-i medrese ma'zûrdur inkâr-ı ışk itse Yoh özge
ilmine inkârumuz bu ilme câhildür**
- 7 **Fuzûlî il seni Mecnûn'dan efzûn dir melâmetde Muna münkir
degül Mecnûn dahi malûle kâildür**

29. GAZEL

1. El beni anmaz, Mecnun'un efsanesine ilgi gösterir. Mecnun bana nasû benzer, onun elerdi anlatılabilir (benimkisi ise dille ifade edilemezi .

2. Benim gamımı ve derdimi çölde dolasan Mecnûn'dan sormayın. Sahilde oturan denizin tehlikeli durumunu ne bilsin.

3. Mecnun benim gibi belâ şehrinin meşhuru olamaz. Akıllı olan kimse bu rüsvalığı kabul eyler mi? (Mecnun'un aklı başında olmadığı çüi aşk şehrinde benim gibi rezil rûsva olmamıştır.)

4. Âşığın durumu ne kadar güç olsa, sevgili ona çare bulur. Eğer dertsiz (sevgili) bu durumu bilmezse işte o zaman durum güçtür.

5. Ayrılık günleri gözyaşı selinden (sevgilinin) haberi yoktur. Bak, o zalim kıyamet gününün macerasından (sorgu sualinden) nasıl gafildir.

Macera tevriyeli olup kelimenin kök anlamı akan şey demektir. Mecaz anlamı, insanın başından geçen olaydır. Maceranın kök anlamı ile gözyaşı seli arasında ihamı tenasüp vardır.

6. Medrese fakihi (hukuk bilgini) aşkı inkâr etse mazurdur. Onun diğer ilimleri bildiğini inkâr etmiyoruz ama bu ilimde (aşk ilmi) cahildir.

7. Fuzûlî, el senin Mecnûn'dan daha çok ayıplandığını söylüyor Bunu Mecnun da inkâr etmez, doğruyu kabul eder.

«**Bunu Mecnun da** inkâr etmez» sözünde Mecnun sözü tevriyeli-dir. Deli dahi doğruyu ,akla uygun olanı inkâr etmez **anlamında** da **kul-**
lanılmıştır.

30. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Perişan halk-ı âlem âh u efjgfin itdüğümdendür
Perişân olduğum halkı perişan itdüğümdendür
- 2 Ten-i zârumda derd-i ışk gün günden füzûn olmak Yeten
bî-derde tedbîr ile derman itdüğümdendür
- 3 Gözüm kim bağrumun kanın töker pergâle pergâle
Dem-â-dem ârzû-yı la'l-i cânân itdüğümdendür
- 4 Degül bî-hûde ger yağsa felekden başuma daşlar Binasın
tîşe-i ahumla vîrân itdüğümdendür
- 5 Kaçan rüsvâ olurdum kan yudup sabr idebilseydüm
Melâmet çekdiğüm bî-hûde efgân itdüğümdendür
- 6 Hatâ senden degül cismüm ohundan bî-nasîb olmak Habâb-ı
eşk-i gül-gûn içre pinhân itdüğümdendür
- 7 Fuzûlî ihtilât-ı merdüm-i âlemden ikrâhum Perîveşler
hayâlin mûnis-i cân itdüğümdendür

30. GAZEL

1. Ah ve figan ettiğimden dolayı dünya halkı perişandır. Perişan olduğum halkı perişan ettiğim içindir.

2. İnleyen tenimde aşk derdinin günden güne artması her gelen dertsizle derman etmek için tedbir aldığımındandır (yani dertsizlere derman edebilmek için tedbir alıp aşkı artırıyorum).

Âşıklar dertsiz insanı hasta sayarlar. Fuzûlî, yanına gelen her dertsizle dert verip dermana kavuşturmak için derdini artması hususunda tedbir aldığını söylüyor.

3. Her an sevgilinin lal gibi kırmızı dudağım arzu ettiğimden gözüm bağrımın kanını parça parça döker.

Lal kırmızı ve kan arasında renk ilgisi vardır.

4. Abımın kazması ile feleğin binasını viran ettiğimden gökten başıma taşlar yağsa bokuna değildir.

Felekten başa taş yağmak, felekten zulüm görmek yani talihsizlik anlamındadır. Fuzûlî ettiği ahlârla feleğin binasını yıktığı için başına taşların yağdığını söyleyerek hüsn-i talî sanatı yapmıştır.

" Kan yutup sabredebilseydim rezil rüsva olur mu idtâ, halkın beni ayıplamasını çekmem boş yere feryad ettiğimdir.

6. Osmimin, attığın oktan nasibini almamasının hatası senden değildir. Vücudumu gül renkli (kanlı) gözyaşı kabarcığının içinde gizlediğimdir.

Sevgilinin okuna hedef olmak şairi daima memnun eder. Şairin vücudu etrafını çeviren gül renkli (kanlı) gözyaşlarının üzerindeki hava kabarcığının içine gizlenecek kadar kılçülüp yok olduğundan sevgilisinin attığı oktan nasibini alamamıştır.

7. FuzûlîMünya halkıyla kaynaşmaktan ıfMtot edişim peri gibi güzellerin hayalini canıma arkadaş ettiğimdir.

Ierdüm (insan), peri, hayal, can kelimelerinde ihâm-ı tenasüp sanatı vardır. Perinin güzel olduğuna ve gözle görünmeyip insanlardan kaçtığına inanılır. Fuzulî, peri gibi güzellerin hayalini kendisine can yoldaşı ederek sevgisinin yüceliğini ve maddi hazlarla İlgi bulunmadığını gösteriyor.

31.
GAZEL

Mef ulü/Mefâ'îlü/Mefâ' îlü/Fa ulun

- 1 Âh eyledüğüm serv-i hırâmânun içündür
Kan ağladuğum gonce-i handânun içündür
- 2 Ser-geşteliğüm kâkûl-i müşgînün ucından Âşûf
tellğüm zülf-i perişanın içündür
- 3 Bîmâr tenüm nerkis-i mestün eleminden Hunin
cigerüm Ia'l-i dūr-efşânun içündür
- 4 Yahdum tenümi vasi günü şem' tek amma Bil kim
bu tedârük şeb-i hicrânun içündür
- 5 Kurtarmağa yağma-yı gamundan dil ü canı
Sa'yüm nazar-ı nerkis-i fettânun içündür
- 6 Cân vir gönül ol gamzeye kim munca zemandur . Cân
ile seni besledüğüm anun içündür
- 7 Vâ'iz bize dün dūzahı vaf Stdi Fuzûlî Ol vaf
senün külbe-i ahzânun içündür

31.
GAZEL

1. Ah eylediğim salınan servin (boyun) içindir. Kan ağladığım gülen goncan (ağzın) içindir.

2. Avareliğime misk kokulu kâkûlün sebeptir. Düşkünlüğüm perişan saçların içindir.

3. Sarhoş nergisinin (gözünün) üzüntüsünden vücudum hastadır. İnci saçan la'lin (dudağın) için ciğerim kan doludur.

Nergis, baygın bakan göze benzetilerek istiare yoluyla göz yerinde **kullanılmıştır**. Baygın bakan göz için sarhoş ve hasta sıfatları da **kullanılır**. **Bu bakımdan** hasta kelimesi göz Ue de ilgilidir. Dudağın inci saçmasından inci gibi dişler kastedilmiştir. Lal ile kanlı ve ciğer renkleri, inci ile lal mücevher olmaları dolayısıyla birbirleriyle ilgili olup tenasüp sanatı yapılmıştır. İnci ile lal renk bakımından tezatlıdır.

4. Kavuşma günü vücudumu mum gibi yaktım. Bu hazırlığın ayrılık gecesi için olduğunu bil (yani vücut yok olunca gönül ayrılık gecesine daha çok dayanacaktır).

5. Gönlü ve canı gamın yağma etmesinden kurtarmaya çalışmam senin fettan nergisinin (gözünün) teveccühünü kazanmak içindir.

6. Ey gönül! Sevgilinin o süzgün yan bakışına canını ver. Bunca zamandır seni can ile beslediğim onun içindir.

7. Fuzûlî, vaiz dün bize cehennemi anlattı. Onun anlattıkları senin hüznler evin içindir (yani vaizin anlattığı cehennem senin hüznler evinin tıpkısıdır).

Külbe-i ahzan, hüznler kulübesi demektir. Yakup Peygamber oğlu Yusuf'u kaybedince kulübesinde çok üzüntülü günler geçirmiş, ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Bu yüzden Ya^kub'un evine külbe-i ahzan, **beytül-hazen gibi adlar** verilmiştir.

32. GAZEL

Fe'îlâtün/Fe'îlâtün/Fe'îlâtün/Fe'îlün

- 1 Serv-i âzâd kadünle bana yeksan görünür
Neye ser-geşte olan bahsa hırâman görünür
- 2 Can görünmez diseler tende inanman nişe kim
Lutfdan her nice bahsam tenüne can görünür
- 3 Direm ahvâlümi canana lalam arz veli
Görebilmen özümü anda ki canan görünür
- 4 Ey diyen sabr kıl âh eyleme yâri göricek
Mana düşvârdur ol ger sana asan görünür
- 5 Sordum ahvâlümi ışıında münecimlerden
Bahdılar tâli'evine didiler kan görünür
- 6 Ne kemân-dârsm ey meh ki atup gamze olun
Yıhduğun saydda ne zahm u ne peykân görünür
- 7 Bir sanem zülflne gûyâ ki virüpdür gönlin Ki
Fuzûlî'nin inen hâli perişan görünür

32. GAZEL

1. Düzgün boylu servi bana senin boyunla aynı görünür. Başı dönen kimse nereye baksa yürüyor görünür.

2. Tende can görünmez deseler inanmam. Çünkü senin tenine her ne zaman baksam latifliginden içindeki can görünür.

Lutf, letafet latiflik demektir. Latif: 1. Güzel, 2. Şeffaf, maddeden sıyrılmış olan anlamlarına gelir. Sevgilinin teni o kadar şeffaftır ki, balonca tenin içindeki can görünür. Latif aynı zamanda Tanrının sıfatlarındandır.

3. Durumumu canana arzedeyim derim, fakat cananın görüldüğü yerde kendimi göremem (kendimden geçerim).

4. Ey yâri görünce ah eyleme sabret diyen kişi! Bu sana kolay görünüyorsa da bana güçtür.

5. Sevgilinin aşkında ahvalimi münecimlerden sordum. Talih evine baktılar kan görünüyor dediler (yani aşkta ölüm olduğunu söylediler).

Münecim, yıldız ilmiyle uğraşan kimsedir. Eskiden inancına ve yıldızlar arasında ilgili bulunduğu inanıldığından insan talihini iyi yahut kötü olduğu yıldızına bakılarak haber verilirdi. Bu inanç bugün de yaşamaktadır.

6. Ey ay yüzlü sevgili! Nasıl yay çekici bir avcısın ki, gamze (süzgün yan bakış) okunu atıp yere yıktığın avda ne yara ne de okun temreni görünür.

7. Fuzûlî'nin hali pek perişan görünüyor. Sanki gönlünü bir güzelin zülfüne vermiştir.

Fuzûlî'nin perişanlığı sevgilinin saçından dolayıdır. Sevgilinin saçları da perişandır, dağınıktır. Sevgilinin saçları dağınıkça âşğın da sevgisi ve perişanlığı artar. Perişan ile zülf arasında tenasüp vardır.

33. GAZEL

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Sabrum alup felek mana yüz min belâ virür
Az olsa bir meta' ana il çoh bahâ virür
- 2 Düşdüm belâ-yı ıska hıredmend-î asr iken ti
şimdi menden alduğı pendî mana virür
- 3 Sanman aceb rutab yirine virse lal-i ter
Nahlî ki kan yaşum ana neşv ü nema virür
- 4 Hâk-i deründür ol ki dün ü gün sevâb için
Hem aya sürme hem güneşe tûtiyâ virür
- 5 Kılmaz kabul sûret-i ikbâli munca kim
Âyine-i vücûduma cevrun cila virür
- 6 Ney kimi cismüm oldı ohundan delük delük
Dem urduğumca yirlü yirinden sadâ virür
- 7 Her derdsüzden umma Fuzûli devâ-yı derd
Sabr eyle ol ki derd virüpdür deva virür

33. GAZEL

1. Felek sabrımı alıp yerine bana yüz bin belâ verir. Bir mal az olursa el ona çok para verir.

Felek yüz bin belâ vererek Fuzûlî'nin sabrını çok pahalıya almış oluyor. Tıpkı malın az olunca pahalıya satılması gibi. Şair sabrın herkeste bulunmayıp kendisinde bulunduğunu söylüyor.

2. Asrın akıllısı; iken aşk belâsına düştüm. El benden aldığı nasihati şimdi bana veriyor.

3. Kanlı gözyaşım ile sulanarak yetişmiş bir fidan, hurma yerine parlak la'l verirse hayret etmeyin.

4. Senin kapının toprağı, gece gündüz sevap için hem aya sürme hem de güneşe tutya verir.

Tutya yani çinko göz hastalığına iyi geldiğı ve gözün görüş gücünü artırdığı için sürme yapıp göze çekilir. Güneş ve ay sevgilinin kapısının toprağını gözlerine sürme olarak çektikleri için parlaktırlar. Teşhis, leff ü neşr ve mübalağa sanatları yapılmıştır.

5. Senin çevrin ve cefan vücudumun aynasını bu kadar cilala dığı halde ikbal ve saadetin yüzünü göstermez.

Cilalanarak parlatılan ayna yüzü iyi gösterir. Şairin vücudunu sevgilinin cevru cefası o kadar cilaladığı halde, ikbal ve saadetin yü zünü göstermemektedir.

6. Vücudum okundan ney gibi delik delik oldu. Nefes verdikçe her yerinden şada verir.

Sevgilinin attığı oklar zayıflıktan kurumuş vücudunu ney gibi delik delik yapmıştır.

7. Fuzûlî, her dertsizden derdine derman umma. Sabret derdi veren (Tanrı) devasını da verir.

34. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 **Gönülde min gamum vardır ki pinhân eylemek olmaz
Bu hem bir gam ki il ta'nından efgân eylemek olmaz**
- 2 **Ne müşkil derd olursa bulmur âlemde dermanı
Ne müşkil derd imiş ıskun ki derman eylemek olmaz**
- 3 **Fena mülkine çoh azm itme ey dil çekme zahmet kim Bu
tedbir ile def'-i derd-i hicran eylemek olmaz**
- 4 **Şahın gönlüm yıharsın pendden dem urma ey nâsih
Hevâ-yı nefis ile bir mülki vîrân eylemek olmaz**
- 5 **Dehâmın üzre la'lün istemiş dil defi müşkildür
Görinmez hiç cürmi yoh yire kan eylemek olmaz**
- 6 **Du'âlar eylerem menden yana bir dem güzâr itmez Ne
çâre sihr ile servi hırâmân eylemek olmaz**
- 7 **Fuzûlî âlem-i kayd içresin dem urma ıskundan
Kemâl-i cehl ile da'vâ-yı irfan eylemek olmaz**

34. GAZEL

1. Gönülde gizlenemeyen bin gamın vardır. Elin ayıplamasından dolayı ah ve figan edemeyişim de ayrı bir gamdır.
2. Dünyada ne kadar güç dert olursa olsun çaresi bulunur. Senin aşkın ne güç dert imiş ki çaresi bulunmuyor.
3. Ey gönül! Yokluk ülkesine gitmeyi çok İsteme. Zahmet çekme, çünkü ayrılık derdinden kurtulunamaz.
4. Ey nasibatçı! Sakm öğüt vereyim deme, gönlümü yıkarsın. Nefsin arzusu ile bir mülkü viran eylemek olmaz.
Dem kelimesinin nefes anlamı ile arzu ve heves anlamındaki nevanın hava anlamı arasında dham-ı tenasüp sanatı vardır. Bir ülkeye benzetilen gönlün yıkılması ile viran, nasihatçinin nasihati ile heva-yı nefis arasındaki ilgi ve benzetmelerle leff ü neşr sanatı yapılmıştır.
5. Gönül ağzındaki lal gibi kırmızı dudağını istemiş. Bu isteğinden vazgeçmesi zordur. Hiç suçu görünmüyor. Yok yere kan eylemek olmaz.
Divan edebiyatının güzellik anlayışında ağzın çok küçük olması makbuldür. Noktaya, mim harfinin basma benzetilir. Hatta yok denecek kadar küçüktür. Sır (gizli), mevhum (var veya yok olduğu şüpheli) kelimeleriyle de ifade edilir. Beyitte ağızla ilgili olarak hiç, görünmez, yok kelimeleri bir araya getirilerek mûraat-ı nazir sanatı yapılmıştır.
6. Dualar ediyorum. Sevgili benden yana bir an bile gelmiyor. Ne çare büyü ile servi yürütülemez.
Dua kelimesi tevriyeli olup da'vet etmek anlamındadır. Davetler ediyorum, çağırıyorum anlamı da vardır. Büyü yapılırken rukye, azaim denen dualar okunur. Büyü ve sihir yapmakla servi yürütülemez demektir.
7. Fuzûlî, dünyaya bağlısın. Aşkından söz etme. Böyle tam cahillikle irfan (manevi bilgi! sahibi olma iddiasında bulunulmaz).

35. GAZEL

Fâ'ûâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ifâtün/Fâ'ilün

- 1 Râz-ı ıskun sahlaram İlden nihân ey serv-i nâz
Gitse başum sem' tek mümkün degül if şâ-yı râz
- 2 Hûblar mlhrâb-ı ebrûsına meyi itmez fakîh Ölse
kâfirdür müselmânlar ana kuman nemâz
- 3 Kimse ol bed-hûya izhâr idebilmez hâlûmi
Ey sürûd-ı nâle Tannıçün sen olgıl çâre-sâz
- 4 Kâlebüm görmüş tehi tökmek diler bir taze rûh
Berk-i ahum kim gelen peykânuna virmiş güdâz
- 5 Men hod öldüm ey türâbumdan olan sağâr müdâm
Rindler bezmin gezüp bir bir yetür menden niyaz
- 6 Hûb-sûretlerden ey nâsih meni men' itme kim
Pertev-i envâr-ı hurşîd-i hakîkatdür mecaz
- 7 Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmen n'eyleyem
Devr zâlim baht nâ-f ercâm taleb çoh ömr az

1. Ey naz servisi (sevgili)! Aslanın sırrını elden gizleyip gönülde saklarım. Mum gibi başım da gitse aşk sırrını açıklamam mümkün değildir.

«Başım gitse» başım kesilse yani ölsem anlamında deyimdir. Mum gibi başım gitse aynı zamanda mumun ucundaki yanmış fitilin kesilmesinden kinayedir. Çünkü mumun alevinin daha parlak olması için fitilin yanan kısmı kesilir. Eskiden mumun yanan kısmını kesmek için özel makas kullanılırdı.

2. Fakûi güzellerin kaşının mihrabına meyiletmez. Müslümanlar! Eğer o ölürse kâfirdir, ona cenaze namazı kılmayın.

Fakûi, fıkıh ilmi tahsil etmiş kimsedir. Fıkıh İslâm hukuku demektir ki, kaynağı hukukla ilgili Kur'an ayetleri ile Hz. Muhammed'in sözleridir. Fıkıh ayet ve hadislerle dayanarak ibadet kurallarını da düzenler. Fakih güzelliğin Tanrının bir lutfu olduğunu ve inşam Tanrı sevgisine yönelteceğini bilmez. Divan şiirinde kaş mikroba benzetilir.

3. O kötü huylu (cefakâr) güzele kimse halimi açamaz. Ey fer-yad nağmesi! Tanrı hakkı için sen yardımcı ol da halimi ona duyur.

4. Anımın yıldırım vücutumun 'kalıbının boş olduğunu görmüş. Senden gelen okların temrenini eriterek ona taze bir ruh dökmek istiyor.

5. Ben kendim öldüm. Ey toprağımdan yapılan kadeh! Daima rindler meclisini bir bir gezip benden selâm "ve saygı götür.

6. Ey nasihatçi! Beni güzel yüzlülerden men etme. Zira mecaz ha kikat güneşinin nurlarının ışığıdır.

Bu beyitte Fuzûlî, dünyadaki güzellerin Tanrı nurunun bir aksi olduğunu söylüyor. Hakikatte güzel olan Tanrıdır. Güzeller bir mecazdır. Hakiki aşk, ilâhî akstır, yani Tanrı aşkıdır. Tasavvufa göre mecazi aşk, yani dünyadaki güzellere duyulan aşk inşam hakikî aşka götürür. Tasavvufta «El mecaz kantaratü'l - hakikâ: Mecaz hakikatin köprüsüdür» sözü meşhurdur.

7. Ey Fuzûlî! Şaşırp kalmışım, ne-yapayım bilmem. Devr zalim, bahttan fayda yok, istek çok, ömür az.

36. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Figân kim bağrumun ol lâle-ruh kan olduğm bilmez Ciğer pergâlesinde dâğ-ı pinhân olduğm bilmez
- 2 Habîbüm gönlünü cem' eylemez ruhsârı devrinde Meğer zülfi kimi hâlüm perişan olduğm bilmez
- 3 Kılur taksir idüp bir lutf her dem gönlüm almakda Vefa resmin sanur düşvâr âsân olduğm bilmez
- 4 Güzeller devlet-i vashn bulup mağrur olan âşık Neşât-ı vaslda endûh-ı hicran olduğm bilmez
- 5 Dil-i sad-pâreden bî-dâdı kesmez gamze-i mestün Ne gafil pâdişehdûr mülki vîrân olduğm bilmez
- 6 Sanur zâhid özin hâli hayâlinden galatdur bu Bu hayran olduğındandur ki hayran olduğm bilmez
- 7 Fuzûlî hasteye düşmen söziyle dost cevri eyler Zihî sâde mu'ânz kavli bühtan olduğm bilmez

36. GAZEL

1. Feryat ve figan ki, o lâle yanaklı bağrımın kan olduğunu bil mez. Gözlerimden parça parça dökülen ciğer parçasında gizli yara bu lunduğunu bilmez.

2. Sevgilim yanağının devrinde gönlümü memnun etmez. Meğer halimin saçı gibi perişan olduğunu bilmiyor.

Devr kelimesinde tevriye vardır. Sevgilinin yanağının güzelliği zamanında anlamı ile birlikte onun yüzünün yuvarlaklığı da kastedilmiştir. Habib ve devr kelimeleriyle Hazret-i Muhammed'e telmih yapılmıştır. Her peygamberin zamanın bir seyyare devrinde geldiği **kabul** edilir. Hz. Muhammed'in devri ay devri (devr-i kamer) olup son devirdir. Kıyamete kadar sürecektir. Gönlün cem olması yani gönlün **toplanması**, gönlün rahatlaması demektir. Çünkü aşığın gönlü **parça parçadır**. Buna perişani-i hatır, yani gönlün dağınıklığı denir. Beyitte **cem** ile perişan arasında tezat vardır. Ruhsar (yanak, yüz) in aya benzemesi dolayısıyla de istiare yapılmıştır.

3. Lutf edip gönlümü almakta her an kusur eyler. Vefa adeti nin zor olduğunu sanır, kolay olduğunu bilmez.

Padişah, mülk, **zulm**, viran kelimeleri bir araya getirilerek **mûra-at-ı nazir** sanatı yapılmıştır.

4. Güzellerin kavuşma mutluluğuna erişip mağrur olan âşık, ka vuşma zevkinde ayrılık kederi bulunduğunu bilmez.

5. Sarhoş yan bakışın yüz parça olmuş gönlümden zulmü kesmez Ne gafil padişaktır, mülkünün viran olduğunu bilmez.

6. Sofu kendisinde sevgilinin hayaJi bulunmadığını sanır. Kendisi hayran olduğu için hayran olduğunu bilmez.

Sofi Tanrı'ya hayrandır. Kendisinde sevgilinin hayalinin bulunmadığını zannederek hata eyler. Oysa sevgili. Tanrı güzelliğinin bir aksidir. Tıpkı esrarkeşlerin sarhoşluğu (hayran) gibi hayal âleminde **hayran olup** kendi hayranlığını bilmez.

7. Dost, hasta Fuzûlî'ye düşmanın sözüyle cefa eyliyor. (Dost) ne-kadar saf, düşman sözünün bühtan olduğunu bilmiyor.

37. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'îün/Mefâ'ilün

- 1 Mana bâd-ı sabâ ol serv-i gül-ruhdan haber virmez
Açılmaz gonce-i bahtum ümîdüm nahli ber virmez
- 2Töküp göz yaşım sensüz helâkiim isterem amma
Ecel peykine seyl-i eşk gird-âbı güzer virmez
- 3 Gözümde mesken it hâr-ı müjemden ihtiraz itme
Gül-İ handana her dem hara yâr olmak zarar virmez
- 4 Eğer cân almak istersen tenümden tîgünü kesme Ki
pejmürde nihale vermeyince su semer virmez
- 5 Kıyâs it şem'den vehm eyle çerhün inkılâbından Kim
ol baş almağa kasd itmeyince tâc-ı **zer** virmez
- 6 Belâ zımnında rahat olduğın izhâr ider halka Felek
bî-hûde hâr-ı **huşgden** gül-berg-i ter virmez
- 7 Fuzûli dehrden kâm almak olmaz olmadın giryân
Sadef su almayınca ebr-l nisandan güher virmez

87. GAZEL

1. Sabah rüzgârı bana o gül yanaklı serviden (sevgili) haber vermez. Bahtımın goncası açılmaz. Umudumun fidanı meyve vermez.
Saba, baharda sabahleyin gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgârdır. Beyitte olduğu gibi rüzgârla birlikte veya yalnızca sabah rüzgarı anlamıyla kullanılır.
2. Sensiz gözyaşını döküp yok olmayı istiyorum, ama gözyaşı selinin burgacı ecel habercisine (Azrail) geçit vermez.
3. Gözümde otur, kirpiğimin dikenlinden çekinme. Dikenin her an gülen güle (açılmış güle) arkadaş olması güle zarar vermez.
4. Eğer can almak istersen kılıcını (sevgilinin bakışı) vücudundan eksik etme. Gelişmemiş cılız fidana su vermeyince meyve vermez.
Kılıç yapılırken çeliği sağlamlaştırmak için su verilmesi mazmunu dolayısıyla ikinci mısra örnek verilmiş ki, buna irâd-ı mesel denir. Tığ (kılıç) kelimesi açık istiare yoluyla sevgilinin bakışı yerinde kullanılmıştır. Can almak ile semer (meyve), kılıç ile su arasında ilgi kurularak leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Ayrıca kesme kelimesi tevriyeli olup can almak, kılıç, kesmek kelimeleriyle ihâm-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.
5. Kendini mumla kıyas et de feleğin değişmesinden kork. Çünkü felek baş almaya kastedmedikçe altın taç vermez.
Baş almak, öldürmek anlamında deyim olup mecazlı bir sözdür. Mumun başının alınması yukarıda açıklandığı üzere mumun ucundaki yanmış kısmın kesilmesi tacı zer ise mumun alevidir (30. gazelin 1. beytine bak.).
6. Felek boş yere kuru dikenden taze gül yaprağı çıkarmaz. Bununla halka belânın sonucunun rahatlık olduğunu açıklar.
7. Fuzûli! Gözyaşı dökmeden dünyada murat alınmaz. Sadef nisan bulutundan su almayınca inci vermez.
İnanışa göre istiridye nisanda deniz kıyısına çıkıp sadeften kabuğunu açtığı anda içine düşen nisan yağmuru damlasından inci hasıl olurmuş.

38. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Ham kad ile ağlaram ol turra-i tarrârsuz Gerçi dirler
çengden çıhmaz terennüm târsuz
- 2 Sîne-i çâkümden eksük itme tir-i gamzeni Ey gül-i
ra'nâ bilürsen kim gül olmaz hârsuz
- 3 Sahlamazdum nâvekün gözde belâsın çekmesem Su
virüp ol nahli beslerdüm mi olsa bârsuz
- 4 Yol azarsan zulmet-i hayretde ey dil vâkıf ol Zinhar
ol kûya varma âh-ı âteş-bârsuz
- 5 Girye-i zar ile hoş-hâlem ki bahr-i ışkda Eşksüz
göz bir sadefdür lü'lü'-i şehvârsuz
- 6 Cana âzâr-ı hadengün hoş gelür ey kaşı yay Bir
sifâriş kıl ki bizden ütmesün âzârsuz
- 7 Zühdden geçmez Fuzûlî eylemez terk-i rîyâ Pend
çoh virdüm eşitmez ârsuzdur ârsuz

38. GAZEL

1. Alındaki o gönül aldatıcı saçlar yanımda olmayınca **bükülmüş** boyumla ağlarım. Gerçi çengden (çalgi) tel olmadan terennüm çıkmaz derlerse de işte ben ağlayıp inliyorum.

Çeng, gövdesi eğri olup harp gibi dik tutularak çalman bir çalgı. Fuzûlî'nin bükülmüş boyu çengin gövdesi, sevgilinin saç da telleridir. Leffü neşr sanatı yapılmıştır. Gözünden sicim gibi devamlı akan göz-yaşlarının çengin tellerine benzetildiği de düşünülmelidir.

2. **Parçalanmış göğsümden gamze (süzgün yan bakış) okunu** eksik etme. Ey güzel gül bilirsin ki, dikensiz gül olmaz.

Parçalanmış göğüs güle, sevgilinin gamze oku da dikene benzetilmiştir. İkinci mısradaki ata sözünün verilmesi irâd-ı meseldir.

3. Okunun belasını çekmesem onu gözde saklamazdım. **O fidanı** (bakış oku) meyve vermese su verip besler miydim?

Sevgilinin attığı oku gözden saklayarak gözyaşı suyu ile bir fidan gibi büyütür. Çünkü bu fidan şaire belâ meyvesi verdiği için memnundur.

4. Ey gönül! Gafil olma, hayret karanlığında yolunu şaşırırsın. Ateş saçan anın olmadan sakın o köye gitme, ateşli ahin yolunu aydınlatsın.

5. İnleyip ağlamaktan memnunum. **Çünkü aşkta gözyaşı dökmeyen** göz, içinde iri, kıymetli inci bulunmayan bir sadef gibidir.

6. Ey kaşı yay gibi **olan** sevgili! **Okunun** acısı cana hoş **geliyor** (hoşumuza gidiyor). Tenbûi et de bizi incitmeden geçip gitmesin.

7. Fuzûlî sofuluktan vazgeçmez, iki yüzlülüğü bırakmaz **Çok nasihat verdim** dinlemiyor arsızdır, arsız (utanması yok).

39. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Halka ağzun sırrını her dem kılur izhâr söz
Bu ne surdur kim olur her lahza yohdan var söz
- 2 Arturan söz kadrini sıdk ile kadrin arturur Kim ne mikdâr
olsa ehlin eyler ol mikdâr söz
- 3 Vir söze ihya ki dutdukça seni hâb-ı ecel İde her sâ'at
seni ol yuhudan bîdâr söz
- 4 Bir nigâr-ı anberîn-hatdur gönüller almağa Gösterür her dem
mikâb-ı gaybdan ruhsâr söz
- 5 Hâzin-i gencîne-i esrârdur her dem çeker Rişte-i izhâra
min min gevher-i esrar söz
- 6 Olmayan gavvâs-ı bahr-i ma'rifet arif degül Kim sade f
terkîb-i tendür lü'lü'-i şehvâr söz
- 7 Ger çoğ istersen Fuzûlî izzetim az it sözi Kim çoğ ohnakdan
kılupdur çoh azizi bâr söz

39. GAZEL

1. Söz, senin ağzının sırrını halka her zaman açıklar. Bu nasıl bir sırdır ki, söz her an yoktan var olur.

Dem kelimesi, zaman ve nefes anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Çünkü söz söylenirken ağızdan nefes çıkar. Söz, ağız, dem (nefes) kelimeleriyle ihamı tenasüp yapılmıştır. Ayrıca ağız, sır, yok kelimeleri arasında mûraat-ı nazir sanatı, var ile yok arasında da tezat vardır.

2. Sözü değerini doğrulukla (doğru söyleyerek) artıran kimse, kendi değerini artırır. Çünkü söz ne değerde ise söyleyeni de o değerde olur.

3. Söze canlılık ver ki, seni ecel uykusu tuttukça (ölü olduğun sürece) her saat seni o uykudan uyandırsın (yani öldükten sonra sözün seni yaşatsın).

4. Söz, gönüller almak için gayb peçesinin altından her an anber kokulu ayva tüyleriyle yüzünü gösteren bir güzeldir.

5. Söz sırlar hazinesinin bekçisidir. Her an binlerce kıymetli inciye izhar (gösterme) ipliğine dizer.

6. Marifet denizin dalgıcı olmayan arif değildir. Çünkü beden yapısı sade f, söz ise İçendeki değerli incidir.

Marifet ve irfan kalp yoluyla, duygu ve sezişle kazanılan bilgi olup insanı hakikate ulaştırır. Bu bilgiye sahip olan kişiye arif denir. Beyitte ma'rifet ve arif kelimeleriyle iştikak sanatı yapılmıştır.

7. Fuzûlî eğer değerinin artmasını çok istiyorsan sözü az söyle. Çünkü söz çok söyleyediği için bir çok aziz kişiyi hor ve hakir yapmıştır.

40. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 **Âlem oldu şâd senden men esîr-i gam henüz Âlem itdi
terk-i gam mende gam-ı âlem henüz**
- 2 **Can bağışlardı lebün izhâr-ı güf târ eyleyüp
Urmadm îsî lebi cân-bahşlıktan dem henüz**
- 3 **Secdegâh itmişdi ısk ehli kaşun mihrabını Kılmadın
hayl-i melâ'ik secde-i Âdem henüz**
- 4 **Cana derdün cisme peykânun revân itmişdi hükm Cism ile
cân irtibatı olmadm muhkem henüz**
- 5 **Eşk sarf eyler felekden kâm hâsıl kılmağa Bu güher kadrini
bilmez dîde-i pür-nem henüz**
- 6 **Perde-i çeşmüm makam itmişdi bir tersâ-beçe Olmadın
mehd-i Mesîhâ dâmen-i Meryem henüz**
- 7 **Ey Fuzûlî eyledi her derde derman ol tabîb
Bir menüm zahmumdur ancak bulmayan merhem henüz**

40. GAZEL

1. Sen bütün âlemi sevindirdin. Ben ise henüz senin gamının esiriyim. Herkes gamdan kurtuldu, bende hâlâ dünyanın gamı var.

2. tsa'nın dudağı henüz can bağışlayıcılıktan dem vurmada senin dudağın konuşup can bağışlardı.

İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesine telmih vardır. Dem vurmada deyimindeki dem kelimesi nefes anlamına da geldiğinden tevriyeli kullanılmıştır. Burada sevgili Tann'dır.

3. Melekler henüz Âdem'e secde etmeden aşıklar senin kaşının mihrabına secde etmişlerdi.

Tanrı ilk insan Âdem'i topraktan yarattığında bütün melekler Âdem'e secde etmiş, yalnız âteşten yaratılmış olan şeytan secde etmemiştir. Beyitte açıklardaki aşkın ezeli olduğu anlatılıyor.

4. Can ile beden henüz birbirine iyice bağlanmadan cana derdin, vücuda da oklarının temreni gelip hükmetti.

5. Yaşla dolu göz, (döktüğü) gözyaşı incisinin değerini henüz bilmez, onu felekten murat almak için harcar.

6. Meryem'in eteği henüz Mesîha'ya beşik olmadan bir Hristiyan çocuğu gözümün perdesinde yer edinmişti.

Müslümanlıkta şarap haram olduğu için eskiden meyhaneler Hristiyan (tersa) veya ateşe tapan (mecusî, muğ) kimseler işletirlerdi Meyhanede şarap dağıtan çocuğa tersa-beççe veya muğ-beççe denir. Tasavvufta ilâhî ilham demektir. Beyitte Meryem, İsa, tersa kelimeie riyle mürâat-ı nazir sanatı yapılmıştır. Bu beyitte de Fuzûlî, aşkının ezeli olduğunu söylüyor.

7. Ey Fuzûlî! O doktor her derde derman buldu. Ancak bir benim yaram hâlâ merhem bulmadı.

41. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'üâtün/Fâ'ilün

- 1 Nice yıllardır ser-i kûy-ı melâmet beklerüz
Leşker-i sultân-ı irfânuz vilâyet beklerüz
- 2 Sâkin-i hâk-i der-i mey-hâne yüz şâm ü seher
İrtifâ'-ı kadr için bâb-ı sa'âdet beklerüz
- 3 Cîfe-i dünyâ degül kerkes kimi matlûbumuz Bir
bölük ankâlaruz Kâf-ı kana'at beklerüz
- 4 Hâb görmez çeşmümüz endîşe-i ağıyardan
Pâsbânuz genc-i esrâr-ı mahabbet beklerüz
- 5 Sûret-i dîvâr idüpdür hayret-i ıskun bizi
Gayr seyr-i bâğ ider biz künc-i mihnet beklerüz
- 6 Kârbân-ı râh-ı tecrîdüz hatar havfm çeküp Gâh
Mecnûn gâh men devr ile nevbet beklerüz
- 7 Sanmanuz kim giceler bî-hûdedür efgânumuz
Mülk-i ısk içre hisâr-ı istikâmet beklerüz
- 8 Yatdılar Ferhâd ü Mecnûn mest-i câm-ı ısk olup
Ey Fuzûlî biz olar yatdukça sohbet beklerüz

41. GAZEL

1. Nice yıllardır melâmet (halkın, ayıplaması) köyünü bekliyoruz-trfan (manevi bilgi) sultanının askeriyiz, vilâyeti bekliyoruz.

İrfan: Kalp yoluyla kazanılan ve insanı hakikate erıştiren manevi bilgidir. Vilâyet kelimesinde tevriye yapılarak velilik anlamında da kullanılmış olup irfan, melâmet ve vilâyet kelimelerinde iham-ı tenasüp vardır. Ayrıca köy (burada ülke), sultan, asker, vilâyet, beklemek (korumak anlamıyla) kelimeleri ile müracaat-ı nazir sanatı yapılmıştır.

2. Akşam sabah meyhane kapısının toprağında oturuyoruz. De gerimizi yüceltmek için mutluluk kapışım bekliyoruz.

Bu beyitte de tasavvuf vardır. Meyhane, tekke yerinde kullanılmıştır. İnsan tekkede çile çıkarmak, nefsanî arzulardan kurtulmak, riyazet ve ibadetle uğraşıp Tann'ya lâıyk olmaya çalışmak suretiyle değerini yüceltir. İrtifa-i kadr ve bâb-ı saadet arasında tenasüp vardır. 3. İsteğimiz akbaba gibi dünyanın leşi, pislîği değildir. Biz kanaat Kaf dağını bekleyen bir bölük ankalarız.

Anka, dünyayı çevreleyen Kaf dağında yaşadığına inanılan efsanevi bir kuş. Akbaba gibi ölmüş hayvanların leşini yemeye tenezzül etmez bulduğu bir iki parça kemiği Kaf dağına götürüp yer, onunla kanaat edermiş. Anka edebiyatta kanaatkârlığın sembolüdür.

4. Yabancıların endişesinden gözümüz uyku görmez. Sevgi sırlarının hazinesini bekleyen bekçiyiz.

5. Senin aşkının hayreti bizi duvardaki resim gibi cansız yapmıştır. Başkası bağı bahçeyi gezer, biz mihnet köşesini bekleriz.

6. Tecrid (dünya nimetlerinden ilgiyi kesme) yolunun kervanıyız, tehlike korkusundan bazan Mecnun bazan ben sırayla nöbet bekleriz.

7. Geceleri feryadımızı boşuna sanmayınız. Aşk ülkesinde doğruluk binasını bekliyoruz.

Gece sesin daha iyi duyulması dolayısıyla eskiden kale bekçileri yüksek sesle bağırarak haberleşirlermiş.

8. Ferhad ve Mecnun aşk kadehinden sarhoş olup yattılar. Ey Fuzûlî! Onlar yattığı sürece aşk sohbetini biz bekleriz.

42. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Bilmez idüm bilmek agzun sırrım düşvâr imiş
Ağzunı dirlerdi yoh didüklerince var imiş
- 2 Âciz olmuş yanmağa âhıyla kûhı Kûh-ken
N'eylesün miskin amin ışkı hem ol nükdâr imiş
- 3 Daşa çekmiş halk için Ferhâd Şîrîn suretin Arz
kılmış halka mahbûbm aceb bî-âr imiş
- 4 Ka'be ihramına zâhid didiler bel bağladı Eyledüm
tahkik anun bağlanduğu zünnâr imiş
- 5 Ömrlerdür eylerem ahvâl-i dünyâ imtihan Nakd-i
ömr ü hâsıl-ı dünyâ hemân bir yâr imiş
- 6 Zevk-i dîdârıyla dil-dârun yoğ itdüm varımı
Devlet-i bakî ki dirler devleM dîdâr imiş
- 7 Dün Fuzûlî ârızun görgeç revân tapşurdu cân Lâf
idüp dirdi ki cânım var emânet-dâr imiş

42. GAZEL

1. Ağzının, sırrını bilmenin güç olduğunu bilmezdim. Ağzını yok derlerdi, dedikleri kadar varmış.

Divan şiirinin güzellik anlayışında ağız çok küçüktür. Bundan dolayı ağzın nokta, sır, mevhum, yok gibi kelimelerle birlikte kullanıldığı yukarıda geçti. Beyitte ağız, sır, yok kelimeleriyle tenasüp sanatı yapılmıştır. Var ve yok kelimelerinde tezat vardır.

2. Dağ kazan Ferhad ahıyla dağı yakmaktan aciz kalmış. Ne yapısın o miskinın aşkı o kadar imiş.

3. Ferhad halkın görmesi için Şirin'in resmini taş a yapmış. Sevgilisini halka göstermiş, ne kadar utanmaz (adammış).

4. Sofu Kabe ihramına bel bağladı dediler (yani ihram giymekle gûnahtan kurtulacağını sandı). Araştırdım, onun bağladığı papazın kuşağı imiş (yani sadece ihram giymek gûnahtan kurtulmaya yetmez).

Zünnar •. Papazların bellerine bağladıkları uzun, siyah kuşak. Bel ağlamak bir deyimdir. Mecaz anlamı ile güvenmek anlamındadır. Bel ağlamak zünnar ile ilgilidir. Kabe'de ihrama girip hacı olmakla günah-arından bağışlanacağına ve cennete gideceğine güvenen sofı, hicvedilmiştir.

5. Ömür boyunca dünyanın ahvalini denerim. Ömrün değeri ve dünyanın kazancı sadece bir sevgili imiş.

6. Sevgilinin yüzünün zevkiyle varımı yok ettim. Kalıcı olan mutluluk sevgilinin yüzünü mutluluğu imiş.

Yok ile var arasında tezat, dîdâr ile dildâr arasında cinas vardır.

7. Fuzûlî, dün senin yüzünü görünce hemen canını çıkarıp verdi. Canım var diye lâf edip dururdu (meğer) emanetçi imiş (yani cam kendisinin değilmiş, ona emanetmiş).

43. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Halka hûblardan visâl-i râhat-efzâdur garaz Âşıka
ancak tasarruf suz temâşâdur garaz
- 2 Zâhidâ terk itme şâhidler visali râhatin
Ger ibâdetden hemin gilmân u havrâdur garaz
- 3 Hûr u kevserden ki dirler Ravza-i Rıdvânda var
Sâkî-i gül-çihre vü câm-ı musaffâdur garaz
- 4 Zevksüz lâzım çıha dünyâdan ol dünyâ-perest Kim
ana dünyâdan ancak zevk-i dünyâdur garaz
- 5 Rahat olsaydı garaz dünyâda fakr isterdi halk
Gâlibâ kim halka bir bî-hûde gavgâdur garaz
- 6 Arif ol sevdâ-yı ışk inkârın itme ey hakim Kim
vücûd-ı halkdan ancak bu sevdâdur garaz
- 7 Kıl Fuzûlî terk-i ibrâm-ı tekellüm kim yeter
Sûret-i hâlün ger izhâr-ı temennâdur garaz

43. GAZEL

1. Halkın güzellerden istediği onlara kavuşup rahata ermektir. Âşığın istediği ise, onları elde etmemek, sadece seyretmektir.
2. Ey. sofu! (Bu dünyada) azaba katlanmaktan maksadın Cennetin gılmanı ve hurisi ise, (bu dünyadaki} güzellere kavuşma rahatım bırakma.
3. Rıdvamn bahçesinde (Cennet) var dedikleri huri ve kesver-den maksat gül yüzlü saki ile saf şarap kadehidir.
4. Dünyaya tapan o kimsenin dünyadan zevksiz çıkması gerekir (dünyayı bıraktığına üzülür). Çünkü ona dünyadan maksat dünyanın zevkidir.
5. Halk dünyada rahat istenseydi, fakirlik isterdi. Galiba halkın isteği boş yere kavgadır (sonu ölüm olan hayat mücadelesidir).
6. Ey bilgin! Arif ol (gerçeği bil), aşk sevdasını inkâr etme, çünkü yaratılışın varlığından maksat bu sevdadır.
- Yaratılışın sebebinin sevgi olduğu kudsî hadisine işarettir. 7. Fuzûlî, söz söylemekte ısrar etmeyi bırak. Eğer maksadım açıklamak istiyorsan halin, görünüşün bunu anlatmaya yeter.

44.
GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Kıl sabâ gönlüm perişan olduğın canana arz Sûret-i hâlin bu viran mülkün it sultâna arz
- 2 Derhem olmuş sünbülün gûyâ ki kılmışdır ana Mû-be-mû hâl-i dilüm diller uzadup şâne arz
- 3 Tende cânım bir perinündür emânet sahlaram Ol zemândan kim emânet kıldılar insana arz
- 4 Halk küfr ehline îmân arz ider men dem-be-dem Küfr-i zülfün eylerem göğsümdeki îmâna arz
- 5 Sûret-i bî-cân ile cennet dolar büt-hâne tek Kılsalar cennetde tasvîrün çeküp gılmâna arz
- 6 Mün'imün arz-ı tecemmüldür işi fakr ehline Nola ger dil kılsa her dem derd-i ıskun cana arz
- 7 Ey Fuzûlî beyle pinhan dutma eşk-i âlûni Eyle her reng ile kim var ol gül-i handana arz

44.
GAZEL

1. Ey bahar rüzgârı! Gönlümün perişan, olduğunu sevgiliye arz et. Bu viran mülkün (gönlüm) halini sultana bildir.
2. Saçın (üzüntüden) darmadağın olmuş. Sanki tarak dillerin; uzatıp gönlümün halini birer birer, inceden inceye ona arz etmiş.
Tarağın dil uzatması dile benzeyen dişlerinden kinayedir. Sünbül açık istiare yoluyla saç yerinde kullanılmıştır.
3. Can insana emanet edildiğinden beri tendeki canım peri gibi bir güzelindir. Onu tenimde emanet olarak saklıyorum,
4. Halk kâfirlere iman arzedip onları imana getirmek ister. Ben ise saçının küfürünü (siyahlığını) göğsümdeki imana arzederim.
Başım göğsüme yaslarım anlamına da gelir . Küfr ile iman arasında tezat sanatı yapılmıştır.
5. Eğer senin resmini yapıp Cennette gılmana gösterecekler Cennet, puthane gibi cansız resimlerle dolar (Cennetteki güzeller şaşkınlıktan put gibi donup kalırlar).
6. Zenginin işi süsünü, zinetini fakire göstermektir. Gönül de aşkının derdini her an cana arzetse ne olur?
7. Ey Fuzûlî! Kanlı gözyaşını böyle gizli tutma. Her ne şekilde olursa olsun git o gülen güle arzeyeyle.
Renk kelimesi renk, hile, tarz ve şekil olmak üzere üç anlamıyla da tevriyeli olarak kullanılmıştır. Al, renk, gül kelimeleriyle iham-ı te nasüp yapılmıştır.

45. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Olur ruhsâruna gün la'lüne gül-berg-i ter âşık
Sana eksük degül gökden iner yirden biter âşık**
- 2 Mana maksûd terk-i ısk idi veh kim meni hüsnün Olup gün
günden efzûn kıldı gün günden beter âşık**
- 3 Temâşâ-yı cemâlünden nazar ehlini men' itme Ne sûd ol
hûb yüzden kim ana kılmaz nazar âşık**
- 4 Çemende pâ-y-bûsundan olupdur sebzeler hurrem Hemân
bir sebzece olmağa âlemde yeter âşık**
- 5 Kılursın bin ciğer kan her yana bahdukca ey zâlim
Ne bahmakdur bu her dem handan alsun bir ciğer âşık**
- 6 Kırarsın ehl-i ıskı dutalum kimse elün dutmaz Ne
ışdür bu gerekmez mi sana ey sîm-ber âşık**
- 7 Ne pervane döyer bir şuleye ne şem' bir âha
Fuzûlî sanma kim benzer sana âlemde her âşık**

45. GAZEL

1. Güneş yanağına, taze gül yaprağı da la'l gibi kırmızı dudağına âşık olur. Sana âşık eksik değildir, gökten iner, yerden biter.

«Gökten iner yerden biter» deyiminin mecaz anlamı senin âşığının hiç eksik olmaz demektir. Gökte bulunan güneşin ışığı yere indiği ve gül de yerde yetiştiği için kinaye sanatı yapılmıştır •. Güneşin gökte olması, gülün yerden bitmesi dolayısıyla leff ü neşr sanatı vardır.

2. Maksadım aşkı terketmefcti. Ah! Güzelliğin günden güne ar tıp beni günden güne beter âşık etti.

3. Yüzünün güzelliğini seyredenleri engelleme. Âşığının bakmadığı üzel yüzden ne fayda gelir.

4. Çimenlikte otlar senin ayağını öpmekten sevinçlidir. Âşık (se-in ayağını öpmek için) dünyada öyle bir ot parçası kadar olmaya bile izidir.

5. Ey zalim! Her yana baktıkça bin ciğeri kan edersin. Bu nasıl (bakmaktır? Âşık her an nereden bir ciğer alsın?

Ciğeri kan etmek bir deyim olup mecaz anlamı âşığa çok ıstırap vermedir. Ciğer ıstıraptan eriyerek âşığının gözünden kanlı yaş halinde akar.

6. Âşıkları kırıp geçiliyorsun. Hiç kimsenin elini tutup seni engellemediğini farzedelim. Ey gümüş gibi beyaz göğüslü (güzel)! Bu na-su ıştır, sana âşık gerekmez mi?

7. Ne pervane bir aleve, ne de mum bir aha dayanabilir. Fuzûlî! Dünyadaki her âşık sana benzer sanma.

Pervane: Mum, lamba vb. yanarken ışığın etrafında uçan ufak kelebektir. Pervanenin muma âşık olduğu, sonunda mumun aşkıyla onun alevinde kendisini yakıp sevgilisi için canını verdiği Doğu edebiyatlarında bulunan allegorik bir aşk hikâyesidir. Mumun aha dayanamaması üflenince sönmesinden kinayedir.

46. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Dâğ-ı hicran İle yanmakdan ciğer kan olsa yeğ
Mülk-i dil gam menzili olunca vîrân olsa yeğ
- 2 Yârı ağyar ile görmek âşıkâ düşvâr olur Beyle
görmekden esîr-i derd-i hicran olsa yeğ
- 3 Sineme peykânutu gönder gönül define kim
Sinede sûzan gönül olunca peykân olsa yeğ
- 4 Surunu rüsvâluğum fâş itmedin âlemlere Zâr
cismüm eşk gird-âbmda pinhân olsa yeğ
- 5 Dağıdursa n'ola akd-i zülfünü her dem sabâ
Fitne ehli olanun cem'i perişan olsa yeğ
- 6 Dün Fuzûlî sehv idüp geçmiş mey ü mahbûbdan
Tevbe idüp bu yaman işden peşimân olsa yeğ

46. GAZEL

1. Ayrılık ateşi ile yanmaktansa ciğer kan olsun daha iyi. Gönül ülkesi gam yeri oluncaya kadar viran olsun daha iyi.

Ciğerin kan oiması, aşırı üzüntüden eriyip kan haline gelmesidir. «(Birinin) içine kan inmek» deyimini de vardır. Ciğerde zaten kan bulunduğundan kinaye vardır. Ateş yaktığı, su (kan) ise ateşi söndürdüğü için şair ciğerin kan olmasını tercih ediyor.

2. Sevgiliyi başkalarıyla görmek, âşıkâ zor gelir. Âşık sevgiliyi böyle görmektense ayrılık derdine esir olsun daha iyi.

3. Gönülü dışarı atması için göğsüme okunun temrenini gönder. Çünkü göğüste gönül olmaktansa temren olsun daha iyi.

4. Rezil rüsvaylığım âlemlere aşk sırrımı yaymadan zayıf vücudum gözyaşı burgacında gizlense (boğulup yok olsa) daha iyi.

5. Bahar rüzgârı her an saçının düğümünü dağıtırsa ne olur? Fitnecilerin topluluğu dağılıp perişan olsa daha iyi.

Âşıklar arasında karışıklık, kavga çıkardığı için saça fitneci vasfı verilmiştir. Perişanlık da saçın sıfatıdır. Zülf, fitne, saba, dağıtmak, perişan kelimeleri arasında mûraat-ı nazir sanatı vardır. Cem ile perişan tezatlıdır.

6. Dün Fuzûlî yanılıp şaraptan ve sevgiliden vazgeçmiş. Bu kötü işten tövbe edip pişman olsa daha iyi.

47. GAZEL

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Dehenin derdüme derman dldiler cânânun
Bildiler derdiimi yohdur didiler dermânun
- 2 Olsa mahbûblarun ıškı cehennem sebebi Hûr u
gılmâm kalur kendüsine Rıdvânun
- 3 Geçdi mey-hânedan il mest-i mey-i ıskun olup
Ne meleksen ki harâb itdün evin şeytânun
- 4 Urmazam sıhhat için merhem ohun yaraşma
İsterem çıhmaya zevk-i elem-i peykânun
- 5 Ne bilür ohımayan Mushaf-ı hüsnün şerhin
Yire gökden ne için indüğünü Kur'ânun
- 6 Yirden ey dil göge kavmışdı sirişküm meleği
Anda hem koymayacakdur olan efgânun
- 7 Ey Fuzûlî olubam garka-ı gird-âb-ı cûnûn Gör
ne kahrm çekerem döne döne devrânun

47. GAZEL

1. Sevgilinin ağanı derdime derman dediler. Derdimi bildiler,
senin dermanın yok dediler.

Yok kelimesi tevriyeli olup ikinci anlamı, yok denecek kadar küçük
olan ağızdır.

2. Sevgililerin aşkı Cehenneme girme sebebi olsa, Rıdvanın (Cen-
netin bekçisi) hurisi ve gılmanı kendisine kalır (yani herkes cehenneme
girmeyi ister).

3. El, senin aşkının şarabıyla sarhoş olup meyhaneden vazgeçti. Sen
nasıl bir meleksin ki şeytanın evini harap ettin.

Meyhaneye şeytanın evi denmesi, Müslümanlıkta şarabın haram
olması dolayısıyledir.

4. (Aşk) okunun açtığı yaraya iyileşmesi için merhem vurmam.
Temrenin verdiği elemin zevki çıkmasın isterim.

5. Güzelliğinin Mushaf'ının şerhini okumayan Kur'an'ın gökten yere
niçin indiğini ne bilir?

Mushaf (yani Kur'an) sayfa haline getirilmiş demektir. Kur'an sayfası
gibi olan güzelliğinin inceliklerini okumayan onun İlâhî güzelliğin bir
tecellisi olduğunu bilmez demektir. Mushaf, şerh, Kur'an, inmek
kelimeleriyle mûraat-ı nazir sanatı yapılmıştır.

6. Ey gönül! Gözyaşım meleği yerden göge kovmuştu. Feryat ve
fıganım onları orada da bırakmayacaktır.

7. Ey Fuzûlî! Delilik burgacında boğuldum. Bak, feleğin kahrım döne
döne nasıl çekiyorum.

Girdap, burgaç demektir. Denizde veya nehirde suyun huni gibi
çukurlaşarak dönmesidir. Burgaca yakalanan döne döne suyun dibine
çakılarak boğulur. Devran kelimesi tevriyeli olup biri felek, devir an-
lamında, diğeri dönme anlamındadır. Bu ikinci anlam ile girdap, döne döne,
devran kelimeleriyle iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

48. GAZEL

Mefûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 **Ey meh menümle döstlarum düşmen eyledün
Düşmen hem eylemez bu işi kim sen eyledün**
- 2 **Peykânlarınla doldı tenüm aferin sana
Bî-dâd çekmeğe temimi âhen eyledün**
- 3 **Tahsin sana ki gönlüm evin tire koymadun Her
zahm-ı nâvekün ana bir revzen eyledün**
- 4 **Olsun ziyâde rif'atün ey âh-ı âteşin Mihnet
serâmuzı bu gice rûşen eyledün**
- 5 **Eksilmesün tarâvetün ey eşk-i lâle-gûn
Gül gül tamup makamumuzı gülsen eyledün**
- 6 **Can çıhsa menzil itmeğe ev dut habâbdan Ey
göz yaşı ki kasd-ı binâ-yı ten eyledün**
- 7 **Mümkün degül cihanda Fuzûli ikâmetün
Bî-hûde sen bu merhalede mesken eyledün**

48. GAZEL

1. Ey ay (sevgili)! Dosttanım benimle düşman eyledin. Senin ey lediğin bu işi düşman bile eylemez.

Ay, açık istiare ile yüzü ay gibi parlak olan sevgili yerinde kullanılmıştır. Dost ile düşman arasında tezat yapılmıştır.

2. Vücudum (aşk) okunun temrenleriyle doldu. Aferin bana, zulme dayanmak için vücudumu demirden yaptın.

Şairin vücudunu zulüm çekmekte demir gibi dayanıklı yapan sevgilinin attığı aşk veya bakış oklarının temrenleridir. Çünkü temren demirden yapılır.

3. Aferin sana, gönlümün evini karanlık bırakmadın, okunun her yarasından ona bir pencere açtın.

Gönül eve, aşk oklarının delik delik açtığı yaralar pencereye benzetilmiştir.

4. Ey ateşli ah! Yüksekliğin ziyade olsun. Bu gece mihnet evimizi aydınlattın (bizi karanlıkta bırakmadın).

Rifâ: 1) Yükseklik, yücelik 2) mevki, rütbe anlamlarıyla tevri-yelidir. Şair anına mevkiin yüksek olsun temennisinde bulunduğu gibi, ahinin göklere kadar yükselmesini istemektedir.

5. Ey lâle renkli (kanlı) gözyaşı! Tazeliğin eksilmesin. Gül gül damlayıp yerimizi gül bahçesi (gibi) eyledin.

6. Ey gözyaşı! Vücut binasını yıkmak istedin. Vücudun yıkılıp canım çıkarsa, kendine oturmak için su kabarcığından bir ev tut.

İçinde hava bulunan su kabarcığı eve benzetilmiştir. Gözyaşı damlası da su kabarcığı gibidir. Şair akıttığı gözyaşları ile vücut binası yıkılınca gözyaşının da oturması için kendisine su kabarcığından ev tutmasını söylemekle pek çok ağladığını anlatmak istiyor.

7. Fuzûli! Dünyada oturman mümkün değil. Sen bu konak yerini (dünyayı) boş yere kendine mesken eyledin.

49. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'Uâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 **Ey musavvir yâr timsâline suret virmedün Zülf ü ruh çekdün velî tâb u taravet virmedün**
- 2 **Işk sevdasından ey nâsih meni men' eyledün Yoh imiş aklun mana yahşi nasihat virmedün**
- 3 **Dün ki fırsat düşdi hâk-i dergehünden kâm alam N'oldı ey göz yaşı göz açmağa fırsat virmedün**
- 4 **Göz yumup âlemden isterdüm laçam ruhsâruna Camım aldım göz yumup açınca mühlet virmedün**
- 5 **Bu mıdur rahmün ki hâlün eyler iken kasd-ı cân Çıhdı hattun kim anı men' ide ruhsat virmedün**
- 6 **Virme hüsn ehline yâ Rab kudreti resmi cefâ Çün cefâ çekmekde ışk ehline takat virmedün**
- 7 **Ey Fuzûlî öldün efgân itmedün rahmet sana Rahm kıldun halka ef gamınla zahmet virmedün**

49. GAZEL

1. Ey ressam! Yârin resmine (gerçekteki) şekli veremedin. Saç ve yanak yaptın fakat parlaklık ve tazelik veremedin.

Tâb ve taravet, parlaklık ve tazelik demektir. Yüz için kullanılmıştır. Ayrıca tâb zülf ile taravet ruh (yüz) ile ilgilidir. Çünkü tabın bir anlamı da kıvrım, bükülmüdür. Piç ü tâb kıvrım kıvrım demektir.

2. Ey nasihatçi! Beni aşk sevdasından men ettin. Akim yokmuş bana iyi nasihat vermedin.

3. Dün senin bulunduğun yerin toprağında muradıma ermem için fırsat düştü. Ey gözyaşı! Ne oldu da bana göz açmaya fırsat vermedin.

Göz açmaya fırsat vermemek (veya bulamamak) bir deyimdir. Sevgilinin bulunduğu yerin toprağım âşığın gözüne sürme diye çekmesi Fuzûlî'nin çok kullandığı bir temadır. Ağlarken sürme, yani toprak gözde kalmayacağı için muradına eremeyecektir.

4. Âlemden gözümü kapayıp senin yüzüne açayım isterdim. Canımı aldın, bir göz yumup açmaya kadar fırsat vermedin.

«Göz yummak» ve «göz açmak» deyimleri mecazi anlamlarıyla kullanılmıştır. Yummak yani kapamak ile açmakta tezat vardır.

5. Yüzündeki ben, cana kastederken ayva tüylerinin çıkıp onu men etmesine izin vermedin. Merhametin bu mu?

Ben ve ayva tüyleri kişileştirilerek teşhis sanatı yapılmıştır. Tev-riyeli olup karşı çıkmak ve yüzdeki tüylerin çıkması anlamlarındadır.

6. Ya Rabbi! Madem ki, âşıklara cefa çekmek için takat vermedin, güzellere de cefa etme gücünü verme.

7. Ey Fuzûlî! Sana rahmet olsun, öldün feryat etmedin. Halka acıdın da feryat ve figanınla zahmet vermedin.

«Rahmet sana» sözü iki anlamda kullanılmıştır: Ölmüş insan için «rahmet olsun» dendiği gibi, birisi iyi bir şey yapınca «babana rahmet» denir. Burada da Fuzûlî, halkı feryadıyla rahatsız etmediği için «sana rahmet» sözünü kullanmıştır. Rahmet ve rahm kelimelerinde ıstıyak, rahmet ve zahmet kelimelerinde cinas sanatı vardır. Tevriyeden yararlanarak ölmek, zahmet, efgan kelimeleriyle iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

50. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Sabâ lutf itdün ehl-i derde dermandan haber virdim Ten-i mecruha candan cana canandan haber virdün
- 2 Hazân-ı gamda gördün ıztırâbın bülbül-i zârun Bahar eyyamı tek gül-berg-i handandan haber virdün
- 3 Sözüni vahy-i nazil ger disem men hiç küfr olmaz. Cihanı dutmuş iken küfr îmandan haber virdün
- 4 Süleyman mesnedinden dîv-i güm-reh rağbetin kesdün Denizde hâtem-i hükm-i Süleyman'dan haber virdün
- 5 Didiler yâr uşşâkun gelür cem' itmeğe gönlin Meğer kim yâra uşşâk-ı perişandan haber virdün
- 6 Fuzûlî rüzgârın tîre gördün şâm-ı hicranda Nesîm-i subh tek hurşîd-i rahşandan haber virdün

50. GAZEL

1. Ey sabah rüzgârı! Lütf ettin, dertlilere dermandan haber verdin. Yaralı vücuda candan, cana canandan (sevgiliden) haber verdin.

2. Gam sonbaharında inleyen bülbülün ıstırabını gördün. Bahar günleri gibi gülen gül (açılmış gül) yaprağından haber verdin.

Bülbülün güle aşık olduğu, daima onun aşkıyla inlediği hususundaki sembolik aşk hikayesine telmih yapılmıştır. Hazan ile bahar, zar (ağlayan, inleyen) ile handan (gülen) arasında tezat vardır.

3. Eğer sözüne gökten inmiş vahiy dersem hiç küfür sayılmaz. Küfür cihanı tutmuşken sen imandan haber verdin.

Vahy ile iman arasında tenasüp, iman ile küfr arasında tezat vardır. Aşağıdaki notta yazıldığı üzere Fuzull'nin vahye benzettiği Kanuni'nin sözüdür.

4. Süleyman peygamberin mevkiinden yolunu şaşırmış devin rağbetim kestir. Denizde Süleyman hükmünün mühründen haber verdin.

Süleyman peygamberin kıssasına telmih yapılmıştır. Hz. Süleyman yüzüğü (mühür) ile bütün canlılara (insan, cin, peri hatta hayvanlara) hükmedermiş. Bir ara bir dev Hz. Süleyman'ın yüzüğünü çalıp denize atmış. Hz. Süleyman yüzüğü bir balığın karnında bulup tekrar tahtına oturmuş. Bu beyitteki Süleyman adının tevriyeli olarak kullanıldığı ve gazelin öteki beyitlerinden de anlaşıldığı üzere Kattunî'nin Bağdat'ı alması üzerine yazıldığı kanaatmdayım. Nitekim Kanunî'ye yazdığı kasidelerinde bulunduğu yeri (Irak-ı Arab) küfrün sardığı güçlü ve adil Osmanlı padişahının gelmesi ile küfrün son bulduğunu söylemiştir.

5. Yar âşıkların gönlünü toplamaya (huzura kavuşturmaya) geliyor dediler. Meğer sevgiliye perişan âşıklardan haber verdin.

6. Ayrılık akşamında Fuzull'nin günlerini karanlık gördün. Sabah rüzgarı gibi parlayan güneşten haber verdin

Rüzgar kelimesi tevriyeli olup zaman ve yel anlamında kullanılmıştır. Yel anlamıyla nesini arasında iham-ı tenasüp sanatı vardır. Subh (sabah) ile sam (akşam), tire (karanlık) ile rahşan (parlak) arasında tezat vardır.

51. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Kıldı zülfün tek perişan hâlümi hâlün senün
Bir gün ey bî-derd sormazsın nediir hâlün senün
- 2 Gitdi başımdan gönül ol serv-kaddün sayesi Ağla
kim idbâra tebdil oldu ikbâlün senün
- 3 Zînet için cism dîvârında itmezdüm yirün
Çekmeseydi ışk levh-i cana timsâlün senün
- 4 Tîz çekmezsın cefâ tîğın meni öldürmeğe Öldürür âhir
meni bir gün bu ihmâlün senün
- 5 Gark-ı hûn-âb-ı ciğer kılmış gözüm merdütñlerin
Ârzû-yı hâl-i müşğın ü ruh-ı âlün senün
- 6 Dâmgâh-ı ışkdan dut bir kenar ey mürğ-i dil Sınmadın
seng-i melâmetden per ü bâlün senün
- 7 Saye veş çohdan Fuzûlî hâk-i kuyun yasanur Ol ümîd
ile ki bir gün ola pâ-mâlün senün

5i. GAZEL

I 1. Benin, hâlimi saçın gibi perişan etti. Ey dertsiz! Hâlin nedir diye bir gün sormazsın. **Hâl (ben) ile hâl (durum) cinastır. Eski yazıda ben noktalı ha, hal noktasız ha ile yazdır. Ben ile zülf siyah renkte ve güzellik unsuru olmaları dolayısıyla ilgilidir. Benin toplu halde olması ile zülfün dağınık olmasında tezat vardır.**

2. Gönül! O servi boylunun gölgesi başının üstünden gitti. Mutluluğun mutsuzluğa döndüğü için ağlamalısın.

Saye kelimesinin gölge ve mecazî olarak koruma, yardım anlamları tevriyeli kullanılmıştır. Sayenin mecazi anlamı idbar ve ikbal ile ilgili olup iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır. Servi boylu güzelin yanından gitmesiyle onun gölgesinden yani himayesinden mahrum olduğu için mutluluğu mutsuzluğa dönmüştür. 3. **Aşk, can levhasına senin resmini yapmasaydı vücudumun duvarında sana süs için yer vermezdim (yani aşk senin resmini ezelde can levhasına yazmış olup âşıklığım ezeldendir.)** 4. Beni öldürmek için cefa kılıcını tez çekmezsın. Bu ihmalin sonunda bir gün beni öldürür.

5. Misk kokulu beninin ve kırmızı yanağının arzusu gözümün beklerini ciğer kânına garketmiştir.

Yüzdeki ben, kokusu, rengi ve şekli bakımından miske benzetilir. Merdüm insan demektir. Gözle birlikte kullanılırsa, gözbebeği anlamına gelir. Gözbebeği ile ben arasındaki renk ve şekil benzerliği ile kırmızı yüz ile gönül kam arasındaki renk benzerliği dolayısıyla düzensiz (gayr-i müretteb) leff ü neşr sanata vardır.

6. Ey gönül kuşu! Ayıplama taşıyla kanadın kırılmadan aşK tu zağından bir kenara çekil.

7. Ola ki, bir gün üzerine basıp **çiğnersin** ümidiyle Fuzûli çok tandır köyünün toprağına gölge gibi **uzanmıştır.**

52. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Hiç sünbül sünbül-i zülfün kimi müşgin degül
Nâfe-i Çin'i saçım tek dirler amma çin degül
- 2 Var gül berginde hem el-hak nezâket birle reng
Lîk can-perver leb-i la'lün kimi şirin degül
- 3 Mihrban dirler seni ağyara likin men ana Bâver
itmen kim sana mihr eylemek âyin degül
- 4 Hûblar mihrâb-ı ebrûsma kılmazsan sücûd
Dînüni döndergil ey zâhid ki yahşi din degül
- 5 Tâ Fuzûli kamet ü ruhsâruna virmiş gönül
Mâil-i serv ü hevâ-hâh-ı gül ü nesrin degül

52. GAZEL

1. Hiçbir sünbül senin saçının sünbülü gibi misk kokulu değildir. Çin miskini senin saçına benzer derler ama seninki gibi kıvrım kıvrım değildir.

Sünbül kokusu, rengi ve şekli dolayısıyla saça benzetilir, Misk de kokusu, rengi ve şekli dolayısıyla saça ve bene benzetilir. Eskiden koku maddesi olarak kullanılan misk, ahunun göbeğinden çıkardan kuruyup siyahlaşmış kandır. Şekli yuvarlak ve kıvrıktır. Nafe göbek demektir. ! Misk göbekten çıkarıldığı için mecaz-ı mürse! yoluyla göbek denerek içinden çıkarılan misk kastedilmiştir. Çin «ülke» ile çin «kıvrım» cinaslıdır. Çin kelimesi Türkçedeki doğru anlamı da kastedilerek tevriyeli v kullanılmıştır.

2. Doğrusu gül yaprağında da incelik ile renk vardır. Lâkin senin cana can katan la'l renkli dudağın gibi tatlı değildir.

Can-perver, can besleyen, can besleyici anlamında birleşik sofat (vasf-ı terkibi) tır. Türkçede canı besleyen, cana can katan demektir. 3. Senin hakkında başkalarına karşı şefkatlidir, derler; Lâkin ben buna inanmam. Çünkü muhabbet göstermek senin âdetin değildir.

Mihrban (şefkatli), mihr (sevgi ve güneş) kelimelerinde ıstikak sanatı vardır.

4. Ey zahit! Güzellerin kaşının mihrabına secde etmiyorsun. Bu güzel! bir din değil, gel dinini değiştir.

Kaş kavisli olması dolayısıyla mihraba benzetilmiştir. Sofu, güzellerin Tanrının Cemal sıfatının bir tecellisi olduğunu kabul etmediği için Fuzûli ona dinin güzel değil, değiştir diyor.

5. Fuzûlî, boyuna ve yüzüne gönül verdiğinden beri, serviyi istemez, gülü ve nesrini arzu etmez.

Kamet (boy) ile servi, ruhsar (yüz) ile gül ve nesrin arasında benzetme ilgisi kurularak leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

53. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtüj Fâ'ilün

- 1 Ey kemân-ebrû şehîd-i nâvek-i müjgânunam
Bulmuşam feyz-i nazar senden senin kurbânunam
- 2 Kâkülün tânna peyvend itmişem can riştesin
Başun için bir terahhum kıl ki ser-gerdânunam
- 3 N'ola kılsam terk-i mey minnet kılup zâhidlere
N'eylem mey neş'esin men kim senün hayrânunam
- 4 Şâne veş yüz nâvek-i gam sancılupdur cânuma Tâ
esîr-i halka-i gîsû-yı müşg-efşânunam
- 5 El çeküp kat'-ı nazar kılmış ilâcumdan tabib Bildi
güya kim harâb-ı nerkis-i fettânunam
- 6 Cana meylün var ise hükm eyle teslim eyleyem
Pâdişâhum men senün bir bende-i ferniânunam
- 7 Gönce kılmaz şâd gül açmaz dutılmış gönlümü
Ârzûmend-i ruh-ı âl ü leb-i handânunam
- 8 Kan idüp bağrum işüm âh itme her dem ey felek
Hürmettim dut bir iki gün kim senün mihmânunam
- 9 Ey Fuzûlî âteş-i âh ile yandurdun meni Gâlibâ
sandun ki şem'-i külbe-i ahzânunam

53. GAZEL

1. Ey yay kaşlı! Kirpiklerinin okunun şehidiyim. Senden bakış feyzi (bolluğu) bulduğum için senin kurbanınım (okların benim için feyz kaynağıdır).

Kurban: 1) Yakınlık, bu anlamıyla Tanrı'ya yakın olmak, O'nun rızasını yerine getirmek için kesilen hayvan; 2) «kurban olayım» deyiminde olduğu gibi, birisine canım feda etmektir. Beyitte kurbanın her iki anlamı da kullanılmıştır. Aştan ölenlerin şehit olduklara inancına işaretler. Şehit ile kurban arasında tenasüp varda*.

2. Can ipliğini kakülünün teline bağlamışım. Baş dönmüş ava re âşğınım. Başın için bir merhamet eyle.

Can, incelik zayıflamış olduğu için ipliğe benzetilmiştir. Kâkül, târ (tel), rişte (iplik), ser (baş) kelimeleriyle mûraat-ı nazir sanatı yapılmıştır.

3. Sofulara minnet duyup şarabı terketsen ne olur? Şarap neşe sini ne yapayım, ben senin hayranınım.

Hayran kelimesinde tevriye vardır s 1) Sevgilinin güzelliğine tutulmuş; 2) afyon sarhoşu. Bu ikinci anlamı mey (şarap) ile ilgilidir.

4. Misk gibi koku saçan saçının halkasının esiri olduğumdan', tarak gibi yüzlerce gam oku canıma saplanmıştı.

Halka, hem saç halkası, hem de esirlerin bağlandığı halka anlamdadır.

5. Doktor ilâcından el çekip bana bakmaktan vazgeçmiş. Her aide senin fettan gözün yüzünden harap olduğumu bildi.

Nergis baygın bakan göze benzetilir. Fitne çıkarmak gözle ilgili \ bir sıfat olduğu için nergis-i fettan kapalı istiare yoluyla fitne koparan göz yerinde kullanılmıştır.

6. Padişahım, ben senin fermanının kuluyum. Canımı istiyorsan emreyle teslim edeyim.

7. (Aşka) tutulmuş gönlümü gonca neşelendirmez, gül de ferah latmaz. Ben senin gülen dudağını kırmızı yanağım arzulamaktayım.

Gonca, şekli içinde kırmızı yaprakları bulunması dolayısıyla içi kan dolu gönle benzetilir. Gonca da üzüntüden sıkılmış ve daralmış gönle benzer. Gonca gülünce yani açılınca sıkıntıdan kurtulur, ferahlar. Burada gülen ağız goncaya, kırmızı yanak da güle benzemesi dolayısıyla düzensiz leff ü neş sanatı yapılmıştır. Dutulmuş ve açmaz kelimelerinde tevriye ve tezat vardır.

8. Ey felek! Her an bağrımı kan edip işimi ah etme. Saygı göster, bir iki gün senin misafirinim.

9. Ey Fuzûlî! Ah ateşiyle beni yaktın. Galiba beni hüznler dolu kulübenin mumu sandın.

54. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 **Ney kimi her dem ki bezm-i vasluu yâd eylerem Tâ nefes vardur kuru cismümde feryâd eylerem**
- 2 **Rûz-ı hicrandur sevin ey mürğ-i ruhum kim bu gün Bu kafesden men seni elbette âzâd eylerem**
- 3 **Vehm idüp tâ salmaya sen mâha mihrin hiç kim Kime yetsem cevri ü zulmünden ana dâd eylerem**
- 4 **Kan yaşum kılmaz vefa giryân gözüm israfına Munca kim her dem ciğer kanından imdâd eylerem**
- 5 **İncimen her nice kim ağyar bî-dâd eylese Yâr cevriyçün gönül bî-dâda mu'tâd eylerem**
- 6 **Bilmişem bulman visalin lik bu ümmîd ile Gâh gâh öz hâtır-ı nâ-şâdumı şâd eylerem**
- 7 **Levh-i âlemden yudum eşk ile Mecnûn adını Ey Fuzûlî men dahi âlemde bir ad eylerem**

54. GAZEL

1. Kuru cismimde nefes var oldukça (yani yaşadığım sürece) senin kavuşma meclisini anarak her an ney gibi feryat eylerim.

Fuzûlî aşk ıstırabıyla **zayıflamaktan kurumuş olan vücudunu** neye benzetiyor, ney de kuru kamıştan yapılı ve içi boş olan neye nefes üflenerek ses çıkar. Fuzûlî'nin de zayıf kuru vücudunda sadece nefes (can) vardır ve bu nefes bulundukça (sağ oldukça) ney gibi feryat edecektir.

2. Ey ruhumun kuşu! Sevin, ayrılık günüdür. Çünkü bugün bu kafesten (vücut) seni elbette âzâd eder, salıveririm. (Fuzûlî ayrılığa dayanamayıp ruh kuşunu salıvereceğini yani öleceğini söylüyor).

3. Sen ayı (sevgili) hiç kimse sevmesin diye kimin yanına varsam senin çevrinden ve zulmünden ona şikâyet eylerim,

4. Ciğer kanından her an bunca yardım ettiğim halde yine de kanlı gözyaşı ağlayan gözümün israfına kâfi gelmiyor.

Şair o kadar çok ağlıyor ki, ciğerden gedip gözden akan kanlı yaş kâfi gelmiyor.

5. Başkaları bana ne kadar zulmetse incinmem. Çünkü yarin çevri ve cefası için gönlü zulme alıştırıyorum.

6. Sevgiliye kavuşmayacağımı biliyorum. Fakat bu umut ile ara-sıra kendi üzgün gönlümü neşelendiriyorum.

7. Mecnun'un adını âlemin levhasından gözyaşı ile yıkayıp sil dim. Fuzûlî! Böylece bu dünyada ben de meşhur olurum.

55. GAZEL

Mefulü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 **Canlar virüp senin kimi cânâna yetmişem Rahm
eyle kim yetince sana cana yetmişem**
- 2 **Şükrâne-i visâlüne can virdüğüm bu kim Çoh derd
çekmişem ki bu dermana yetmişem**
- 3 **Hâlüm diyüp murâduma yetsem aceb degül Bir
bendeem ki dergeh-i sultâna yetmişem**
- 4 **Mûr-ı muhakkaram ki serâsîme çoh gezüp Nâ-gâh
bârgâh-ı Süleyman'a yetmişem**
- 5 **Bir bülbülem ki gülsen olupdur neşîmenüm Yâ
tûtiyem ki bir şekeristâna yetmişem**
- 6 **Devr-i felek müyesser idüpdür murâdumı
Gûyâ ki tâlib-i güherem kâna yetmişem**
- 7 **Miskin Fuzûlî yem ki sana dutmuşam yüzüm Yâ bir
kemine katre ki ummana yetmişem**

55. GAZEL

1. Canlar verip senin gibi bir sevgiliye eriştim. Merhamet eyle, sana erişinceye kadar canıma yetti (canım çıkacak halle geldim).
2. Sana kavuşabilmek için, çok dert çektim. Kavuşma şükrânesi olarak sana canımı vermenin sebebi budur.
3. Halimi anlatıp muradıma erişsem buna şaşılmaz. Çünkü ben sultanın sarayına erişmiş bir kulum.
4. Zavalı hakir bir karıncayım. Sersem ve âvâre çok dolaşıp birden Süleyman'ın huzuruna eriştim.
5. Bulunduğu yer gül bahçesi olan bir bülbülüm, yahut bir şeker diyarına erişmiş papağanım.
Tutî (papağan), şekerle beslendiği için şekeristan (şeker bulunan yer) ile, bülbülün gül bahçesiyle ilgisinde tenasüp vardır.
6. Feleğin devri muradımı vermiştir. Sanki maden ocağına erişmiş bir mücevher talibiyim.
Devr kelimesi tevriyelidir. Dönme ve zaman anlamlarındadır. Mücevher talibi, mücevher arayıcısı, mücevher elde etmek istiyendir.
7. Yüzünü sana çevirmiş (yardım isteyen) zavallı Fuzûlî'yim; yahut da denize erişmiş değersiz bir noktayım.
«Yüzü tutmak» bir deyim olup, bir şey istemeye cesaret etmek demektir. Olumsuz olarak «yüzü tutmamak» deymi de vardır. 3. ve 4. beyitlerden anlaşıldığına göre gazel Kanuni için yazılmış olmalıdır.

56. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

*

- 1 **Işkdan camımda bir pinhan maraz var ey hakim Halka
pinhan derdüm izhâr itme zinhar ey hakim**
- 2 **Var bir derdüm ki çoh dermandan artuhdur mana Koy
meni derdümle derman eyleme var ey hakim**
- 3 **Ger basup el nabzuma teşhis kılсан derdümü
El-emânet kılma her bî-derde izhâr ey hakim**
- 4 **Gel menüm tedbîr-i bih-bûdumda sen bir sa'y kıl Kim
olanı bu derde artukrak giriftar ey hakim**
- 5 **Gör ten-i uryân ile ahvâlümü hicran günü Var imiş
rûz-ı kıyamet kılma inkâr ey hakim**
- 6 **Çekmeyince çâre-i derdümde zahmet bilmedim Kim olur
dermân-ı derd-i ışk düşvâr ey hakim**
- 7 **Rene çekme sıhhat ümmîdin Fuzûlî'den götür Kim kabûl-i
sıhhat itmez beyle bîmâr ey hakim**

■f

56. GAZEL

1. Ey doktor! Aşktan canımda gizli bir hastalık var. Sakın bu gizli derdimi halka açıklama.
2. Bir derdim var ki, bana çok dermandan daha üstündür. Ey doktor! Derman eyleme var git, beni kendi derdimle bırak.
3. Ey doktor! Eğer elini nabzıma koyup derdimi teşhis edersen onu her dertsizle açıklama. Bu sır sana emanettir.
4. Ey doktor! Gel benim iyileşmem için öyle bir gayret göster ki, bu derde daha çok tutulayım.
5. Ey doktor! Ayrılık günü çıplak vücutla halimi gör de kıyamet gününün var olduğunu inkâr etme.
6. Ey doktor! Derdimin çaresi için zahmet çekmeyince **aşk** derdinin dermanının güç olduğunu bilmedin.
7. Ey doktor! Fuzûlî'den iyileşme ümidini kes-, boşuna eziyet çek-me. Çünkü böyle bir hasta sağlığa kavuşamaz.

57. GAZEL

Mef'ûlî/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fa'ûlün

- 1 Hicrân ile yanar gıceler riste-i cânun
Rûşen ola ey şem' sana sûz-ı nîhânun
- 2 Bir şem'-i şebistân-ı belâyem ki degül kem
Tâ men diriyem sûz-ı dîl ü eşk-i revânun
- 3 Ey halvetüme şem'-i ruhundan burahan nûr
Dîdârına müştâk idî çeşm-i nîgerânun
- 4 Sensüz gıceler âh u fîgânun meh işitdi
Ey meh sana hem yetidi ola âh u fîgânun
- 5 Cânâ ne revâdîr ki çeküp tîğ-i dem-â-dem
Gamzen söke cismün dele bağrum içe kanun
- 6 Hem-reng-i leblindîr diyü kat'-ı nazar itmez
Hûn-ı cîğertünden müjre-i eşk-feşânun
- 7 Pînhânî odun âleme fâş oldı Fuzûlî
Yâ Rab ki menüm şem' kîml yaza zebânun

57. GAZEL

1. Ey mum gibi parlak sevgili içinde gizlediğim aşk ateşi sana açıkça belli olsun diye geceleri ayrılık derdiyle canının ipliği yanar.

Mum, açık istiare ile sevgili yerinde kullanılmıştır. Fuzûlî, canın ipliğe benzetilmesi teşbihini çok kullanır. Can mumun içindeki fittil gibi istiare ile inceleyip bitkileştirir. Ruşen kelimesi «aydınlık» ve ruşen olmak, «aydınlanmak, iyice belli olmak» anlamlarıyla kullanılmıştır. Yana, gece, ruşen, mum, süz (yama) kelimeleriyle ihtar-ı tenasüp yapılmıştır. Gece ve ruşen tezaatür.

2. Belâ gecesinin bir mumuyum. Dîrî olduğum sürece gönülümün ateşi ve akan gözyaşım eksik olmaz.

3. Ey mum gibi parlak yanığıyla odamı aydınlatan sevgili! (Yotun) bakan gözüm, yüzümün özlemi içinde idi.

4. Sensüz geçen geceler ahımı ve fîganımı ay işitti. Ey ay yüzü sevgili! Ahım ve fîganım sana da yetiştî mi acıba?

5. Ey sevgili! Sığgün yan baktığım daima kılıç çekip vücudumu devirmesi, bağrımı delmesi, kanımı içmesi reva mıdır?

6. Senin dudagınla aynı renktedir diye gözyaşı saçan kirpiğim ciğer kanından baktımı (ilgisini, tereccühünü) kesmez (yani kirpiğin hep ciğer kanı aktır).

7. Fuzûlî Gizli aşk ateşim âleme yayıldı. Yâ Rabbi! Dilim mum gibi yansın (çünkü gizli ateşimi herkese yayan dilimdir).

Mumun yanan kısmı alevi ve dil bîcîmindedir. Mumun içindeki fittilin yandığını alevi belli eder. Şairin içindeki gizli aşk ateşini de herkese yayan dildir. Onun için dilinin mum gibi yanan yok olmasını dilemektedir.

58. GAZEL

m

**Müstef'ilün/Fa'ûlün/Müstef'ilün/Fa'ûlün
(Mef'ûlü/Fâ'ilâtün/Mef'ûlü/Fâ'ilâtün)**

- 1 Zülfi kimi ayağın koymaz öpem nigârüm
Yohdur anun yanmda bir kılca i'tibârüm
- 2 İnsaf hoşdur ey ısk ancak meni zebûn it Ha
beyle mihnet ile geçsün mi rûzgârüm
- 3 Bildi temâm-ı âlem kim derdmend-i ıskam Yâ
Rab henüz hâlüm bilmez mi ola yânım
- 4 Vaslundan ayru n ola kamım tökilse gül gül
Men gülbün-i belâyem bu fasldur bahârüm
- 5 Tasvir iden vücûdum yazmış elümde sâgar Ref
olmağa bu suret yoh elde ihtiyârüm
- 6 Dûr istemen zemânî mey neş'esin başumdan
Toprağ olanda yâ Rab dürd-i mey it gubârüm
- 7 Rüsvâlarmdan ol meh saymaz meni Fuzûli
Dîvâne olmayam mı dünyâda yoh mı ârum

58. GAZEL

1. Sevgilim, saç gibi ayağını öpmeme beni bırakmaz. Onun yar-mnda kıl kadar değerim yoktur.

Fuzûlî, «kıl kadar itibarım yok» deyiimiyle sevgilisinin yanında değersizliğini söylerken aynı zamanda sevgilinin ayaklarına kadar inen uzun saç kastederek kinaye sanatı yapmıştır.

2. Ey aşk! İnsafli olmak güzel şeydir. Ancak, beni güçsüz bırak da dünya ile ilgimi keseyim. Zamanım böyle mihnetle mi geçsin?

3. Aşk ile dertli olduğumu bütün âlem bildi. Ya Rabbi! Sevgilim hâlâ bilmiyor mu?

4. Senden ayrı iken kanım yere gül gül dökülüp saçılrsa ne olur. Ben belâ gül fidanıyım, benim baharım bu mevsimdir.

Sevgilinin ayrılığında onun döktüğü kanlı gözyaşlarının yerdeki parça parça izleri, şeklinden ve renginden dolayı güle benzetilmiştir.

5. Vücuduma şekil veren (Tanrı) beni elimde kadehle tasvir etmiş. Bu şeklin yok olması benim elimde değildir.

Şair, el kelimesini «(birinin.) ihtiyarı elinde **olmamak**» yani bir şeyi elinde olmadan yapmak deyiminin mecaz anlamı ile birlikte kullanarak iştikak sanata yapmıştır.

6. Başımdan şarap neşesinin uzak olmasını hiçbir zaman istemem. Ya Rabbi! ölüp toprak olduğumda tozumu şarap tortusu yap.

7. Fuzûlî! O ay yüzlü güzel beni âşıklarından saymaz. Delirip divane olmayayım mı-, benim arım, şerefim yok mu?

III d EÜ

o 3 « II 3 A S¹

S 9 0 3 2.1 » P II 9 =

2 Diyar-ı hecrde seyl-i sitenden oldı harâb
Fezâ-yı ıskda âbâd gördüğün gönliüm

3 Ne gördi bâdede bilmen ki oldı bâde-perest
Mürd-i meşreb-i zühâd gördüğün gönliüm

5 Fırâkın odını gördükde munn tek erdi
Sebât u sabrda folâd gördüğün gönliüm

10

m 9
5 = 5 S⁻ M*
Wa*
0.0? 0_B
0.4 < P
C 3
% Q
~ 3
3 3
0 3

i S i V
S i
* i
S i
fi 0

GAZEL

1. N
best gördü
Gam

(serbest) 1

2. 1
lüm selin

Maı

3.

dü de şar

M

anlamı, dı

iham-ı tenas

tezat vardır.

kata giren 1

tenasüp sanatı yapılmıştır.

4. Aşka, tahammül edip sabır ve sebat göstermede, çelik gibi

sağlam gördüğün gönliüm, ayrılmış ailesini görünce munn gibi erdi.

puâd (çelik) ile munn tezattır.

5. Bütün hünerlerde üstad gördüğün gönliüm, aşkın güç olduğunu

görüp aciz kaldı.

Her hünerde üstad olmak ve acz getirmek, yani aciz kalmak te-

zattır.

6. Bu, kanlar içmeye almış gönliüm, zamanında böyle değildi,

zevk ve safâ içinde yaşamış bir kişi idi.

Dem : Zaman, kanı ve nefes anlamlarına gelir. Dem, burada tevrif-

yele kullanılmış olup, kan anlamı, kanlar içmeye almış gönli ile ilgili

ilidir ve iham-ı tenasüp yapılmıştır.

7. Fuzûlî Bağdat'ın minnetine esir gördüğün gönliüm, zevk ve

sefa yeri olan Anadolu'ya gitmek istedi.

Bunı, Anadolu anlamında kullanır. Diyar-ı Ru-

ra-yı Rum : Anadolu şairleri gibi tanımlar yapılmı-

ş olup eğlencili yer, yani rahat içinde yaşanan yer

kelimesinde tevrife vardır. Ays-hâne, ile ilgili olarak

düzeni anlamında kullanıldığı gibi gitmek anlamına

GAZEL

ay

tuştı. Hür, ser-

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

mem

şarapla ne gör-

vardır.

60. GAZEL

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Penbe-i merhem-i dâğ içre nihandur bedenüm Diri
oldukça libâsum budur ölsem kefenüm
- 2 Cam canan dilemiş virmemek olmaz ey dil Ne
niza' eyleyelüm ol ne senündür ne benüm
- 3 Daş deler ahum om şehd-i lebün şevkinden N'ola
zenbûr evine benzese beytül-hazenüm
- 4 Tavk-ı zencîr-i cünun dâ'ire-i devletdür
Ne reva kim meni andan cihara za'f-i tenüm
- 5 Işk ser-geştesiyem seyl-i sirişk içre yiriim Bir
habâbem ki hevâdan doludur pîrehenüm
- 6 Bülbül-i gam-zedeem bâğ u bahârum sensin Dehen ü
kadd ü ruhun gönce vü serv ü **semenüm**
- 7 İdemen terk Fuzûli ser-i kuyun yânın
Ne kadar zulm yiri ise mana hoşdur vatanum

60. GAZEL

1. Bedenim, vücudumdaki aşk yaralarının üzerine konan mer-hemli pamuklar içinde gizlidir. Vücudumu kaplayan bu pamuklar, **diri** oldukça elbisem, ölürsem kefenimdir.

2. Ey gönül! Canı, cânân istemiş, vermemek olmaz. Ne için kavga edelim. O, ne senindir ne de benim.

3. Bal gibi tatlı dudağının arzusuyla ettiğim ahimin oku taşı de ler. Bu yüzden hüznlerle dolu evim arı peteği gibi delik delik olsa bu na şaşılmaz.

Beytül-hazen: Hüznler evi demektir. Yukarıda külbe-i ahzan, hüznler kulübesi şeklinde de geçti. Yakup Peygamberin, oğlu Yusuf'un hasretiyle kederler içinde yaşadığı evine denir. Fuzûli'nin taşı delen âh okları, hüznler içerisinde yaşadığı evin duvarlarını, tavanını arı peteği gibi delik deşik etmiştir. Şehd (bal) ile, zenbur (arı) arasında tenasüp vardır.

4. Boğazıma geçirilen delilik zinciri, benim için bir mutluluk halkasıdır. Vücudumun zayıflığı beni o halkadan çıkarsın istemem.

Eskiden delileri boyunlarından veya ayaklarından zincir ile bağ-larlardı. Şair, vücudunun zayıflayıp inceierek zincirin halkasından çıkıp kurtulacağından korkmaktadır. Çünkü o aşkla zincire vurulmuş bir deli olmaktan memnundur. Daire-i devlet tamlaması tevriyelidir. Daire, halka anlamıyla şair için bir mutluluk halkası olduğu gibi, devlet dairesi anlamında da kull anılmıştır. Çünkü o zaman devlet dairesinde bulunmadı rahatlık ve mutluluk içerisinde yaşamak demektir.

5. Aşktan avare dolanıp duruyorum. Yerim, gözyaşları seli içinde olup gömleğim aşk havasıyla dolu bir su kabarcığıyım.

Habab, içinde hava bulunan, su üzerindeki kabarcıktır. Beyitte hava kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Hem su kabarcığının içindeki hava, hem de aşk arzusu ve hevesi demektir. Şair, kendisini, gömleği aşk arzusuyla dolmuş olarak gözyaşı seli üzerinde bir kabarcığa benzetmiştir.

6. Gamlı bir bülbülüm, bahçem ve baharım sensin. Goncam, ağ-an; servim, boyun; yaseminim de yanağındır.

7. Fuzûli, yarin köyünü terkedemem. Orası her ne kadar zulüm yeri ise devatanım bana güzeldir.

61. GAZEL

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Fâş kıldım gamuın ey dîde-i hûn-bâr menüm
Eyledün merdüme nem olduğm izhâr menüm
- 2 Dehenin isterem ey ışk yoğ it varlığum
Ki yoğ olmakda bu Ėün bir garazum var menüm
- 3 Çıhmiş ağyar ile seyr itmeğe ol merdüm-i çeşm Bu
aceb merdümi çıhmiş gözüm ağlar menüm
- 4 Bu temennada kim ol şem' ile hem-sohbet olam
Dûd-ı âh itdi dünüm tek Ėünümi târ menüm
- 5 Mevc ile gönlünü ey eşk kopar yamandan Nâle
ile başum ağntdı bu bîmâr menüm
- 6 Çıhmiş ol şûh bu Ėün tökmeğe kanın görenün
Girme ey göz kerem it kanuma zinhar menüm
- 7 Ey Fuzûlî der ü dîvâra gamum yazmakdan
Şâhid-i hâl-i dilümdür der ü dîvâr menüm

61. GAZEL

1. Ey kan saçan gözüm! Gamımı herkese yaydın, insanlara benim nem (neyim) olduğunu açıkladın.

Nem kelimesi neyim ve nem (ıslak, yaş) anlamlarıyla tevriyeli kullanılmıştır. Nem (yaş), dide-i hun-bâr (kan yağdıran göz) ve mer-düm (göz bebeği) arasında ihamı tenasüp sanatı vardır.

2. Sevgilinin ağzını istiyorum. Ey aşk! Varlığımı yok et, çünkü bu Ėün yok olmaktan benim bir maksadım vardır.

Yok denecek kadar küçük olan ağızla yok kelimesi birlikte kullanılmış olup sevgilinin ağzı gibi yok et, yani aşkta mahvet, öldür denmektedir. Yok ile var arasında tezat bulunmaktadır. Gözümün bebeği aynı zamanda sevgi ifadesi olduğundan cinas sanatı yapılmıştır. Çıkmiş kelimesinde de cinas vardır.

3. O gözbebeği (sevgili) başkalarıyla gezmeye çıkmış. Bu şaşılacak şey, bebeği çıkmış gözüm ağlıyor (çünkü gözbebeği çıkınca göz kör olacağı için ağlayamaz).

4. Onun (sevgili) ile beraber olup sohbet etmek arzusuyla ahimin dumanı gündüzümü gecem gibi karanlık etti.

Gece karanlıkta mum yakıldığı gibi, ahin dumanı gündüzünü gece gibi karartarak yüzü mum gibi parlak sevgilinin ışığında onunla birlikte olmayı istemektedir.

5. Ey gözyaşı (seli)! Dalganla gönlümü koparıp yanımdan uzak laştır. Bu hasta (gönül) inleyerek benim başımı ağrıttı.

6. O şûh (sevgili) bu Ėün her gördüğünün kanını dökmeye çıkmış. Ey göz! Kerem et sakın benim kanıma girme (onu göreyim demf seni de öldürür).

Öldürmek anlamında «(birisinin) kanını dökmek», «(birisinin) kanma girmek» deyimleri kullanılmıştır.

7. Ey Fuzûlî! Gamımı kapıya, duvara (her yere) yazdığım için kapı ve duvar gönlümün haline şahittir.

62. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Kerem kıl kesme sâkî iltifatım bî-nevâlardan
Elünden geldiği hayrı dirîğ itme gedâlardan
- 2 Esîr-i gurbetüz biz senden özge âşinâmuz yoh Ayağım
kesme başunçün bizüm mihnet-serâlardan
- 3 Sabâ kûymda dil-dârun nedür üftâdeler hâli Bizüm
yirden gelürsen hir haber vir âşinâlardan
- 4 Dime zâhid ki terk it sîm-ber bütler temaşasın Meni
kim kurtarın- Tanrı sataşdurmuş belâlardan
- 5 Girüp mescidlere her muktedâlar pey-revi olman Budur
veehi ki hergiz görmedüm yüz muktedâlardan
- 6 Tabîbâ hâk-i kûy-ı yârdandur eşk teskini Bize arturma
zahmet göz yaşarur tûtiyâlardan
- 7 Felekde mihr zâ'il yâr gafîl ömr müsta'cil Nedür tedbîr
bilmen cana yetdüm bî-vefâlardan
- 8 Vücûdum ney kimi sûrâh sûrâh olsa âh itmen Mahabbetden
dem urdum incimek olmaz cefâlardan
- 9 Fuzûlî nazeninler görsen izhâr-ı niyaz eyle Terahhum
umsa ayb olmaz gedâlar pâdişâhlardan

62.
GAZEL

1. Saki! Kerem et yardımını (biz) yoksullardan iltifatımı kesme.
Elinden gelen hayrı, (bu) dilencilerden esirgeme.

Burada bî-nevâ (kısmetsiz) ve gedâ (fakir, dilenci) lardan maksat aşıklardır. Sakinin elinden gelen hayır kadeh sunmasıdır.

2. Biz gurbetin esiriyiz, senden başka tanıdığımız yok. Başının sağlığı için mihnet evimizden ayağım kesme.

Mihnet-sera: Mihnet yeri, yani mihnet (sıkıntı, üzüntü) bulunan yerdir. Fuzûlî «bir yerden ayağını kesmek» yani oraya artık gitmemek ve «başın için» deyimlerini kullanarak tezat sanatı yapmıştır.

3. Ey bahar rüzgârı! Sevgilinin köyünde düşkünlerin (aşıkların) hali nasıldır? Bizim yerden geliyorsan, tanıdıklardan bir haber ver.

4. Sofu, bana gümüş gibi beyaz göğüslü güzelleri seyretmeyi bırak deme. Tanrı'mn karşılaştırdığı belâlardan beni kim kurtarır?

5. Eğer mescidlere girip imamlara uyarak, onların arkasında durmuyorsam sebebi, onlardan asla yüz görmediğim içindir.

Muktedâ, kendisine uyulan kimse demektir. «Yüz görmedim» deyimini tevriyelidir. Beyitteki ilk anlamı, onlardan iyilik görmedim demektir. İkinci anlam, arkasında durulan kimsenin yüzünün görünme-mesidir. Kinaye sanatı yapılmıştır.

6. Ey doktor! Bize zahmet verme, yaptığın ilâçlardan gözümüz yaşarmaktadır. Bizim gözümüzün yaşım, yârin köyünün toprağı teskin eder, yatıştırır.

Tutiya, çinko demektir; göz ilâçlarında kullanılır. Çinko, görme gücünü artırdığından göze çekilen sürmenin içine de katırmış. Bundan dolayı Divan şiirinde tutiya sürme anlamında kuUamlmıştır. Sürme göze çekilirken göz sulanır. Şair doktora «senin ilâcın gözümü yaşırtıyor, yarin bulunduğu yerin toprağı gözümü teskin eder» diyerek tezat yapıyor.

7. Felekde sevgi yok, yâr bize aldırıyor-, ömür ise çabuk geçiyor. Bu vefasızlardan canıma yetti. Ne yapmalıyım, tedbir nedir, bilmiyorum.

8. Vücudum ney gibi delik delik olsa âh etmem. Sevgiden dem vurdum. Aşktan söz ettim. Bu yüzden aşkın cefalarından incinip üzülme olmaz.

9. Fuzûlî, nazh güzeller görürsen onlara dileğini arzedip yalvar. Kullar padişahlardan merhamet umsa ayıp olmaz.

63. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Yahma cânım nâle-i bî-ihyârumdan sahm Tökme
kamım âb-ı çeşm-i eşk-bârumdan sahm
- 2 Su virür her subh-dem göz yaşı tîğ-i ahuma Çoh
meni incitme tîğ-i âb-dârumdan sahm
- 3 Cevr odı yahdı meni yanumda durma ey gönül Bir
dutuşmuş âteşem kurb u civanımdan sahm
- 4 Ten evinden rahtum cehd eyle ey can daşra çek Âfet-i
seyl-i sirişk-i bî-karârumdan sahm
- 5 Gerçi bir hâk-i rehem kimse meni almaz göze Çoh
hakaretle nazar kılma gubârumdan sahm
- 6 Gelme kabrüm üzre ey ışk içre men tek Ölmeyen Ta'ne
daşıdur sana seng-i mezârumdan sahm
- 7 Şâh-ı mülk-i mihnetem hayl ü sipâhum derd ü gam
Hayl-i bî-hadd ü sipâh-ı bî-şumârumdan sahm
- 8 Ey Fuzûlî hansı mahbûbı ki sevsen rahmi var Kıl hazer
ancak menüm bî-rahm yânimden sahm

63. GAZEL

t. Canımı yakma, elimde olmadan ettiğim anımdan sakın. Kanımı dökme, gözyaşı yağdıran gözümün suyundan sakın (yani, ahım seni tutar, gözümde akan yaşlar da seni sele verir).

2. Gözyaşı, her sabah ah kılıcına su verniktir. Beni çok incit me, parlak, keskin kılıcımdan, sakın.

Kılıç yapılırken çeliğe su verildiğinden âb-dâr (su tutan) kelimesi tevriyeyi olup su verilmiş ve parlak anlamlarındadır. Şair ahını parlak, sağlam ve keskin bir kıkca benzetmiştir.

3. Cevr ve cefa ateşi beni yaktı, ey gönül yanımda durma. Ben tutuşmuş bir ateşim; yanımda ve çevremde bulunmaktan sakın (sonra sen de tutuşur, yanarsın).

4. Ey can! Eşyanı toplayıp ten evinden çıkmana bak. Durmadan, akan gözyaşı selinin âfetinden sakın.

5. Gerçi ben, bir yol toprağıym, kimse bana değer vermez. (Fakat) Öyle çok hakaretle bakıp beni küçük görme, tozumdan sakın.

«Göze almaz» deyim, değer vermez, önemsemez anlamındadır. «Nazar kılmak» yani bakmak kelimesi ile tenasüp yapılmıştır. Hâk-i reh (yol toprağı) ile gubar (toz) arasında da tenasüp vardır. Tozun göze kaçması gözü rahatsız eder, çok kaçarsa kör de edebilir.

6. Ey benim gibi aşktan ölmeyen kimse! Mezarımın üzerine gel me. Mezar taşım sana atmak için bir ayıplama taşıdır; ondan sakın.

Ta'n ayıplama demektir. Eskiden halk, suçlu kimseyi ayıplamak için taşlarmış. Suçu ağır olan kimsenin beline kadar toprağa gömülerek gelip geçen herkes tarafından taşlanmak suretiyle öldürülmesine «recm» denir ki, bir çeşit idam cezasıdır.

7. Mihnet ülkesinin padişahıyım. Dert ile gam ordum, askerimdir. Sınırsız ordumdan ve sayısız askerimden sakın.

Hayl sürü, topluluk demektir. Burada padişahın ordusu anlamındadır. Padişahın ordusu ve maiyeti anlamında «hayl ü haşem» sözünde de geçer.

8. Ey Fuzûlî! Hangi güzeli sevsen onun bir merhameti vardır, ancak benim merhametsiz yârimden çekinip sakın,.

64. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Dost bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn Derd
çoh hem-derd yoh düşmen kavî tâli' zebûn
- 2 Sâye-i ümmîd zâ'il âfitâb-ı şevk germ
Rûtbe-i idbâr âli pâye-i tedbîr dîn
- 3 Akl dun-himmet sadâ-yı ta'ne yir yirden bülend Baht
kem-şefkat belâ-yı ısk gün günden füzûn
- 4 Men garib ü râh-ı mülk-i vasi pür teşviş ü mekr Men
harif-i sâde-levh ü dehr pür nakş-ı füsûn
- 5 Her sehî-kad cilvesi bir seyl-i tûfân-ı belâ Her
hilâl-ebrû kaşı bir ser-hat-ı meşk-i cünûn
- 6 Yilde berg-i lâle tek temkîn-i dâniş bî-sebât Suda
aks-i serv tek te'sîr-i devlet vâj-gûn
- 7 Ser-had-i matlûb pür mihnet tarîk-i imtihan Menzil-i
maksûd pür âsîb râh-ı âzmûn
- 8 Şâhid-i maksad nevâ-yı çeng tek perde-nişîn Sâgar-ı
işret habâb-ı sâf-ı sahbâ tek nigûn
- 9 Tefrika hâsıl tarîk-i mülk-i cem'iyet mahûf
Âh bilmen n'eyleyem yok bir muvafık reh-nümûn
- 10 Çihre-i zerdin Fuzûlî'nün dutupdur eşk-i âl Gör ana
ne rengler geçmiş sipihr-i nil-gûn

64. GAZEL

1. Dost alâkasız, felek merhametsiz, devirde sükûnet yok, karışık. Dert çok, dert ortağı yok, düşman güçlü, talih güçsüz.

2. Umut gölgesi yok olmuş, arzu güneşi yakıcı, düşkünlüğün meretebesi yüksek, tedbirin mevkii alçak.

Gölge insanı sıcaktan koruduğu için mecazi olarak yardım anlamına gelir. Beyitte bu anlam da vardır. Güneş ile gölge rûtbe ve paye kelimelerinde tenasüp sanatı, âli (yüksek) ile dîn (alçak) kelimesinde tezat sanatı yapılmıştır.

3. Akü yardımcı değil, her yerden kınama sesi yükselmekte. Talih şefkatsiz, aşk belası gün geçtikçe artmakta.

Dîn (alçak), bülend (yüksek) ve kem (az), füzûn (ziyade, fazla) kelimeleriyle tezatlar yapılmıştır. Dîn-himmet (alçak himmetti), kem-şefkat (az şefkatli) Farsça birleşik sıfatlardır.

4. Gurbette garibim. Kavuşma ülkesinin yolu hile ve karışıklıkla dolu. Ben içi temiz bir insanım. Dünya ise gönlü çeken nakışlarla dolu.

5. Her düzgün boylunun cilvesi bir belâ tufanının selidir. Her hilâl kaşlı (güzelin) kaşı delilik öğreten sayfanın baş yazısıdır.

Meşk yazı, resim, musiki vb. öğrenirken yapılan alıştırma (yabancı dilde i Exercise). Delilik alıştırmasında yani deliliğin başlangıcında ilk yazılan yazı sevgilinin hilâl gibi kaşı oluyor. Âşık aşk deliliğini ilk önce sevgilinin hilâl kaşını çizerek öğreniyor.

6. Bilginin sağlamlığı rüzgârda uçan lâle yaprağı gibi hafif. Devletin, saadetin tesiri suda servinin gölgesi gibi ters, baş aşağı.

7. İstek sınırına ulaşmak için mihnetle dolu her imtihan yolundan geçmek gerek. Maksat yerine varmak için tehlikelerle dolu bir yolu denemek lazım.

8. Maksat güzeli, çengin sesi gibi perde arkasında oturmakta (görünmemekte). İşret kadehi saf içki üzerindeki kabarcık gibi baş aşağı dönmüş (yani kadehin içi boş).

Çengin nağmesinin perde arkasında bulunması her perdesinde nağmenin gizili olmasıdır. Çeng, neva (aheng), perde kelimelerinde iham-ı tenasüp var.

8. Ortaklıkta bozgunculuk var. Huzur ülkesinin yolu korkunç. Ah ne yapayım bilmem? Bana yardım edecek uygun bir yol gösterici yok.

10. Fuzûlî'nin sarı yüzünü al (kanlı) gözyaşı kaplamış. Bak gör, mavi renkli felek ona ine hileler yapmış, ne oyunlar oynamış.

Renk kelimesi tevriyelidir. Hile, oyun anlamıyla da kullanılmış-olup zerd (san), al, renk, nil-gûn (nü renkli, mavi) kelimeleriyle iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

65. GAZEL

Fâ'ilâtîti/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Bâr-ı mihnetden nihâl-i kametim ham olmastm
Başumuzdan sâye-i serv-i kadün kem olmasını
- 2 Görmesem ruhsâr ü kadd ü çeşm ü lalün dem-be-dem Ömr
bir an bir zaman bir lahza bir dem ohnasun
- 3 Gerd-i fâhun azmi gerdûnitdl kim bu kadr ile Şöhre-i
âlem hemin îsî-i Meryem ohnasun
- 4 İltimas itdüm sabâdan tûtiyâ çekdürmege Ağlama
ey göz gubâr-ı dergehi nem ohnasun
- 5 Sen tek âfet geldüğün bilmişdi kim Hak'dan melek İltimas
eylerdi kim âlemde âdem ohnasun
- 6 Dir imiş zâhid ki olmak aybdur rüsvâ-yı ışk Bu sözi
f âş itmesün rüsvâ-yı âlem ohnasun
- 7 Ey Fuzûlî zevk-i derd-i ıska noksan hayfdur
İhtiyât it penbe-i dâğunda merhem ohnasun

65. GAZEL

1. Fidan gibi boyun mihnet yükünden bükülmesin. Servi gibi boyunun gölgesi başımızdan eksik olmasın.

Bâr, yük ve meyva anlamlarındadır. Meyvası olan ağacın dalları yere eğilir. Beyitte «bâr»ın meyva anlamı, nihai (fidan, ham) eğri, bükülmüş kelimeleri arasında ihamı tenasüp vardır. Saye, gölgenin mecazî anlamı yardım demektir. Saye her iki anlamıyla de tevriyeli kullanılmıştır.

2. Senin yüzünü, boyunu, gözünü ve dudağım her zaman görmezsem ömür, bir an, bir zaman, bir lahza ve bir nefes dahi olmasın. Fuzûlî, sevgiliyi görmeden bir an bile yaşamak istemediğini anlatıyor. An, tevriyeli olup, bir saniyelik kısa zaman ve cazibe anlamlarında kullanılmıştır. Cazibe anlamı, ruhsar (yüz) ile ilgilidir. Boy uzunluğu dolayısıyla zamanla ilgilidir. Lâhza, göz açıp kapayacak kadar kısa süre olup çeşm (göz) ile ilgilidir. Dem, zaman ve nefes anlamında tevriyelidir. Nefes anlamı lail (dudak) ile ilgilidir. Beyitte karşılıklı dört kelimeden oluşan zengin, düzenli bir leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Ayrıca, an, zaman, lâhza, dem kelimelerinde iham-ı tenasüp sanatı vardır.

3. Göge yükselme değeri ile âlemde sadece Meryem'in İsa'sı meşhur olmasın diye senin yolunun tozu göge çıktı.

4. Gözüme sürme olarak çekmek için rüzgârdan sevgilinin kapısının toprağını getirmesini istedim. Ey göz! Ağlama da o toz ıslanmasın.

5. Melek, senin gibi âfetin geleceğini bilmiş olmalı ki, Tanrıdan insanın yaratılmasını istememişti.

Kur'an'da, Bakara suresinin 30. âyetine işaret edilmiştir. Âyetin meali şudur •. Senin Rabbin meleklerle «ben yer yüzünde bir halife var edeceğim» demişti. Melekler, «orada bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni takdis etmekte bulunuyoruz» dediler. Allah «ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim» dedi.

6. Sofu, aşktan dolayı âleme rezil rüsva olmak ayıptır demiş. Bu sözünü yaymasın, kendisi âleme rezil rüsva olmasın.

7. Ey Fuzûlî! Aşk derdinin zevkine noksanlık yakışmaz. Sakın aşk yarasının pamuğunda merhem bulunmasın (hakiki âşık aşk yarasının acısına katlanır, onu iyileştirmez).

66. GAZEL

Fâllâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Bûlbûl-i dil gülşen-i ruhsârün eyler ârzû
Tûtî-i can lal-i şekker-bârün eyler ârzû
- 2 Nâme-i kâsîd peyâmîyle hoş olmaz hâtıram Öz
lebünden lehce-i güftârün eyler ârzû
- 3 Serv ü gül nezzâresin n'eyler sana hayran olan
Ânzunlan kadd-i hoş-refâtârün eyler ârzû
- 4 Ârzû eyler ki men tek muttasıl bîmâr ola
Kim ki vasl-ı nerkis-i bîmârün eyler ârzû
- 5 Hecr bîmân tenüm bâd-ı sabâdan dem-be-dem
Sıhhat içim sıhhat-i ahbârün eyler ârzû
- 6 Zulmet-i hecründe bahmaz şem'e çeşmüm merdümü
Pertev-i ruhsâr-ı pür-envârün eyler ârzû
- 7 Ârzûmend-i visâlündür Fuzûlî haste-dil
Vaslun ister devlet-i didârün eyler ârzû

66. GAZEL

- i 1. Gönül bûlbûlü yanağının gül bahçesini arzu eder. Can papalara şeker saçan la'l gibi kırmızı dudağını ister.
I La'l açık istiare yapılarak dudak yerinde kullanılmıştır. Dudağın şeker saçması (şeker-bâr), tatlılığı aynı zamanda tatlı sözler söylemesi dolayısıyledir. Papağan şeker yedirilerek komıştırulduğu için şeker ile ilgilidir. Beyitte gönül bûlbûle, sevgilinin yanağı gül bahçesine, can papağana benzetilmiş; gülşen, bûlbûl; papağan, şeker kelimeleriyle tena-L süp yapılmıştır.
1 2. Postacının getirdiği mektubun haberiyle gönlüm hoş olmaz.
■Sözü söyleyiş tarzını gönül senin kendi dudağından (duymak) ister.
■ 3. Sana hayran olan serviyi ve gülü seyretmeyi ne yapsın? Yantv Isınla güzel yürüyüşlü boyunu arzu eder.
P Servi ile kad (boy), gül ile arız (yüz) ilgisi dolayısıyla düzensiz leff ü neşr yapılmıştır.
4. Senin hasta gözüne kavuşmak isteyen kimse, benim gibi daima hasta olmayı ister.
_ Nergis, açık istiare ile göz yerinde kullanılmıştır. Hasta göz, bay ii gın bakan gözdür. Nergis daima süzgün, baygın bakan, bazen de tatlı ■ şehlâ göze benzetir.
■ 5. Ayrılıktan dolayı hasta olan benim sıhhat için daima sabah ■ yelinden, senin hakkında doğru haber getirmesini ister.
■' Sıhhat, sağbk ve doğruluk anlamlarıyla kullanılarak cinas yapılmıştır. Sıhhati ahabâr, haberlerin şahinliği, doğruluğu demektir.
B 6. Gözümün bebeği ayrılık gecesinin karanlığında muma bakmaz.
m Senin nurlu yüzünün ışığını (aydınlığını) arzu eder.
R 7. Hasta gönüllü Fuzûlî, vuslatım istemektedir. Sana kavuşmayı ■} ister, yüzünü görmek mutluluğunu arzu eder.

S a S L

Müste'îlün/Fa'ûlün/Müste
(Me'ûlû/Fâ'ilâtün/Me'ûlû

1 Olsaydı mendekî gam Ferh
Bir âh ile vîrürdi mîn Bî-s

2 Vîrseydi âh-ı Mecnun feryâ
Kuş mu karâr iderdi başın

3 Ferhâd'a zevk-i sûret Mecr
Bir râhat içre her kîm anı

4 Eşk-i revânuna il cem' olk
Kîm ola vara vara cem'îyy

5 Gêh gamzen içmek ister ki
Korhın budur ki nâ-gêh i

6 Serverlik ister isen tîfâde
Kîm düşmedn ayağa çıhn

7 Ger görmemek dîlersen re
Olma vefâya tâlîb dünyâ-y

/Fa'ûlün
blâtün)

Enûbteleda
hâda

in
arâ
lâda

ünûdüm
ziyâde

ni gâh çeşnür
ola arada

âr it
başâ bâde

cefa Fuzûlî
efâda

s >

59 lls?~

Sil

ft ile
S

S w < * i * te

B * g B s, S 3 B < e .rf S s ur

S a. si

■ ■ ö E & 2 E- ^ ^ S & 5
S S I S i & - a <<
e & d. i-

1 U M 9 A %
s?

olarak Fuzûlî, aşkıta çektiği
adın kazanıyla delmeye ça-
rı söylüyor.
sadasını çıkarabilseydi, ba-

ili
t

3 halk toplar
ünûdüm var.
ide anlamındadır
yapılmıştır.
şın, bazen de gö-
r olacağından k
rinde

ISS*

sl'S

|||il- * <<
IP 5 ff s. i

e 51 ap. > S
anıldı r gibi, burrada da -kan iç-
ası : an dökülmesi, birinin ölü-
anarak gamze ile göz arasında
1 söylüyor.
künüğü kendine şiar et (al-
ie) düşmeden başa çıkmadı.
anlamı ile de kullanılmıştır.
başa doğru yukarı katederle-
ile tîfâdeylik (düşkünlük) ke-

■ 3
- : e M V
e
≡ ö
fözün kanını içmek (beni öldür-
korkuyorum.

O

& f 9 * f

68. GAZEL

Müstef'ilün/Fa'ülün/Müstefilün/Fa'ülün
(Mefulü/Fâ'ilâtün/Mef'ülü/Fâ'ilâtün)

- 1 Merhem koyup onarma sinemde kanlu dağı
Söndürme öz elimle yandurduğun çerağı
- 2 Uymuş cünûna gönlüm ebruna dir meh-i nev
Ne l'tibâr ana kim seçmez karadan ağı
- 3 Kaddün gamında servün sormağa za'f-ı hâlin
Gülzârdan kesilmez ırmağların ayağı
- 4 Dür tek dişün sözmi her dem eşitmek ister
Bahrun müdâm anuñün sâhildedür kulağı
- 5 Zülfi siyeh sanemler olmuş senün esîrün
İşkunda her birimin öz zülfi boynı bağı
- 6 Ger müşğ dirse âşık ol bûy-ı zülfe saki Tünd
olma bir kadeh vir ter eylesün dimağı
- 7 Devran havadisinden yoh bâkümüz Fuzûlî
Dârü'l-emânumuzdur mey-hâneler bucağı

68. GAZEL

1. Göğsümdeki yarayı merhem koyup iyileştirme. Kendi elinle tıgın meşaleyi söndürme.

Aşk ateşiyle dağlanmış kırmızı yara aleve benzetilmiştir. «Ö-s elinle» sözünde sihr-i helâl vardır: «Söndürme öz elinle» ve «öz elinle yandurduğun çerağı» diye iki şekilde de anlam verilebilir.

2. Gönlüm deliliğe uymuş senin, kaşına yeni ay diyor. Karadan akı ayıramayan kimsenin sözüne itibar edilir mi?

«Karadan akı seçmemek» deyimini kullanarak ak ile yeni ay, kara ile de kaş kastedilmiştir. Böylece leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

3. Senin boyunun gamıyla servi (kıskançlıktan) öyle zayıflatmış ki, halini sormak için ırmakların ayağı gül bahçesinden kesilmez. Serv ince ve uzun olduğu için zayıftır. Irmaklar da devamlı ola³ rak gül bahçesinde akar. Bu yüzden «bir yerden ayağı kesilmek veya kesilmemek» deyimini kullanan Fuzûlî gerek bu gazelde, gerekse diğer örneklerde görüldüğü üzere Türkçedeki zengin deyimlerden yararlanarak çeşitli zekâ oyunları yapan bir dil ustasıdır. Hüsn-i ta'lîl sanatı var, 4. İnci gibi dişinin sözünü işitmek için denizin kulağı daima sahilindedir.

Sevgilinin dişi denizden çıkarılan inciden daha güzeldir. Dişi hakkında söylenenleri duymak için denizin kulağının sahilde olmasında teşhis ve hüsn-i talil sanatı vardır. Sahil genellikle koy biçiminde olduğu için kulak şeklindedir. İçinde inci bulunan istiridyenin sahile çıkmasının denizin kulağı olarak da düşünülebilir.

5. Siyah saçlı güzeller senin saçının esiri olmuşlar. Senin aşkında her birinin saçı kendi boynuna bir bağ olmuş yani kendi saçlarıyla senin aşkına bağlanmışlardır.

6. Ey saki! Âşık eğer sevgilinin saçının kokusuna misk derse, öfkelenme. Şarap ver de dimağını tazelesin.

Ter kelimesi taze ve yaş demektir. Yaş ve ıslak olan şey tazedir. Dimağın ıslanması, tazelenmesi zihnin açılması anlamındadır. Bunun aksi huşk-dimâğ (kuru dimağlıl veya füsürde - dimağ (kurumuş dimağlı) dır.

7. Fuzûlî, zamanın olaylarından korkumuz yok. Meyhanelerin köşesi emniyet yerimiz, sığınağımızdır.

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

U

- 1 Meni candan usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı ■ Felekler
yandı ahumdan murâdum şem'i yanmaz mı
- 2 Kamu bimârına canan devâ-yı derd ider ihsan Niçün kılmaz mana
derman meni bîmâr sanmaz mı
- 3 Gamum pinhan dutardum men didiler yâra kıl rûşen Disem ol
bî-vefâ bilmen inanur mı inanmaz mı
- 4 Şeb-i hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım Uyardur halkı
efgânım kara bahtum uyanmaz mı
- 5 Gül-i ruhsârına karşı gözümde kanlu ahar su Habîbüm fasl-ı
güldür bu ahar sular bulanmaz mı
- 6 Degüldüm men sana mâ'il sen itdün aklımı zâ'il Mana ta'n
eyleyen gafîl seni görgeç utanmaz mı
- 7 Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rûsvâdur Sorun kim bu ne
sevdâdur bu sevdadan usanmaz mı

1. Sevgili, cefası ile beni canımdan usandırdı, cefa etmekten ken
disi usanmaz mı? Ânının ateşinden gökler yandı-, muradımın mumu ha
lâ yanmaz mı?

2. Sevgili, bütün aşk hastalarının derdine deva ihsan ettiği halde
bana niçin derman etmiyor, beni hasta sanmaz mı?

3. Gamımı gizli tutardım, yâre açıkla dediler. Bilmiyorum söyle*
sem, o vefasız inanır mı, inanmaz mı?

4. Ayrılık gecesinde canım yanar, ağlayan gözüm kanlı yaş dö
ker. Feryâd ve figanım halkı uyandırır. Kara bahtım niçin uyanmaz,
bilmiyorum.

Canın yanması ve gözün yaş dökmesi acık istiare yoluyla muma
benzetilmiştir. Yukarıda da geçtiği üzere Fuzûlî, canı ipliğe, canın yanmasını
da mumun içindeki fitilin yanmasına benzetir. Talihsiz kişi için kara bahtlı,
talihli kişi için de bahtı uyanık, deyimleri vardır. Fuzûlî'nin bütün şiirlerinde
olduğu gibi burada da Türkçe deyimlerle nasıl canlı bir şiir dili yaratmış
olduğunu görmekteyiz.

5. Gül gibi yanağına karşı gözümde kanlı yaş akar. Sevgilim! Gül
mevsimidir, akar sular bulanmaz olur mu?

Sevgilinin güle benzeyen yanağı, güllerin açtığı bahar mevsimi ile,
gözünden akan kanlı yaşlar da baharda suların bulanık akması ile ilgili olup
leff ü neşr sanata yapılmıştır. Ayrıca gül ile kan arasında renk dolayısıyla
tenasüp sanatı vardır. Gramerde geniş zaman olan «akar» ile bundan yapılmış
olan «akarsu» arasındaki anlam değişikliğinden yararlanarak cinas sanatı
yapılmıştır.

6. Ben sana gönül vermemiştim. Aklımı sen çeldin. Beni ayıplayan
gafil kişi seni görünce, beni ayıpladığından dolayı utanmaz mı?

7. Fuzulî, daima halka rezil rûsva olan çılgın, bir rinttir. Bunun nasıl
bir sevda olduğunu kendisine sorun, bu sevdadan usanmaz mı?

70. GAZEL

Fe'ilâtüü/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün re'ilün

- i Yâr kılmazsa mana oevr ü cefâdan gayrı
Men ana eylemezem mihr ü vefadan gayrı
- 2 Ey diyen gayre gönül virme ham mende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan gayrı
- 3 Kıldı Mecnun kimi çohlar heves-i ışk vefî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı
- 4 Müşg-i Çin zülfün ile eylese da'vî ne aceb
Ne olur yüzi kara kulda hatâdan gayrı
- 5 Lebine çeşme-i hayvan dimezem kim lebinin
Var min cana değer feyzi bekadan gayrı
- 6 Hiç kim bilmedi tahkik ile ağzım sırrın Sırr-ı
gaybı ne bilür kimse Huda'dan gayrı
- 7 Ey Fuzûlî bize takdir gam itmiş rûzî
Kılalum sabr nedür çâre rızâdan gayrı

70. GAZEL

1. Sevgifi, bana cevri ve cefadan başka bir şey yapmazsa, ben de ona sevgi ve vefadan başka bir şey eylemem.

Cevri ü cefa ile mihr ü vefa arasında tezat yapılmıştır.

2. Ey başkasına gönül verme diyen sevgili! Senin saçlarında olan bahtı karadan başka hani bende gönül?

Aşığın gönlü dalma sevgilinin saçlarında olup kendi yanında değildir. Gönüle bahtı kara demesi talihsizliğinden dolayıdır. Saç ile kara arasında renk dolayısıyla ilgi kurulmuştur.

3. Mecnun gibi, çok kimseler aşka heves etti. Fakat ben yok
sultan başka kimse aşk derdine dayanamadı.

«Bî-ser ü pâ» başsız ayaksız demek olup hiçbir şeyi olmayan sefil kimse anlamında kullanılır.

4. Çin miski senin saçın ile iddiaya girse buna şaşılır mı? Yüzü kara kulda hatadan başka ne bulunur?

«Yüzü kara» suçlu kimse demek olup, kusur, yanlış anlamında hata kelimesiyle ilgilidir. Hata kelimesi de tevriyelidir. Hatanın yanlış anlamından başka, miski ile tanınmış olan Çin'in batısındaki Hıta veya Hata denen ülkedir. Miskin rengi siyah olması dolayısıyla yüzü kara kul. denerek kinaye sanatı yapılmıştır. Türk, Çin, Hata kelimelerinde iham-ı tenasüp sanatı vardır.

5. Sevgilinin dudağına âb-ı hayat çeşmesi demem, çünkü senin dudağının ölümsüzlük bağışlamaktan başka, bin derde deva feyzi vardır.

Çeşme-i hayvan veya âb-ı hayat çeşmesi: Suyunu içen kimsenin ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılan bengisu çeşmesidir. Feyz, bereket, bolluk demektir.

6. Hiç kimse ağzının sırrını araştırmakla bilemedi Gayb sırrını Allah'tan başka kimse bilmez.

Sırr-ı gayb: Bilinmeyen âlemler demektir. Gayb kelimesi tevriyelidir. Ağız, sır, gayb kelimeleri birlikte kullanılarak iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır. Tahkik, sırr-ı gayb, Huda kelimeleri de birbiri ile ilgili olup tenasüp sanatı vardır.

7. Ey Fuzûlî, kader bize gamı kısmet etmiş. Sabredelim, kadere razı olmaktan başka çare yoktur

71^ GAZEL

Fe'ilâtiin/Fe'ilâtîn/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Hâsılum yoh serM kuyunda belâdan gayrı
Garazum yoh refc-* ışkunda fenadan gayn
- 2 Ney-i bezm-i ga*»em ey âh ne bulsan yile vir Oda
yanmış kur« cismümde hevâdan gayrı
- 3 Perde çek çihre**»e hicran günü ey kanlu sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı
- 4 Yetdi bî-kesligü*** ol gayete kim çevremde
Kimse yoh çizgi**e gird-âb-ı belâdan gayn
- 5 Ne yanar kimse *nana âteş-i dilden özge Ne
açar kimse tapum bâdı sabâdan gayn
- 6 Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hîç imaret bu binadan gayn
- 7 Bezm-i ışk içre fuzûlî nice âh eylemeyem Ne
temettü' bul**""* neyde sadâdan gayn

r

71. GAZEL

1. Senin mahallende (köyünde) belâdan başka bir şey elde ettiğim yok. Aşkının yolunda yok olmaktan başka bir maksadım yok.

2. Gam meclisinin neyiyim. Ey ah! Kuru cismimde heva ve hevesten başka ne bulursan yele ver, yok et

Fuzûlî, zayıflamış vücudunu neye benzetmiştir. Heva kelimesi tev-riyelidir. Kuru bir kamış olan neyin içinde nasıl sadece hava, yani neyzenin nefesi varsa, Fuzûlî'nin de ney gibi kuru vücudunda aşk ve arzudan başka bir şey yoktur. Âh, hava, yel kelimeleriyle ihamı tenasüp sanatı yapılmıştır.

3. Ey kanlı gözyaşını! Ayrılık günü yüzüme perde çek de gözüm o ay yüzlüden başka kimseyi görmesin.

4. Kimsesizliğim o dereceye vardı ki, etrafımda belâ burgacından başka dönen kimse yok.

Birinin çevresinde dönmek (çizginmek) bir deyim olup o kimsenin etrafında kendisiyle ilgilenenlerin bulunmasıdır. Fuzûlî'nin etrafında dönen burgaca (girdab) benzettiğı belâlardır. İnsan suda burgaca yakalanırsa boğulur. Fuzûlî hem yalnızlığını, hem de belânın içinde boğulup kaldığını söylüyor. Burgaç ile dönen kelimeleri ilgilidir.

5. Bana gönül ateşinden başka kimse yanmaz. Sabah rüzgârından başka kapımı açan kimse yoktur.

8. Ey dalga! Gözümün yaşı üzerindeki kabarcığı bozma. Çünkü gözyaşı seli bu binadan başka hiçbir imaret bırakmadı.

İmaret, yapı, bina demektir, özellikle yoksullara yemek dağıtılan aş evine denir ki, genellikle üzeri kubbeli olur. Fuzûlî, gözyaşı selinin üzerindeki kabarcığı şekli yuvarlak olduğı için imarete benzetmiştir. Beyitte gözyaşı seli, bayındır bir yer bırakmadı, her yeri yıktı anlamı ile birlikte yoksullara yemek dağıtılan imaret kelimesini de kastederek tevriye yapılmıştır.

7. Fuzûlî! Aşk meclisinde nasıl ah etmeyeyim. Neyde sestten başka ne fayda bulunur.

Bu beyitte de Fuzûlî kendisini neye benzetir. Neyin insana sağladığı yarar yalnızca sadasıdır. Ney gibi Fuzûlî'nin de aşk meclisinde ettiğı ahdan başka kimseye bir yararı yoktur. Meclis, ney, şada kelimeleriyle tenasüp sanatı yapılmıştır.

72. GAZEL

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün, Fâ'ilün

- 1 **Hayret ey büt sûretün gördükde lâle eyler meni
Sûret-i hâlüm gören suret hayâl eyler meni**
- 2 **Mihr salmazsım mana rahın eylemezsin munca kim
Saye tek sevdâ-yı zülfün pâymâl eyler meni**
- 3 **Za'f-ı tâli* mâni'-i tevîk olur her nice kim
İltifatım ârzûmend-i visal eyler meni**
- 4 **Men gedâ sen saha yâr olmak yo h amma n'eyleyem
Ârzû ser-geşte-i fikr-i muhal eyler meni**
- 5 **Tîr-i gamzen atma kim bağrum deler kanum töker
Akd-ı zülfün açma kim âşüfte-hâl eyler meni**
- 6 **Dehr vakf itmiş meni nev-res cevanlar ışına
Her yeten mehveş esîr-i hatt u hâl eyler meni**
- 7 **Ey Fuzûlî kıl mazam terk-i tarîk-i ışk kim
Bu fazilet dâhil-i ehl-i kemâl eyler meni**

72. GAZEL

1. Ey put gibi güzel sevgili! Senin yüzünü gördüğüm zaman hayretten dilim tutulur. Halimi o şekilde gören beni resim sanır (resim gibi cansız donup kalırım).

Büt, put demektir. Put resimleri ve heykelleri güzel yapıldığı için bu beyitte olduğu gibi istiare yoluyla güzel anlamında kullanılmıştır.

2. Saçının sevdası beni bunca zamandır gölge gibi ayak altında süründürür de sevgi göstermez, merhamet etmezsin.

Mihr güneş ve sevgi anlamlarıyla tevriyell kullanılmıştır. Mihr (güneş), saye (gölge), pâymâl (ayak altında sürünme, çiğnenme) kelimelerinde ihâmı tenasüp vardır. Sevdanın bir anlamı da siyahlık demektir. Saçın siyahlığı ile gölge renk bakımından ilgili olup burada da ihâm-ı tenasüp sanatı vardır.

3. İltifat etmen, bana visali (sana kavuşmayı) arzu ettirir ise de talihsizliğim bu yardıma engel olur.

4. Ben yoksul, sen padişaha arkadaş olamaz ama arzu olmayacak düşüncelerle başımı döndürüyor.

5. Yan bakış okunu atma ki, bağrımı deler, kanımı döker. Saçı ma düğümünü açma ki, beni perişan eyler.

Gamze (süzgün yan bakış) oka benzetilmiştir. Tir (ok), delmek, **kan** dökmek kelimelerinde tenasüp vardır. Akd (düğüm) ile âşüfte - hal (hâli perişan, dağınık olan) arasında tezat, saçın düğümünün çözülmesi ile âşüfte - hal arasında tenasüp sanatı vardır.

6. Felek beni yeni yetişmiş güzellerin aşkına vakfetmiş. Bu yüzden her yeni yetişen ay yüzlü güzel, beni yüzündeki ayva tüylerine ve benine esir eyler.

Yeten kelimesi tevriyelidir. Hem yeni yetişen hem de gelen anlamlarındadır. Yüz aya benzetilmiştir. Güzellik unsurlarından olan ben ile ayva tüylerinin siyahlıkları bakımından birbirleriyle ilgili olduğu gibi ayın parlaklığı ile de tezatlıdır.

7. Ey Fuzûlî! Aşk yolunu bırakmam. Çünkü bu erdemlilik, beni olgun kişilere dahil eder, onların arasına koyar.

73. GAZEL

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Gönül yetdi ecel zevk-i ruh-ı dil-dâr yetmez mi
Ağardı mûy-ı ser sevdâ-yı zülf-i yâr yetmez mi
- 2 Yetürdi başımı gerdûn ayağa bârı mihnetden
Hayâl-i halka-i gîsû-yı anber-bâr yetmez mi
- 3 Sana yetdi ecel peymânesin nûş itmeğe nevbet
Hevâ-yı çeşm-i mest ü gamze-i hun-hâr yetmez mi
- 4 Yeter oldı kulağa bang-i rihlet dehr bağından Ne
durmuşsen temâşâ-yı gül-i ruhsâr yetmez mi
- 5 Yeter cem' eyle bâr-ı ma'siyet tağyir-i etvâr it Haya
kıl yoh mıdur insaftın ol kim var yetmez mi
- 6 Hidâyet menziline yetdiler sa'y ile akranım
Dalâlet içre sen kaldım sana ol âr yetmez mi
- 7 Fuzûlî dime yetmek menzil-i maksûda müşkildür
Dutan dâmâm-ı şer'-i Ahmed-i Muhtar yetmez mi

73. GAZEL

1. Ey gönül! Ecel geldi yaklaştı, sevgilinin yanağının zevki artık yetişmez mi? Saç ağardı, yârin saçının sevdasını çekmen kâfi değil mi?

2. Felek, mihnet yükünden başını ayağına erdirip seni iki büküm etti. Sevgilinin anber gibi koku saçan saçının halkasını daha ne kadar hayal edip duracaksın?

Sırtında ağır yük taşıyan kimsenin başı nerdeyse ayağına yaklaşır, vücudu bir halka biçimini alır. Felek Fuzûlî'ye öyle çok mihnet yüklemiştir ki onu taşımaktan beli bükülmüş, vücudu âdeta bir halkaya benzemiştir. Böyle olduğu halde hâlâ güzellerin saçının halkasının hayâli ile vakit geçirmektedir.

3. Ecel kadehini içme nöbeti sana geldi. Sevgilinin sarhoş gözünün ve kan içen süzgün yan bakışının arzusu yetişmez mi?

Sevgilinin gözüne mest (sarhoş) sıfatının verilmesi baygın bakışı dolayısıyledir. Divan şiirinin güzellik anlayışına göre de baygın bakış beğenilir. Peymâne, nûş etmek, mest kelimelerinde tenasüp vardır.

4. Dünya bağından kulağına göç davulunun sesi geldi. Daha ne duruyorsun, gül gibi yanağı seyrettiğin» yetişmez mi?

Eskiden kervanlar belli bir süre yolculuktan sonra dinlenmek için konaklarlar, yola çıkılacağı zaman herkesin hazırlanıp toplanması için davul çalınarak duyurulurmuş.

5. Günah yükünü topladığın yetişir, tavrını değiştir. Utan, insafın yok mu, mevcut günahın sana kâfi değil mi?

6. Yakınların çalışarak doğruluk yerine eriştiler. Yanılgı içinde sen kaldın, bu utanç, sana yetişmez mi?

7. Fuzûlî! istenilen yere ulaşmak güçtür deme. Ahmed-i Muhtar (Hz. Muhammedi in şeriatının eteğine yapışan istediği yere ulaşmaz ma? (Elbette ulaşır).

BEYİTLER

- 1 Hâl müşkildür anda kim bir ola Sahibi
hükm ü sahibi da'vâ
- 2 Ey Fuzûlî odlara yansın bisât-ı saltanat Yiğdür andan
Hak bilür bir kûşe-i külhan mana
- 3 Cân ü dil kaydını çekmekden özüm kurtardıun Canı
cânâneye itdüm dili dil-dâra feda
- 4 Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl Diyâr-ı
Rûmi gözet terk-i hâki Bağdâd it
- 5 Nola ger kocsa miyânun kemer-i zer güstâh
Getürüp çohlan ortaya zer eyler güstâh
- 6 Meni gel öldürüp kurtar belâdan çünld ey huni
Ne sende merhamet şefkat ne mende sabr u **takat var**
- 7 Seher bülbüller ef gam degül bî-hûde gülşende
Fuzûlî nâle-i dil-sûzma âheng dutmuşlar
- 8 Cam kim cânânı içün sevse cananın sever Câm
içün kim ki cananın sever canın sever
- 9 Ey Fuzûlî yâr eğer cevır itse andan incime Yâr
çevri âşıka her dem mahabbet tazeler
- 10 Va'de-i lutfun çoğ amma baht yâr olmaz ne sûd Gül
bittirmez âb-ı şirin virmek ile hâk-i sûr
- 11 Menden Fuzûlî isteme eş'âr-ı medh ü **zem** Men
âşıkam hemîse sözüm âşıkânedür

BEYİTLER

1. *Karar* veren hakim ile davacı aynı kişi olursa, durum işte o vakit güçtür.
2. Ey Fuzuli! Saltanat döşeği ateşlere yansın. Allah 'bilir benim için bir külhan köşesi ondan daha iyidir.
3. Canı cânâneye, dili (gönlü) dil-dâra feda edip cana ve gönle bağlı olmaktan kendimi kurtardım (canın ve gönlün derdini çekmekten kurtuldum!).
Cânâne ve dil-dâr her ikisi de sevgili demektir. Cân, cânâne, ve dil, dil-dâr kelimelerindeki alliterasyon, ıstikak ve yaran cinaslarla sağlanmıştır.
4. Fuzûlî! Eğer fazilet mertebenin arıtmasını istiyorsan, Anadolu ülkesine gitmeye bak. Bağdat toprağını terket.
5. Altın kemer eğer küstahlaşıp senin belini kucaklarsa, buna şaşılmaz. Çünkü altın birçok kimseleri zengin edip ortaya çıkararak onları küstahlaştırır.
6. Ey kan dökücü (güzel)! Gel beni öldürüp beladan kurtar. Çünkü ne sende merhamet, şefkat ne de bende dayanacak sabır ve takat var.
7. Seher vakti bülbüllerin gül bahçesinde feryad etmeleri boşuna değildir. Onlar Fuzûlî'nin gönül yakan inlemelerine ahenk tutmuşlar.
8. Bir kimse kendi canını cananına vermek için severse, cananını sevir demektir. Cananını canı için seven kimse ise, kendi canını seviyor dernek tir.
Fuzûli can ve canan kelimeleriyle söz oyunu yapmıştır. İstikak sanatı vardır.
9. Ey Fuzûlî! Eğer yâr sana cefa ve cevır ederse üzülme. Çünkü sevgilinin âşığa cefa ve cevır etmesi âşığın sevgisini her an tazeleyip artırır.
10. Çok lütuf va'dinde bulunuyorsun ama ne fayda ki talihim bana yâr olmuyor. Çorak toprak tatlı su vermekle gül bitirmez.
Fuzûli sevgilinin lütuf va'detmesini tatlı suya, kendi talihsizliğini de çorak toprağa benzetiyor.
11. Fuzuli! Benden övgü ve yergi şiirleri isteme. Ben âşığım, benim sözüm de daima âşıkânedir.

- 12 Can virmeyemmi gurbete kim bîm-i ta'neden
Yâd-ı vatan figânuma sensüz bahânedür**
- 13 Fuzûli âlem-i fakr u fenada mün'im-i vaktem
Diyâr-ı meskenet nakd ü kanâat mülk ü malumdur**
- 14 Işk aybmı bilüpsen hüner ey zâhid-i gafil
Hünerim âybdur amma didüğün ayb hünerdin***
- 15 Sa'âdet-i ezeli kâbil-i zeval olmaz Güneş yir
üstine düşmekle pâ-y-mâl olmaz**
- 16 Bu gamlar kim menüm vardır ba'îrün basma koysan
Çıkar kâfir cehennemden güler ebl-i azâb oynar**
- 17 Ey hilâl-i ıyd gâlibdür sana ebrû-yı yâr Hüsn-i
suret sende bir var ise anda iki var**
- 18 Tarîki fakr dutsam tab' tâbi' nefis râm olmaz Gmâ
kılsam taleb esbâb-ı cem'iiyet tamam olmaz**
- 19 Münd-i sâkiyem kim lutfı ehl-i zevka dâ'imdür
Ne hâsıl ehl-i zühdün şefkatinden kim müdâm olmaz**
- 20 Didüm usşâka cevri itme didi ol hûbkr şahı
Siyâset olmayınca ışk mülkinde nizâm olmaz**
- 21 Ehl-i terkün kuhyuz oldur bize candan aziz
Yûsuf ise hod-fürûş anunla yoh bâzârumuz**

208

12. Gurbette bulunmaya nasıl caa vermem (gurbeti seve seve is terim). Çünkü senin ayrılığında, ayıplanma korkusuyla, vatan hasretini bahane ederek feryad ediyorum.

13. Fuzûlî, kendi fakirlik ve yokluk âleminde yamanın zengini yim. Sükûnet diyarı param, kanâat de mülküm ve malımdır.

14. Ey gafil sofî, aşkı ayıplamayı hüner sayıyorsun. Senin bu hünerin ayıptır ama ayıp dediğin aşk hünerdir.

İkinci mısırada akis sanatı vardır.

15. Tanrının ezelde takdir ettiği mutluluk son bulmaz. Güneşin ışığı yer üstüne düşmekle güneş ayak altında çiğnenmiş sayılmaz.

16. Bende bulunan bu gamları devenin basma koysan kâfir ce hennemden çıkar azab ehli (sevincinden) güler oynar.

Kur'an'daki A'raf suresinin 40. ayetine işaret edilmiştir. Meali şudur: «... deve iğne (deliğinden geçmedikçe cennete de giremezler...)»

Fuzûlî'nin gamı o kadar çoktur ki bu gamlar devenin başına konsa, deve gam yükünden iğne deliğinden geçecek kadar küçülüp incelik.

17. Ey bayram günü görünen hilâl, sevgilinin kaşının güzelliği senden üstündür. Çünkü şekil güzelliği sende bir varsa, onda iki vardır.

Sevgilinin yüzü bayram gününe, kaşı da bayramın Ok günü görünen hilale benzetilmiştir. Bayram nasıl insana sevinç ve mutluluk verirse, sevgilinin yüzü de âşığa öyle mutluluk verir. Sevgilinin hilâl gibi ince iki kaşı vardır. Oysa, bayram günü gökte görünen hilâl bir tanedir.

18. Fakirlik yolunu tutsam yaratılışım buna uymaz. Nefsime de bana boyun eğmez. Zenginlik istesem huzur sebepleri bir araya toplanıp tamam olmaz.

19. Sakinin müridiyim. Çünkü dert ehline onun lutfu devamlıdır.

İbadet ehlinin şefkatinden bir şey elde edilmez. Zira onun şefkati devamlı değildir.

Mürid birine isteyerek bağlanan, bir tarikata giren dervîştir. Mürid ile ehl-i zühd arasında tenasüp vardır. Müridin tekkede, zahidin mes-ddde bulunmaları dolayısıyla tezat da düşünülür. Müdâm tevriyeU Aup devamlı ve şarap anlamlarındadır. Sakinin lutfu devamlıdır. Oysa şarap olmadığı için zahidin şefkatinden ne elde edilir anlamına da gelir.

20. Âşıklara zulüm ve cevretme dedim. O güzeller padişahı da aşk ülkesinde öldürme olmayınca düzen olmaz dedi

Âşığın sevgilinin zulüm ve çevrini çekmesi ve sonunda aşk derdiyle ölmesi aşkın kanunudur. Aşk ülkesinin düzeni budur.

21. Biz dünyaya önem vermeyip onun nimetlerini terkedenin ku-luyuz. O bize candan daha azizdir. Yusuf da olsa, kendim satanla bizim ab} verişimiz yoktur.

22 Ey Fuzûlî muttasıl devran muhalif dür sana
Galiba erbâb-ı isti'dâdî devrân istemez

23 Her kayd olursa mahz-ı belâdur ki bülbüle Ger
şâh-ı gülden olsa küdür virür kafes

24 Sûret-ârâ olma tahsîl-i kemâli ma'nî it Kim
behâyim nev'in itmez âdemi zer-beft çul

25 Feryâd ki ber virmedi bî-dâddan özge Göz
yaşum ilen besledüğüm turfa nihâlüm

26 Budur farkı gönül mahşer gününün rûz-ı hicrandan
Ki ol can dönderür cisme bu cismi ayırur candan

27 Sensüz olman ayru mihnetden belâdan bir zaman
El-aman hicran belâ vü mihnetinden el-aman

28 Bu ne işdür ki bizi iğne gibi inceldüp Salur iplik
kimi her dem bir uzun sevdaya

29 Yürümemiz arakı meclis içre bade ile
Haram-zâdeni koyman helâl-zâde ile

30 Bildüm tarîki ışk hatar-nâkdür veli
Ben dönmezem bu yoldan ölüm olsa gayeti

210

Hod-fürûş kendini satan, kendini beğendirmeye çalışan kimse.
Yusuf Peygamber'in hikâyesin* telmih yapılmıştır. Yusuf P^f^ **
ildiği, sonra da Mısır'a aziz, y^ü sultan olduğu için Yusuf, aziz, bazar
kelimeleriyle tenasüp sanatı yalamıştır. r^(hft • ve_

22. Ey Fuzûlî! Devir dai_{ma} senin isteklerine karşı. Galiba o ye

^^Her netaîSursa oW insan için belâmn ta kendisidir. Zira

bülbülün kafesi gül dalından (ia olsa ona keder verin -,,

Kafes bülbülün özgürlü&ünü engeleyen bir bağ bir kayıttır. Bül
hfil sâh-ı gül ve kafes arasında tenasüp vardır.

bül. şahı gu görünüşi süsietae ^^ olgunluk fc^ çunku çul

altın sırma ile dokunmuş da oka hayvan kısmını insan y*P^{ma}

& Feryad ki. gözümün yaSı üe beslediğim o taze fidan zulümden

b^a F^ebu:aTa^duğu *, feryad kelimesinde daima me, yakarak yani yarım ses
(yani bir açık heC^e) mikdan uzatarak ^feryad K« çîam Tuhfe (yeni taze),
njhâl, ber, gözyaşı suyu de beslemek bir hirlerivle ilgili olup tenasüp sanatı
yapılmıştır.

26 Ey gönül! Aynlk önünün mahşer gününden fark! budur ta.
mahşer günü, cisme cam yeniden getirir. Ayrük günü ise can, asimden
ayırır.

Teşbih ve tezat sanattan vardır.

27 Sensiz mihnetten ve sıkımtıdan hiçbir zaman ayrı olmam. >>>>m

Avrûgın belasından ve mihnetinden bıktım usandım artık.

AynÜS£ Bu nasü bir iştir ki, bizi iğne gibi incelterek ıphk gibi uzun

bîr "£5i3£* ■*» Vücudunu zarflatıp iğne ■«* «"»"!£ de. JSui iştir ki. onu
inlik gibi uzun * "«££*^£ ve sevda ipliğe benzetilerek tenasüp sanatı
yapılmıştır. &e,aa° ZZZ sîya! demektir. Fu_{zû}U, aşkuu iğneye takılan uzun siyah
bir ıp-

Uk ^ISSIfSS şarapla oirlikte sunmayınız. Haram - zadeyi

helâl-zade ile bir araya kobayınız Müslümanlıkta gü-

Beyitte haramzade ş*rap, helâl-zâde rakıdır, MUM nah olan içki
Kur'an'da h*mr olarak geçer. Hamr şarap gmı** l^k Xdan içki olduğu iç_m
haram olan ^iJ^TJS, ^iara, yapman FuzûU ^£^%£?2L zade. iyi kişi
haram-zâde kötü kişi ^^ JJ^*^ vardır, arada bulunmaları uygun görülmez.
Beyitte leff ü neşr san»

30. Aşk yolunun tenseli olduğunu anladım. lAkın sonu ölüm de
olsa, ben bu yoldan dönmetn.

211

MÜSEDDDES

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

I

- 1 Dün saye saldı başuma bir serv-i ser-bülend Kim
kaddi dil-rübâ idi reftan dil-pesend
- 2 Güftâra geldi nâ-geh açup la'l-i nûş-hand Bir
piste gördüm anda töker rîze rîze kand
- 3 Sordum meğer bu dürc-i dehendür dldüm didi
Yoh yoh devâ-yı derd-i nihânun durur senün

II

- 1 Eğmiş hilâli üstüne taraf-ı külahım Çoh
dil-şikestenün göğ'e yetürmiş ahım
- 2 Zülfin dağıtdı gizledi ebr içre mâhını
Gördüm yüzinde halka-i zülf-i siyahım
- 3 Ol piç ü tâbi çoh ne resendür didüm didi
Devr-i ruhunda rişte-i cânun durur senün

III

- 1 Virmiş fûrûğ şem'-i ruhi gün çerâğma
Salmış şikest serv-i kadi gül budağına
- 2 Dün serv tek basanda kadem göz bulağına Bir
nice hardan elem irmiş ayağına
- 3 Gül bergine batan ne tikendür didüm didi
Müjgân-ı çeşm-i eşk-feşânun durur senün

MÜSEDDDES

I Dün boyu gönül kapan, yürüyüşü gönlün
istediği gibi, başı yüksek bir servi (sevgili) başıma gölge saldı. Tatlı tatlı
tebessüm eden dudağını birden bire açıp konuştu. Onda parça parça şeker döken
bir fıstık gördüm. Yoksa bu ağız kutusu mudur diye sordum. Yok yok senin
gizli
derdinin devasıdır dedi.

Divan edebiyatında ağız fıstığa (piste) benzetilir. Ağzın tatlı sözler
söylemesinden fıstık şekeri hatırlatılmaktadır.

«Kutu gibi ağız» sözü de ağzın küçüklüğünü ve güzelliğini ifade
etmek için kullanılır. Şikest salmak-. Bir şeyi rağbetten kıymetten dü-
şürmektir.

II

Külahını hilâl kaşının üstüne eğmiş, çok gönlü kırık aşığın ahun göğ'e
çıkarmış. Saçını dağıttı, ayını (yüzünü) bulut (saç) içine gizledi. Yüzünde
siyah saçının halkasını gördüm. O kıvrımları çok (saçın) nasıl bir iptir
dedim, yüzünün devrinde senin canının ipliğidir, dedi.

Devir kelimesi tevriyeli olup sevgilinin güzelliğinin zamanı ve
yüzünün yuvarlaklığı kastedilmiştir.

III Yüzünün mumu, güneş چراغما ışıık
(parlaklık) vermiş. Boyunun servisi, gül ağacına rağbeti kesmiş. Dün göz
pınarına servi gibi ayak basınca (yani onu görünce) ayağına pek çok
dikenden acı erişmiş (ayağına diken gibi kirpikler batmış). Gül yaprağına
batan hangi dikendir, dedim. Senin gözyaşı saçan kirpiklerindir dedi.

Çerağ, mum ve lamba gibi ışıık veren şey olup Arapçası meş'aledir.

Çıra bu kelimenin bozulmuş şeklidir.

Diken (har) kirpiğe benzediğinden açık istiare yapılarak kirpik
yerine kullanılmıştır.

Sevgilinin ayağı gül vaprağına benzetilmiş olup istiare yapılmıştır.

IV

- 1 Seyr ile saldı bağa güzer ol semen-izâr Envâ'-ı
zîb ü zînet ile fasl-ı nev-bahâr
- 2 Tökmiş gül üzre sünbül-i gîsû-yı müşg-bâr Yahmış
latîf ayağına gül-berg tek nigâr
- 3 Nesrine reng-i lâle nedemdür didüm didi Gamzem
hadengi tökdüğü kanun durur senün

V

- 1 Düşmüş izan üzre mu'anber selâsili Âşûf
te-hâl idüp nice bî-sabr u bîrdili
- 2 Aklumnı vâlih eyledi şekl ü şemâ'ili Göz gördi
kametin dil ü cân oldu mâ'ili
- 3 Veh bu ne turfa serv-i çemendür didüm didi
Manzûr-ı dîde-i nigerânun durur senün

VI

- 1 Seyl-i sirişküm oldu revân hâk-i kûyma Can
vâlih oldu la'l-i leb ü güft ü gûyına
- 2 Dil düşdi dâm-ı silsile-i müşg-bûyına
Ol lahza kim sataşdı gözüm zülf ü rûyına
- 3 Akreb meh-i, münîre vatandur didüm didi
Vehm eyle kim hatarlu kırânun durur senün

VII

- 1 Dün subh-dem ki lâle vü nesrin salup nikâb Gül
cibresinden aldı sabâ perde-i hicâb
- 2 Gülzâra çıhdı seyr ile ol reşk-i âf itâb Şebnem
nisârın itdi yüküş lü'lü'-i hoş-âb
- 3 Bunlar nedür ne dürr-i Adendür didüm didi Epsem
Fuzûlî eşk-i revamn durur senün

IV

O vasemin yanaklı güzel, bahar mevsiminde süsler, ziynetler için-
f^taahceve gitti Yüzünün üstüne misk kokulu saçını dok-
degeSva^aİMinS güzel ayağına kına yakmış. Nesrin (beyaz
ySng^rnSefSle rengindedir, dedim. Süzsün yan babının dok-
tûğü senin kanındır dedi.

V Yüzünün üzerine anber kokulu

saçları düşmüş, gönlünü kaptu-m^

&ÎZZ2E£<EZ£—,hwrettel **||

öyle görünmüştür, dedi.

Seklü şemaü:İnsanmfiziM görünüşü ve huylm»l^adm
BuradÎ^eklü şemail klişeleşmiş bir ikileme olup sevgilinin görünüşü
anlamındadır.

im seveffinin mahallesinin toprağına aktı. Can ko-
nuşnıasumvelalgıbrı^iz^a^gu^J el«M^J
rpaSC^ptTiSrrnrddedim.Sakm, Bu senin ^ tehlikeli bir yakınlıktır
dedi. ^n yüzün üzerine dökülmesi, aym Akrep burcunda bulunması

durumuna b e n z e t i b ^ . ^ n o m ^ ^ j ^ ^^ durumuna kıran demr.
Kıranı' «>£* ^^^^ Akrep zararlı bir ^'JI'KSÎS ouumn^i tebHk^i bir
kıran-

ur. Dün sabahleyin nesrin ve lâle yüzünden örtüyü
gJ^SJBj* rüzgân gülün VII yüzünden — £—£* «SÜSSS^

SSm^uzS ^çıkarma, sus senin akan gozyaşındır. ded, Aden.

Yemen sahilinde incisi ile tanınmış yerin amdır.

MÜSEDDDES

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

I

- 1 Menem ki kâfile-sâlâr-ı kârbân-ı gamem
Müsâfir-i reh-i sahrâ-yı mihnet ü elemem
- 2 Hakir bahma mana kimseden sağınma kemem
Fakîr-i pâdişeh âsâ gedâ-yı muhteşemem
- 3 Sirişk taht-ı revândur mana vü âh alem Cefâ vü
cevr mülâzım belâ vü derd haşem

II

- 1 Ne mülk ü mâl mana virse cerh memnûnem Ne
mülk ü mâldan âvâre kılsa mahzûnem
- 2 Egerçi müflis ü pest ü muhakkar u dûnem
Dem-â-dem eyle hayâl eylerem ki Kârûnem
- 3 Gönülde nakdi vefa genci lik pinhânî
Gözüm hızâne-i lal ü güher velî fânî

III

- 1 Hayât sarf idüben derd kılmısam hâsıl Sirişk-i
âl ü ruh-ı zerd kılmısam hâsıl
- 2 Zamir gözgüsine gerd kılmısam hâsıl Tabî'at-i
seg-i şeb-gerd kılmısam hâsıl
- 3 İşüm kara gice tâ subh nâle vü feryâd Ne
virseler ana şâkir ne kılsalar ana şâd

IV

- 1 Şirişk-rîz gül-endâmlar hevâsiyile
Şikeste-hâl siyeh zülfler belâsiyile
- 2 Zamane içre gam-ı ışk mâcerâsiyile
Hemîşe maşlaha tum özgeler rızâsiyile
- 3 Ne devr-i gerdiş-i gerdûn menüm murâdum ile Ne
gâyet-i emelüm hüsn-i i'tikâdum ile

MÜSEDDDES

Ben gam kervanının kâfile başıyım. Mihnet ive elem sahrası yolunun yolcusuyum. Beni hakir görme, herkesten aşağı olduğumu sanma. Ben padişah gibi fakir, muhteşem bir yoksulum. Bana gözyaşı yürüyen taht, âh bayrak, cefa ve cevr yakın adamlarım, bela ve derd askerleri mdir.

II

Felek bana mülk ve mal verse memnun olmam. Maldan ve mülk-den ayırsa mahzun olmam. Her ne kadar parasız, aşağılık, hakarete uğ-ranuş ve alçak isem de her an öyle hayal eylerim ki, sanki Karun'um. Gönülde vefa hazinesi var, fakat gizlidir. Gözüm la'l ve gevher hazinesidir, lakin geçicidir.

m

Hayatımı harcayarak dert elde ettim. Kanlı gözyaşı ile sarı yüz elde ettim. Kalp aynasına toz (keder) kondurdum. Gece dolaşan köpeğin huyunu aldım, işim karanlık gecede sabaha kadar inleme ve feryattır. Ne verseler ona şükrederim, ne yapsalar ona sevinirim.

IV

Gül endamlı güzellerin aşkıyla gözyaşı saçmaktayım. Siyah saçlar belası ile hailim perişandır. Bu zamanda halk içinde aşk macerasının gamı ile işim daima başkalarının rızası üzeredir. Ne feleğin dönmesi benim muradım üzeredir, ne de bitmeyen arzularım inancımın güzelliğine uygun olarak sonuçlanır.

V

- 1 Hasûd sûret-i ahvâlûme nazar kılmaz Cefâ
kılur men-i bî-çâreye hazer kılmaz
- 2 Sanur ki nâle vü zârûm ana eser kılmaz Anı
mürur ile âlemde der-be-der kılmaz
- 3 Zemâne içre mücerrebdür intikâm-ı zemân Hemîşe
yahşıya yahşi virür yamana yaman

VI

- 1 Hoşem ki hâme-i takdîr-i îzid-i müte'âl Vücûd
levhine tasvir idende sûret-i hâl
- 2 Rakam kılan eğer idbârdur ve ger ikbâl Olur
tagayyür ana gayrden bir emr-i muhal
- 3 Sa'âdet-i ezeli kâbil-i zeval olmaz
Güneş yir üstine hem düşse pâ-y-mâl olmaz

VII

- 1 Azîz-i Hak hased-i düşmen ile olmaz hâr Hasûd
hilesi ikbâli eylemez idbâr
- 2 Egerçi gülbüne gâhî hazandan âfet var
Tedârük eyler ana âkibet nesîm-i bahar
- 3 Garaz ki her kim ezelden olursa devletmend
Muhâldür yete âsâr-ı devletine gezend

VIII

- 1 Egerçi bir nice gün iktizâ-yı âlem-i dîn
Cihanda eyledi ikbâl râyetini nigûn
- 2 Zemâne sûret-i ahvâlûm itdi diger-gûn Vefa
hatına kalem çekdi çerh-i bukalemun
- 3 Kûnûn zemâne ol ahvâlden peşîmandur Egerçi
kâfir idi hâliyâ müseldandur

IX

- 1 Fuzûlî eyledüğün ahdüne vefa kılgl Yeter
şikâyet idüp şerh-i mâcerâ kılgl
- 2 Vücûdum hedef-i nâvek-i belâ kılgl Kamu
cefâlara sabr eyleyüp du'â kılgl
- 3 Kim ola dost rızası hemin sana hâsıl Rızâ-yı
döstdur asl-ı temettü' ey gafil

V

Hasetci halimin nasıl olduğuna bakmaz. Ben çaresize çekinmeden **cefa eder**. Ağlayıp inlemenin ona tesir etmeyeceğini, zamanla onu âlemde perişan kılmayacağını sanır. Zamanın intikam aldığı tecrübe edilmiştir. O, daima iyiye iyi, kötüyü kötü verir.

VI

Yüce Tanrının takdir kalemi vücut levhasına halimin şeklini tasvir ettiğinde eğer mutsuzluk veya eğer mutluluk yazmış ise, başkasının onu değiştirmesinin mümkün olmadığından dolayı mutluyum. Ezeli saadet sona ermez, güneş yere düşse de ayak altında çiğnenmez.

VII

Allah'ın aziz etiği kişi, düşmanın hasedi ile hakir olmaz, Hasetçi-nin hilesi mutluluğu mutsuzluğa çevirmez. Her ne kadar gül ağacına bazan sonbahardan afet erişirse de bahar rüzgarı sonunda ona yardım eyler. Maksat şudur ki, bir insan ezelde devletli, muthı ise onun devletine zarar gelmesi mümkün değildir.

VIII

Her ne kadar, nice günler alçak felek, her zamanki gibi dünyada mutluluk bayrağım başaşağı etti. Zamane halimi (suret-i ahvali değiştirdi. Bukalemun (Bulduğu yere göre renk değiştiren küçük bir hayvan) gibi durmadan değişen felek vefa yazışma kalem çekip sildi ise de şimdi zamane o durumdan pişmandır. Her ne kadar kafir idiyse de şimdi Müs-lümandır.

IX

Fuzûlî, ahdine vefa gösterip verdiği sözde dur. Maceram anlatıp şikâyet ettiğin yetişir. Vücudunu belâ okuna hedef et. Bütün cefalara sabır gösterip dua et ki. dostun daima rızasını kazanasın. Ey gafil! (Dünyada) elde edeceğin asıl kazanç dostun rızasıdır.

MURABBA

Mefâ'ilün/Mtr^'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

I

- 1 .Perîşan-hâlün oldum sormadım hâl-i perîşânım
- 2 Gamımdan derde düşdüm kılmadım tedbîr-i dermânım
- 3 Ne dirsın rûzgârım beyle mi geçsün güzel hamım
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânımı

II

- 1 Esîr-i dâm-ı ıskun olah senden vefa görmen
- 2 Seni her handa görsem ehl-i derde âşinâ görmen
- 3 Vefa vü aşinalık resmini senden reva görmen
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım

III

- 1 Değer her dem vefâsuz cerh yayından mana min oh
- 2 Kime şerh eyleyem kim mihnet ü endûh u derdüm çoh
- 3 Sana kaldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yoh
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım

IV

- 1 Gözümden dem-be-dem bağrum ezüp yaşum kimi gitme
- 2 Seni terk itmezem çün men meni sen dahi terk itme
- 3 İnen hem zâlim olma men kimi mazlûmı İncitme
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım

V

- 1 Katı gönlün neden bu zuhn ile bî-dâda râgıbdur
- 2 Güzeller sen tegi olmaz cefâ senden ne vâcibdür
- 3 Senim tek nazenine nazenin işler münâsibdür
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım

MURABBA

I

Senin, perişan halli bir aşğın oldum. Perişan halimi sormadın. Gamından derde düştüm, Derdime derman aramadın. Ne dersin zamanım hep böyle mi geçsin güzel hanım. Gözüm canım efendim, sevdiğim devletli sultanım,

II

Aşkının tuzağının esiri olalı senden vefa görmem. Seni her nerede görsem dertlilere dost görmem. Vefa ve dostluk âdetini sana uygun görmem. Gözüm canım efendim, sevdiğim devletli sultanım.

III

Vefasız feleğin yayından bana her an bin ok değer. Pek çok olan derdimi, kaderimi, mihnetimi kime anlatabayım. Bana iyilik yapacak ancak sensin, Senden başka kimsem yok. Gözüm, canım efendim, sevdiğim devletli sultanım.

IV

Daima bağrımı parçalayıp gözümünden gözyaşım gibi gitme. Ben seni bırakmam, sen de beni bırakma. Pek o kadar da zalim olma, zulme uğramış olan benim gibi suçsuzu unutma. Gözüm, canım efendim, sevdiğim devletli sultanım.

V

Katı gönlün bu zulüm ile adaletsizliği neden bu kadar çok istiyor. Güzeller senin gibi olmaz, cefa etmek sana yakışmaz. Senin gibi nazlıya nazik işler yaraşır. Gözüm, canım efendim, sevdiğim devletli sultanım.

Katı kelimesi tevriyeli olup taş gibi sert ve çok anlamlarındadır.

VI

- 1 Nazar kılmazsın ehl-i derd gözden ahıdan şeyle
- 2 Yamanhkıdır işün uşşak ile yahşi mıdır beyle
- 3 Gel Allah'ı seversen bendene cevır itme lutf eyle
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım

VII

- 1 Fuzûli şîve-i ihsânun ister bir gedâyundur
- 2 Dirildükçe seg-i kuyun ögende hâk-i pâyundur
- 3 Gerek öldür gerek ko hükm hükmün rây râyundur
- 4 Gözüm cânım efendim sevdüğüm devletlü sultânım

VI

Delililerin gözünden akıttığı yaşa bakmazsın. İşin âşıklara kötülüktür. Böyle yapman iyi midir? Gel Allah'ı seversen kuluna cevır etme, lûtfeyle. Gözüm canım efendim, sevdiğim devletli sultanım.

VII

Fuzûli, senin ne şekilde olursa olsun ihsanını isteyen bir kulundur. **Diri** oldukça mahallenin köpeği, öldüğünde senin ayağının toprağıdır, **ister** öldür, ister kov karar senin kararın, fikir senin fikrindir. Gözüm, canım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.

KIT'ALAR

KIT'A

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Kef-i hırs ile dâ'im dâmen-i dünyâ-yı dîn tutsan
Zemâne şûr-baht eyler seni peyveste derya tek
- 2 Mûlevves olmayup tecrid ile çıhsan bu âlemden Seni
zâl-i felek hurşide cüft eyler Mesîhâ tek

KIT'A

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Sadâ-yı ney haram olsun didün ey sofi'î câhil Yile
virdün hilaf-ı şer' ile nâmûsın islâmın
- 2 Bu endam ile vecdiyyâtıdan dem urmak istersen İlâhi
ney kimi sûrâh sûrfih ola endamım

KIT'A

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Ey ki endişe-i mâl ile serâsime olup Dün ü
gün dehrde aşüfte geçer ahvâlün
- 2 Cem'-i mâl eyledüğün rahat içündür amma
Râhatün eksük olur her nice artar mâlün
- 3 Mâli çoh itme hazer eyle azâbmdan kim Renci
artar ağır oldukça yüki hammâlün

KIT'A

Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1 Zulm ile akçeler alup zâlim Eyler
in'âm halka minnet ile
- 2 Bilmez anı ki itdügi zulme
Görecekdür ceza mezellet ile
- 3 Müdde'âsı bu kim nzâ-yı İlâh Ana
hâsü olur bu âdet ile
- 4 Cenneti almak olmaz akçe ile Girmek
olmaz behişte rüşvet ile

KIT'A

Hırs eliyle daima alçak dünyanın eteğine sarılırsan, zamane bahtını
deniz suyu gibi acı eder. Bu âlem pisliklerine bulaşmayıp onlardan kendini
kurtarırsan, ihtiyar felek, İsa gibi seni güneşle eş eyler.

İsa'nın güneşin bulunduğu göğün dördüncü katında bulunduğu
işaret edilmiştir.

KIT'A

Ey cahil sofu! Neyin sesi haram olsun dedin. Şeriata muhalefet edip
İslâmın namusunu yele verdin. Bu boy boşla İlâhi aşktan söz ediyorsun.
İlahi boyun boşun ney gibi delik delik olsun.

KIT'A

Ey mal edinmek düşüncesiyle sersemlemiş olan kişi! Dünyada
gecen gündüzün perişan geçer. Mal toplaman, rahat etmek içindir^ ama malın
ne kadar artarsa rahatın (o kadar) eksik olur. Çok mal yapma, onun
azabından sakın. Hamalın yükü ağır oldukça eziyeti de artar.

KIT'A

Zalim (halka) zulm ederek paralar alır. Sonra o para ile iyilik edip
halkı minnet altında bırakır. Yaptığı zulme alçaklıkla karşılık göreceğini
bilmez. Bu yolla Tanrı'nın rızasını elde edeceğini sanır. Para ite Cennet
alınmaz. Rüşvetle Cennete girilmez .

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Sarf-ı nakd-i ömr idüp men kesb-i irfan itmişem
Ehl-i dünyâ hem kemâl-i cehl ile tahsîl-i mâl
- 2 Dehr bir bâzârdur her kim metâ'im arz ider Ehl-i
dunyâ sim ü zer ehl-i hüner fazl ü kemâl
- 3 Kim ki menden nef' bulmaz istemen nef'in anun Ol
ki nef 'üm yoh ana nef'i mana olmaz helâl
- 4 İstemen nâ-dan mana ger virse geaic-i sim ü zer
Kim ivazsuz mâla nâ-dandan tasarruf dur vebal

KIT'A

Mef'ûlû/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Doğruluğ ile iste ulüvv-i makam kim
Geldükçe hâlüne vire devr-i felek revâc
- 2 Doğruluğ ile harflere sadrdur elif Yâ
harfini ayağa bırakmışdur i'vicâc
- 3 Doğrular ile gez ki seni ser-bülend ide
Eğriler ile eyleme elbette imtizaç
- 4 Yâ ihtilâti ile serîr oldu pâ-y-mâl Başda
makam dutdı elif nusratiyle tâc

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Ol sebebdan Fârsî lafz ile çohdur nazm kim
Nazm-ı nâzûk Türk lafziyle inen düşvâr olur
- 2 Lehce-i Türk! kabûl-i nazm ü terkîb itmeyüp
Ekser-i elf âzî nâ-merbût u nâ-hemvâr olur
- 3 Mende tevfik olsa bu düşvân âsân eylerem
Nev-bahâr olğaç tikenden berg-i gül ihzar olur

KIT'A

j,m ki,,»<ta be» d» '»f'^Z SL olmaz. Cahil bana atan ve
Sr-ÎT^r^m» cabnoen .a^ »a. «-*
vebaldır.
veoairar.

irfan duygu ve seziş yoluyla kazanılan ve insanı olgunlasünp
yü-celten/££Tasavvufta Tann'ya ulaşmak için kazandan bügi.

KIT'A

Mevkiinin yükselmesini istiyorsan doğrulukla iste ki feleğin dön-
MevKi y iivipotirsü Elif doğru olduğu için harf-
m6Si senin durumunu gotikçe lyüe^ ^ harflerin ayak
lerin bas tarafında yer alır^ ^g° da olsun Eğ.
tarafma (sonuna) atıML *»*££*Jg tlimdeV harfi bulun-S?
^Z^^eT,^^, bindeki elifin yardımı ile
başta yer aldı.

KIT'A

Fars dili ile (yazılmış) nazmın çok olmasının sebebi, Türk diliyle
ince, güzel nazım söylemek çok zor olduğu içindir. Türk dili nazma uy-
gun olmayıp, çoğu sözleri irtibatsızdır, düzgün değildir. Tanrı bana
yardım ederse, ilkbahar geldiğinde dikenden gül meydana geldiği gibi,
ben de bu güçlüğü kolay hale getiririm.

KIT'A

Felâtiin/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Her kimün var ise zâtında şerâret küfri
İstulâhât-ı ulûm ile müselmân olmaz
- 2 Ger kara daşı kızıl kan ile rengin itsen
Tab'a tağyir virüp la'l-i Bedahşân olmaz
- 3 Eylesen tûtîye ta'lîm-i edâ-yı kelimât Sözi
inşân olur amma özi inşân olmaz
- 4 Her uzun boylu şecâ'at idebilmez da'vî
Her ağaç kim boy atar serv-i hırâmân olmaz

KIT'A

Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1 İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yı muhal imiş ancak
- 2 Işk imiş her ne var âlemde İlm
bir kil ü kâl imiş ancak

KIT'A

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Nice bir nefis temennâsiyle Yimek
ü içmek ola dil-hâhun
- 2 Eyleyüp zühd ü vera'dan nefret
Tâ'at-i Hak'dan ola ikrâhun
- 3 Ma'bedün matbah ola sam ü seher
Müsterâh ola ziyâret-gâhun
- 4 Bunun için mi olubsen mahlûk
Bu mîdur emri sana Allah'ım

KITA

Her kimin kişiliğinde kötülük küfürü (karanlık) varsa, ilimleri öğrenmekle Müslüman olmaz. Eğer kara taşı kızıl kan ile boyasan, yaratılışı değişip Bedaşan la'to olmaz. Papağana, kelimeleri söylemeyi öğ-retsen, sözü insan olur ama özü insan olmaz. Her uzun boylu yiğitlik iddiasında bulunamaz. Boy atan her ağaç salınan bir servi olmaz.

KIT'A

İlim kazanarak yüksek mevki elde etmek ancak olmayacak bir arzu imiş. Âlemde her ne varsa aşk imiş-, ilim, sadece kuru lâftan (denildi dedi) ibaretmiş.

KIT'A

Nefis arzusuyla gönlünün isteği ne zamana kadar yemek içmek olacak. İbadetten nefret edip, Hakk'a kulluktan uzaklaşacaksın. Akşam sabah ibadet yerin mutfak, ziyaretgâhm da hela olacak. Bunun için mi yaratıldın? Allah'ın sana emri bu mudur?

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Ey mu'allim âlet-i tezvîrdür eşrâra ilm Kılma
ehl-i mekre ta'lim-i ma'arif zînhâr
- 2 Hile için ilm ta'lîmin iden müfsidlere Katl-i
âm için virtür cellâda tîğ-i âb-dâr
- 3 Her ne tezvîr itse ehl-i cehl ana olmaz sebat Mekk-i
ehl-i ilmdür asl-ı fesâd-ı rûzgâr

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Müdde'î eyler mana taklîd nazm ü nesrde Lîk
nâ-merbût elfâzı mükedder lafzı var
- 2 Pehlevanlar bâd-pâlar seğridende her taraf Tıfl hem
cevlân ider amma ağaçdan atı var

KIT'A

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Hired-mendî ki dâ'im âlem-i ilm içre seyr eyler Esâlîb-i
fünûn-ı şî'rden elbette gâfildür
- 2 Mezâk-ı şî'r hem bir özge âlemdür hakikatde İki âlem
müsehhar eylemek gâyetde müşkildür

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Olsa maksûdunca devrân-ı felek bir nice gün Olma
mağrur ey ki hâl-i dehr rûşendür sana
- 2 Kâtil-i âbâ vü ecdâdun mu'âf itmez seni
Umma andan dostluk resmin ki düşmendür **sana**

KIT'A

Ey muallim! İlim, kötülere fesat aletidir. Hilecilere sakın bilgi öğretme. Fesatçılara, hile için ilim öğretene, halkı katletmek için celladın eline keskin kılıç vermiş olur. Cahil ne türlü fesat etse de kalıcı değildir. Zamanın bozulmasının aslı, ilim sahibinin hilesidir.

KIT'A

Benimle iddiada bulunan kimse, nazımda ve nesirde beni taklit eder. Fakat onun irtibatsız sözleri, durulmamış (bulanık ve kederli anlamlarıyla tevri'yeli) kişiliği vardır. Pehlivanlar her tarafta yel gibi giden atlarla koştuklarında, çocuk da onlar gibi koşup dolaşır ama atı ağaçtandır.

KIT'A

Daima ilim âleminde gezen akıllı bir kişi, elbette şiir sanatının üslûplarından habersizdir. Gerçekte şiir zevki başka bir âlemdir, **fîti** âlemi (ilim ve şiir âlemi) de elde etmek çok zordur.

KIT'A

Ey feleğin devri bir süre isteğine uygun olarak dönen kimse! Bu durumdan dolayı gururlanma. Dünyanın hali sana açıktır. Babalannın ve dedelerinin katili olan felek, sana onlardan ayrı davranmaz. Felekten dostluk bekleme, o sana düşmandır.

KIT'A

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Perde çek aybına zulmet kimi halkun dâ'im Ger
dilersen ki nasîb ola sana âb-ı hayât
- 2 Kılma hurşîd kimi ayb-nünîâlîk ki felek Yire
salmaya setti ba'de ulüvv-i derecât
- 3 Cehd kıl zâtun ola mazhar-ı âsâr-ı kabul Kılma ol
câha tefâhur ki ola hâric-i zât
- 4 Fazl olur sanma sana menzilet-i asi ü neseb Câh
olur sanma sana kesret-i esbâb ü cihât
- 5 Âriyetden sözüne kılma kamer tek zînet Gayrdan
âriyetün nûr ise hem yazıya at

KIT'A

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Ehl-i kemâle câhil eğer kadr kılmasa Ma'zûr
dut melâmetin itmek reva degül
- 2 Câhil tabîatmdde mezâk-i kemâl yoh Her
nefse iktidâ-yı tabiat hatâ degül
- 3 Ülfet hemîşe fer'i olur âşinâhğun Câhil
fazilet ehli ile âşinâ degül

KIT'A

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Ey hâce ger kulundan oğulluk murâd ise Şefkat
göziyle bah ana dâ'im oğul kimi
- 2 Ver oğlum umarsan ola sâhib-i edeb Elbette eyle
zillete ımnî'tâd kul kimi

KIT'A

Eğer ölümsüzlük suyundan içmek İstiyorsan, âib-ı hayatı gizleyen karanlık gibi daima halkın ayıbının üzerine perde çekerek ört. Feleğin seni yüce bir mevkie getirdikten sonra yere çalmasını istemiyorsan, güneş gibi ayıplan aydınlatıp gösterme. Kendin beğenilen işler işlemeye çalış. lâıyk olmadığın mevki ile öğünme Soyun sopun sana fazilet vereceğini sanma. Mevki senin ihtiyaçlarını bol bol sağlar sanma. Başkalarının sözünü kendine kemer gibi süs yapma. Başkalarından aldığın nur da Olsa (güneş gibi) dışarıya, yazıya yabana at.

KIT'A

Eğer cahil, olgun kişiye değer vermezse mazur gör, onu ayıplamak doğru olmaz. Çünkü cahilin yaratılışında kemal (olgunluk) zevkini tatma kabiliyeti yoktur. Onun için bir insanın kendi yaratılışına uymuş olması hata değildir. Arkadaşlık daima birbirini tanımakla olur. Cahil, fazilet ehlini tanıyamaz.

KITA

Ey efendi! Eğer kölenden oğulluk bekliyorsan (yani kölenin oğlun gibi olmasını istiyorsan) ona daima oğlun gibi şefkat gözüyle bak. Eğer oğlunun terbiyeli olmasını umuyorsan, onu, muhakkak köle gibi aşağılanmaya alıştır.

KIT'A

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Ey kadî-i huçeste-likâ kim Hak eylemiş
Sâhib-serîr-i mesned-i hükm-i kaza seni
- 2 Cebd eyle kim mülâhaza-i nef'-i dünyevî
Hükm-i kazada itmeye ehl-i hatâ seni
- 3 Makbûl-i halk kılmış iken ilm ü ma'rifet
Merdûd-ı Halik eylemeye irtîşa seni

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Çoh tefâhur kılma cem'-i mâl ile ey hâce kim
Sim ü zer cem'iyeti ehl-i gurur eyler seni
- 2 Bârgâh-ı kurbdan cem'iyet-i mâl ü menâl Her
ne mikdâr olsa ol mikdâr dür eyler seni
- 3 Gerçi ni'met çoh kifâyetden tecâvüz kılma kim
İmtilâ bâr-ı bedendür bî-huzûr eyler seni

KIT'A

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1 Muttasıl ma'rifet ehlini ayanlara sahip
Felek-i şifle kılur mihnet ü gam pâ-mâli
- 2 Ol ki câhildür idüp cümle murâdm hâsıl
İ'tibâr ile kılur mesned ü kadrin âlî
- 3 Bu sebebden bilübem kim bu cihan avretdür
Avretün beyledür evlâdı ile ef 'âli
- 4 Ulu evlâdı keser südden ü te'dîb virür Süd
virüp lutf ile bağlar beşiğe etfâli

KITA

Ey kuûu yüzlü kadı! Allah seni kadılık mevkiinin tahtına sahip eylemiş. Hüküm verirken dünya menfaati düşüncesinin sana hata yaptırmaması için çalış. İlim ve marifetin ile halk tarafından beğenilmişken, rüşvet almak seni halkın gözünden düşürmesin.

KITA

Ey efendi, mal mülk toplamakla çok övünme. Çünkü altın ve gümüş biriktirme seni gurur sahibi yapar. Mal ve mülk ne kadar çok olursa, seni Tanrı'ya yakın olmaktan o derece uzaklaştırır. Her ne kadar yiyeceğin çoksa da vücuduna yetecek olandan fazlasını yeme. Çünkü mideyi doldurmak bedene yükür, seni rahatsız eder.

KITA

Alçak felek, bilgili kişileri daima ayak altına alıp mihnet ve gama çığnetir. Cahilin bütün muradını verir, itibar göstererek değerini ve mevkiini yüceltir. Bu yüzden anladım ki bu dünya bir kadındır. Kadının çocuğuna yaptığı da böyledir: Büyük çocuğunu süttten keser ve **azarlar**. Küçükleri de süt verip güzelce beşiğe bağlar.

KIT'A

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Pâdişâhı mülk dinar ü dirhem rüşvet virüp Feth-i
kişver kulmağa eyler müheyya leşkeri
- 2 Yüz fesâd ü fitne tahrikiyle bir kişver alur Ol dahi
âsâr-ı emn ü istikâmetden beri
- 3 Gösteren sâ'atde devrân-ı felek bir inkılâb Hem
özi fâni olur hem leşkeri hem kişveri
- 4 Gör ne sultânâmen-i derviş kim feyz-i şuhan Eylemiş
ikbâlümü âsâr-ı nusret mazharı
- 5 Her sözüm bir pehlevândur kim bulup te'yîd-i Hak . Azm
kıldukda dutar tedriç ile bahr ü beri
- 6 Handa kim azm itse mersûm ü mevâcib istemez Hansı
mülki dutsa değmez kimseye şûr u seri
- 7 Pây-mâl itmez anı âsîb-i devr-i rüzgâr Eylemez
te'sîr ana devrân-ı çerh-i çenberî
- 8 Kdmasun dünyâda sultanlar mana teklif-i cûd Bes
durur başumda tevîk-i kanâ'at efseri
- 9 Her cihetden fâriğem âlemde hâşâ kim ola Rızık
içün ehl-i beka ehl-i fenânun çâkeri

KITA

Memleketin padişahı ülkeler fethetmek için altın ve gümüş paralarla rüşvet verip asker hazırlar. Yüz fitne ve fesat çıkartıp bir ülke alır. Aldığı ülkede de emniyet ve doğruluktan eser bulunmaz. Feleğin devri bir değişiklik gösterdiğinde, hem kendisi, hem askeri hem de ülkesi yok olur. Bak, ben yoksul, nasıl bir sultanım ki, sözümün feyzi mutluluğumu başarı eserleriyle elde etmiş. Benim her sözüm bir pehlivandır. Tanrı'nın yardımı ile gittiği bütün karalan ve denizleri yavaş yavaş elde eder. Nereye gitse vergi, maaş istemez» Hangi mülkü alsa kimseye zararı dokunmaz. Devrin dönmesinin felâketi, onu ayak altına almaz. Yuvarlak feleğin dönmesi ona tesir eylemez. Dünyada sultanlar bana cömertlik teklifinde bulunmasınlar. Basımdaki kanaat tacının yardımı, bana yetişir. Âlemden her bakımdan uzak durdum. Haşat rızık için beka ehli, fena ehlinin kölesi olmamalı.

RUBAİLER

I

- 1 Ey Feyz-resân-ı Arab u Türk ü Acem
Kıldun Arab'ı efsah-ı ehl-i âlem
- 2 İtdün füsehâ-yı Acem'i Isî-dem
Men Türk-zebândan iltifat eyleme kem II
- 1 Ey fâ'ide-i ilmüne âlem muhtâc Hâk-i
kademim ehl-i hüner basma tâc
- 2 Her kimde ki gördi himmetün sû'-i mizâc
Ol sft'-i mizaca lutf ile kıldı ilâç

III

- 1 Ta'mîr-i bikâ' ü cem'-i mâl itdün dut Her
ârzû itdünse ana yetdün dut
- 2 Çün ömr bekâsma dutulmaz ümmid Her
hâl ile geldüğün kimi gitdün dut

IV

- 1 Biz âlem-i ısk âlem-ârâlanyuz
Mey-hâne-i derd dürd-peymâlarıyuz
- 2 Gül-berg-i nedamet çemenidür âlem Biz bu
çemenün bülbül-i şeydâlanyuz

V

- 1 Kimdür ki gamunda nâle vü zar itmez
Derdin sana nâle ile izhâr itmez
- 2 Feryadına hiç kimsenün yetmezsın
Feryâd ki f eryâd sana kâr itmez

VI

- 1 Cânân ise matlûb tama' candan kes
Matlûb ise cân ümid canandan kes
- 2 Can sevmek ile müyesser olmaz cânân Yâ
bundan ümîd yâ tama' andan kes

RUBAİLER

I

Ey Arab'a, Türk'e ve Acem'e feyz başıslayan (Tanrı)! Arab'ı dünya halkının en güzel konuşanı yaptın. Acem (Iran) fasihlerinin sözlerine İsa'nın nefesindeki tesiri verdin. Dili Türkçe olan benden yardımını eksik eyleme.

II

Ey ilminin faydasına âlem muhtaç olan (Hz. Muhammed)! Ayağının toprağı hüner ehlinin basma taçtır. Senin himmetin kimde iyi olmayan bir yaratılış gördüyse o kötü yaratılışa iyilikle ilâç yaptı.

III

Ülkeler alıp bayındır hale getirdin ve mal mülk topladm farzet. Her arzu ettiğine eriştin farz et. Madem ki, ömrün kalıcı olması ümidi yoktur. Her ne halde olursa olsun geldiğin gibi gittin farz et.

IV

Biz aşk âlemini süsleyenleriz. Dert meyhanesinin tortu içenleriyiz. Âlem pişmanlık gülünün çimenliğidir. Biz bu çimenliğin çılgın bül-bülleriyyiz.

VI

Senin gamınla feryad etmeyen, inleyerek sana derdini açmayan kim vardır? Hiç kimsenin feryadına yetişmezsın. Feryatlar olsun ki, feryat sana tesir etmiyor.

VI

İstedğin canan ise candan ilgini kes. Can istiyorsan, canandan ümidini kes. Canı sevmekle canana erişilmez. Ya bundan ümidini kes, ya onu istemekten vazgeç.

■,•

VII

- 1 Edvâr-ı zeman dâ'ire-i hayret imiş
Esbâb-ı cihan mehâlik-i mihnet imiş
- 2 Dünyâya heves itmemek itmekden yeğ
Çün evveli hırs u âhiri hasret imiş

VIII

- 1 Mey men'ini eyleyip şî'âr ey vâ'iz Dutdun
reh-i ta'n-ı ısk-ı yâr ey lâ'iz
- 2 Terk-i mey ü mahbûb ideniz cennet için
Şerh eyle ki cennetde ne var ey vâ'iz

IX

- 1 Mecnûn oda yandı şu'le-i âh ile pâk
Vâmık suya batdı eşkden oldı helak
- 2 Ferhâd hevesle yile virdi ömrin Hâk
oldılar anlar menem imdi ol hâk

X

- 1 Efgândur işüm serv-i hırâmânun için
Kandur cigerüm gonce-i handânun için
- 2 Işkında gam u gussa çeküp pîr oldum
Men pire terahhum it yiğit cânun için

XI

- 1 Didüm lebine la'I-i Bedahşan'dur bu
Güldî didi ey fakir bühtandur bu
- 2 Bir daşa ne reng ile kılursan nisbet
Şirin ü şeker-feşân u handandur bu

XII

- 1 Ruhsâruna ayb itme nigâh itdügümi
Gözyaşı töküp nâle vü âh itdügümi
- 2 Ey pâdişeh-i hüsn terahhum çağıdır Afv
eyle ki bilmişem günâh itdügümi

XIII

- 1 Gördüm seni elden ihtiyârum gitdi
Bahdum kadüne sabr u karârum gitdi
- 2 Hâk oldum ü her yana gubârum gitdi
El-kıssa kapunda i'tibârum gitdi

VII

Zamanın dönmesi şaşırtıcı imiş. Cihanın geçim sebepleri mihnetli ve tehlikeli imiş. Dünyaya heves etmemek, heves etmekten iyidir. Çünkü onun başı hırs, sonu hasret imiş.

VIII

Ey vaiz! Şarabı men etmeyi kendine şiar eyleyip yârın aşkını ayıplama yolunu tuttun. Cennet için şarabı ve sevgiliyi bırakırız. Ey vaiz! Cennette ne olduğunu bir anlat bakalım.

IX

Mecnun, ah alevi ile pak olarak ateşe yandı. Vamık, gözyaşından suya batıp yok oldu. Ferhat, hevesle ömrünü yele verdi. Onlar toprak oldular, şimdi o toprak benim,

X İşim salınan boyun için feryat etmektir.

Gonca gibi gülen ağzın için ciğerim kandır. Aşkında gam ve keder çekerek ihtiyarladım. Yiğit canın için ben ihtiyara acı.

XI Dudağına bu Bedahşan la'lidir dedim. Güldü ve ey fakir! bu bühtandır, tath, şeker saçan ve gülen bu dudağı bir taşa nasıl benzetirsin dedi.

XII Yüzüne baktığımı, gözyaşı döküp inleyip ah ettiğimi ayıplama Ey güzellik padişahı! Acı, merhamet çağıdır. Ben günahımı biliyorum sen affeyle.

XIII

Seni gördüm, ihtiyarım elden gitti. Boyuna bakınca sabrım ve kararım kalmadı. Toprak oldum, tozum her tarafa yayıldı. Kısacası kapında itibarım kalmadı.

BİBLİYOGRAFYA

- Araslı, Hamit, Matla'u'l-i'tikâd ve'l-kasâ'idü'l-arabiyye, Baku, 1958.
- Cunbur, Müjgan, Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi, İst. 1956.
- Fuzuli, Beng-ü Bade, yayımlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu, M.E.B. yayını, İst. 1956.
- Fuzuli, Enîsül-kalb, hazırlayan: Cafer Erkılıç, İst. 1944.
- Fuzulî, Farsça Divan, yayımlayan: Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu, Ank. 1962.
- Fuzuli, Farsça Divan Tercümesi, çeviren: A. N. Tarlan, İst. 1950.
- Fuzuli, Fuzuli Divanı, hazırlayan: Komisyon, İş Bankası Yayını, Ank. 1958.
- Fuzuli, Hadikatü's-süedâ, Ahter Matbaası, İst. 1302.
- Fuzuli, Hadikatü's-süedâ, sadeleştiren: Selahattin Güngör, İst. 1955.
- Fuzuli, Kırk Hadis Tercümesi, hazırlayan: K. Edip Kürkçüoğlu, İst. 1951.
- Fuzuli, Leylâ vü Mecnûn, Hazırlayan: Hüseyin Ayıan, Dergâh Yay., İst. 1981.
- Fuzuli, Leylâ ile Mecnûn, Hazırlayan: N. H. Onan, İst. 1955.
- Fuzûlî, Leylâ ve Mecnun (İng. Tere.), Unesco Yayını, İst. 1959.
- Fuzûlî, Matla'u'l-i'kâd, hazırlayan: M. Tanci, çeviren: Esat Coşan, Kemal Işık, DTCF. yayını, Ank. 1962.
- Fuzuli, Rind-ü Zahid, yayımlayan: K. Edip Kürkçüoğlu, D.T.C.F. Yayını, Ank. 1956.
- Fuzulî, Sıhhatu Maraz, hazırlayan: A. Gölpımarlı, İst. 1940. **242**

- Gölpımarlı, Abdülbaki, Fuzûlî Divanı, ist. 1948. İpekten, Haluk, Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, Ank. 1973.
- Karahan Abdülkadir, Fuzûlî'nin Mektupları, Ed. Fak. T.D.E.D. C. III., s. 1-2, 1948.
- Karahan, Abdülkadir, Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, İst. 1949. Köprülü, Fuad, Külliyyât-ı Fuzûlî, önsöz, Şark Ktp. yayını, İst. 1924. Köprülü, Fuad, İslam Ansiklopedisi Fuzûlî maddesi. Kürkçüoğlu, Kemal Edip, Risâle-i Muammayât-ı Fuzûlî, D. T. C. F. Dergisi 1949, CVII, S. 1.
- Mazioğlu, Hasibe, Fuzuli-Hafız, İş Bankası Yayını, Ank. 1956. Mazioğlu, Hasibe, Fuzûlî'nin Bir Mektubu, Dil ve Tarih - Çağrfa Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 3, Ankana 1948.
- Mazioğlu, Hasibe, Türk Ansiklopedisi Eski Türk Edebiyatı Maddesi.
- Mazioğlu Hasibe, Türk Ansiklopedisi Fuzulî maddesi.
- Olgun, Tahir, Ruzulî'ye Dair, İst. 1936.
- Süleyman, Nazif, Fuzulî, İst. 1925.
- Tarlan, Ali Nihat, Fuzûlî Divanı, C. I, İstanbul 1950.
- Tarlan, Ali Nihat, Fuzulî Divanı Şerhi. Ank. 1985 (3 cilt).
- Yesilgil, Nevzat, Fuzulî, Varlık Yayınları, İst. 1955.

$\wedge, \langle Mig \rangle$

(0

o>

OI

cc

OT

"Fuzuli ve Türkçe Oivant'ndan Seçmeler" adlı bu kitapta önce Fuzûlî'nin hayatı ve eserleri hakkında belgelere dayanılarak sağlam bilgiler verilmiş, edebî şahsiyetinin orijinalitesi ile şiirlerindeki lirizm gücü ve sanat dehası anlatılmıştır.

Türkçe Divan, Fuzûlî'nin şiir dünyasını ve şairlik gücünü bütün yönleriyle gösteren en önemli eseridir. Fuzûlî, Divan Edebiyatının bütün nazım şekilleriyle şiirler yazarak tam bir divan tertip etmiştir. Bu kitapta, Türkçe Divan'ı oluşturan kasideler, gazeller, musammatlar, terkeb-i bend, terci-i bend, kıta ve rubailerden örnekler seçilerek bugünkü dile çevrilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Kasidelerden seçmeler yapılırken bazı kasidelerden seçilmiş parçalar konulması yerine ünlü iki kasidenin tamamı verilerek okuyucunun aynı zamanda bir kasidenin nasıl yazıldığı, üslûbu, bölümleri vb. hakkında da fikir sahibi olması amacı güdülmüştür. Fuzûlî'nin lirizminin yoğun olarak billûlaştığı gazellerinden oldukça bol örnekler seçilmiştir. Bu gazellerde büyük aşk ve ıstırap şairi olan Fuzûlî'nin edebi şahsiyetinin orijinalitesi, zekâsının inceliği, espri gücü ve sanatkâr dehası geniş ölçüde sergilenmiştir. Türkçe Divan'daki kıtalardan yapılmış seçmelerde Fuzûlî'nin faziletli büyük bir insan olduğunu gösteren örnekler verilmiştir.

Bu kitap, Fuzûlî'yi, onun orijinal şiir dünyasını ve sanatkâr dehasını daha yakından tanıtmaktadır.